

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GÜNTER WALLRAFF'IN "GANZ UNTEN" ADLI
ROMANINDA ÖTEKİ İMGESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ece ÖZGÜL

Enstitü Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Arif ÜNAL

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GÜNTER WALLRAFF'IN GANZ UNTEN ESERİNDE
ÖTEKİ İMGESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ece ÖZGÜL

Enstitü Anabilim Dalı : Alman Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 28.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Arif İmal	BAŞARILI	Arif İmal
Prof. Dr. Metin Coşkun	Başarılı	Metin Coşkun
Doç. Dr. Üyesi Alper Keleş	Başarılı	Alper Keleş

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Ece Özgül
Öğrenci Numarası	:	Y126014004
Enstitü Anabilim Dalı	:	Alman Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Günter Wallraff'ın "Ganz Unten" Adlı Eserinde Öteki İmgesi
Benzerlik Oranı	:	%12

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

21.5.2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetzler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Arif ÜNAL

Tarih: 21.5.2019
İmza: Arif ÜNAL

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı sürdürürken öncelikle bana danışmanlık yapan, fikirleriyle bu eserin ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olan değerli hocam Prof. Dr. Arif ÜNAL'a daha sonrasında Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünün saygıdeğer hocalarına teşekkür ederim. Maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen ve yeryüzünde en büyük erdemin bir insanı saymak olduğunu bana öğreten aileme, çalışmam sırasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma içten teşekkürü bir borç bilirim.

Ece Özgül

24.04.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BELGESEL EDEBİYAT (DOKUMENTARLİTERATUR)	5
1.1.1960 Sonrası Almanya'nın Toplumsal Yapısı ve Alman Edebiyatına Etkileri	5
1.2.Dortmunder Gruppe 61	7
1.3.Dokumentarliteratur (Belgesel Edebiyat)	9
1.3.1.Belgesel Edebiyat Kavramı.....	9
1.3.2.Belgesel Edebiyat ve Özellikleri.....	12
1.3.3.Belgesel Edebiyat Yazın Türleri ve Temsilcileri.....	14
BÖLÜM 2: GÜNTER WALLRAFF VE EDEBİ KİŞİLİĞİ	19
2.1. Günter Wallraff'ın Yaşam Öyküsü	19
2.2. Günter Wallraff'ın Yazarlığa Giden Yolculuğu	20
2.3. Günter Wallraff'ın Eserleri ve İçerikleri.....	23
BÖLÜM 3: ALMANYA'YA UZANAN YOLLAR	27
3.1.Almanya'ya Göç	27
3.2.Göç Olgusunun Alman Edebiyatındaki Yeri	29
3.3.Göçmen Edebiyatı ve İşlenen Konular	30
BÖLÜM 4: ÖTEKİ İMGESİ	33
4.1. İmge ve İmgebilim Kavramı	33
4.2. Edebiyat Alanında İmgebilim	34
4.3. Öteki Kavramı.....	37
4.3.1.Kültürel Öge Olarak Öteki	39
4.4.Ötekileştirme Kavramı.....	42

4.4.1.Ötekileştirme Sürecinde “Yabancılaşma”	42
4.4.2.Ötekinin En Üst Sınırsızlığı “İrkçilik”	44
4.4.3.Ayrımcılık ve Dışlama	46
4.4.4.Yabancı Düşmanlığı	47
4.5.Ötekinin Edebiyatta İşlenmesi	48
BÖLÜM 5: “EN ALTTAKİLER“ (GANZ UNTEN) ESERİ VE ÖTEKİ İMGE İNCELEMESİ	50
5.1. Türk İşçi Ali'nin Eziliş Hikâyesi - “Ganz Unten”	50
5.2. Roman İçeriği.....	56
5.3. “Ganz Unten” Eserinin Anlatım Biçimi.....	57
5.3.1.Romandaki Kurmacalık ve Gerçekçilik İlişkisi	59
5.4. “Ganz Unten” Eserinin Oluşum Süreci.....	61
5.5.En Alttakiler Eserinde Öteki İmgesi.....	63
5.5.1.İnsan Olarak Öteki Olmak	63
5.5.2.Dini Kurumlar Tarafından Ötekileştirme	72
5.5.3.Kapitalizmin Ortasında Öteki Olmak.....	76
5.5.4.Ötekileştirmenin İrkçilik Boyutunun Eserde İncelenmesi	88
5.5.5.Bireyin Kendini Ötekileştirmesi	92
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	98
EKLER.....	104
EK 1:Ali'nin Kasabada Kaldığı Ev	104
EK 2:Ali'nin Sokakta Dışlanması.....	105
EK 3: Ali'nin Almanya- Türkiye Maçında Dışlanması	106
EK 4:Ali'nin Sosyal Ortamlarda Dışlanması.....	107
EK 5: Ali ve Çalışma Arkadaşları.....	108

Ek 6: Ali'nin Denek Olarak Çalışığı Klinik.....	109
EK 7: “Kiralık Firmalar Kontrol Altına Alınıyor” Başlıklı Gazete Haberi	110
EK 8: Kazanılan Davaların Gazetede Yayınlanması	111
ÖZGEÇMİŞ.....	112

KISALTMALAR

Alm.	: Almanca
BDR	: Bundes Republik Deutschland (Federal Almanya Cumhuriyeti)
Bkz.	: Bakınız
KPD	: Die Kommunistische Partei Deutschlands (Almanya Komünist Partisi)
LEF	: Sanat Sol Cephesi
UdSSR	: Union der Sozialistischen Sowjetrepublik (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Günter Wallraff'ın "Ganz Unten" Adlı Romanında Öteki İmgesi			
Tezin Yazarı: Ece ÖZGÜL		Danışman: Prof. Dr. Arif ÜNAL	
Kabul Tarihi: 28/05/2019 (tez)+8 (ek)		Sayfa Sayısı: vi (ön kısım)+ 104	
Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı			
<p>İkinci Dünya Savaşından sonra toparlanmaya çalışan Almanya, savaşta yitirdiği gücü dış ülkelerle anlaşarak tedarik etmeye başlar. Türkiye başta olmak üzere birçok ülkeden konuk işçi alan Almanya, çokkültürlülüğün merkezi olmuştur. Çokkültürlülük ekseninde insanların bir arada yaşamaları kalıplaşmış düşüncelerin, parçalanamayan imgelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ülkelerinden farklı sebeplerle başka ülkelere gidenler, zaman içerisinde kulaktan kulağa dolaşan önyargı duvarlarının oluşmasına temel hazırlayan duyularla karşı karşıya gelmiş ve dışlanmışlardır. Gelen konuk işçilerin düşük ücrete çalıştırılmasının, kendi haklarının gasp edildiğini düşünenler tepki göstermiş ve bu da beraberinde ırkçı tutumların görülmesine sebep olmuştur. Irkçı tutumlarla başlayan davranışlar, birinin üstün olduğu durumda diğerinin aşağıya ait olduğu anlayışı ile şekil değiştirmiştir. Toplumda oluşan farklılıkların zıt kutuplara çekilmesi, "biz"e karşı "öteki"nin oluşmasına zemin hazırlamıştır.</p> <p>60'lı yıllarda yapılan işçi göçünün, edebiyata işçi sorunları, yabancılaşma, kimlik sorunsalı gibi konularla yansımaları görülmüştür. Bu bağlamda "En Alttakiler" eserinin oluşum sürecinde Türk işçisi kılığına giren Wallraff, edebiyata farklı bir soluk getirir ve ırkçılığın ve yabancılaştırmanın toplumda insani değerleri ne kadar yıprattığını belgeler ile somutlaştırmıştır.</p> <p>Bu bağlamda araştırma konusu olarak seçmiş olduğum öteki imgesinin sadece kültürel bir dışlamadan ibaret olmadığı, bireyin ve emeğin metalaşmasıyla ötekileştirmenin farklı görünümüleri çeşitli felsefi temelleri baz alarak açıklanır ve öteki imgesi Wallraff'ın "En Alttakiler" eserinden yararlanarak örneklendirilir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Günter Wallraff, Belgesel Edebiyat, Ganz Unten, Öteki İmgesi, En Alttakiler			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: The Other Image in the Günter Wallraff's Novel "Ganz Unten"			
Author of Thesis: Ece ÖZGÜL Supervisor: Professor Arif Ünal			
Accepted Date: 28/05/2019		Number of Pages: vi (pre text)+ 104 (main body) + 8 (ek)	
Department: German Language and Literature			
<p>After World War II, the Federal State of Germany, which is trying to wipe out the traces of war, needs the workforce of other countries. For this reason, the Federal State of Germany signed the Ankara Agreement with Turkey in 1961. Worker migration to Germany becomes hope for people who leave their country for different reasons. The migrant workers who are away from their own lifestyle, tradition, customs, habits and who are in touch with other different cultures become to be named as "other" in the society. Therefore Germany has been the center of multiculturalism, which has received guest workers from many countries, especially from Turkey.</p> <p>Under the name of multiculturalism, unbreakable images and stereotyped are created in the human mind. People who migrate because of different reasons bring up against racial prejudice. Due to migrant labor, there was a lot of unemployment among the native people. But the migrant labors have to accept all offers. While guest workers agree to working in the hard conditions for a low wage, they can stand up for their's rights because of that the local people think their rights are defeated. By virtue of this misunderstanding, the racist abuse increase in the society. This formation progress of differences in the society the formation of the "other" was seen against to "us".The reflections of the labor workers in the 60s issues such as labor problems, alienation, and identity problems were seen. In this context, we have worked on Günter Wallraff's Novel "Ganz Unten" and the "Other" image.</p> <p>In this study, the "other" image that I have chosen as the subject of research shows not only a cultural exclusion, but also different views of otherization through the commodification of the individual. The problems of migrant workers, migration to Germany are explained in regard to various philosophical foundations and the "other" image is exemplified by text-oriented method that is used on Wallraff's Novel "Ganz Unten".</p>			
Keywords: Günter Wallraff, Documentary Literature, Ganz Unten, Other Image			

GİRİŞ

*“Aber man muss sich verkleiden,
um die Gesellschaft zu demaskieren,
muss täuschen und sich verstellen,
um die Wahrheit herauszufinden”*

-Günter Wallraff-

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayinin hızla büyümesiyle Federal Almanya'da işçi açığı ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllarda başlayan ve büyüyen işçi açığını kapatmak isteyen Federal Almanya, birçok ülke ile işçi anlaşmaları yapmıştır. Savaşın ağır bedeller ödettiği Almanya'ya 1950'li yıllar itibariyle Türkiye başta olmak üzere farklı ülkelerden misafir işçiler gelmiştir. Gelen Türk misafir işçiler, sözleşmelerinin aksine sağlık koşullarına uygun olmayan maden ve taş ocaklarında, plastik madde, asbest ve lastik işlemede, demir-çelik ve metal sanayisinde, inşaat sektöründe, kiremit ve tuğla fabrikalarında, tekstil ve otomotiv sanayi gibi daha çok Almanların çalışmak istemedikleri ağır iş koşullarında çalıştırıldılar. Dil bilmediklerinden sözleşmeleri kontrol edemeyen ve haklarını savunamayan misafir işçiler işverenlerce sömürülmüştür (Perşembe,2005: 64). Almanların burun kıvırdıkları işleri yapan ve daha az ücretle çalışan yabancı işçiler, işverenlerin gözünde önem kazanırken toplumda düzen bozucu yabancı olarak görülürler. Bu durum günlük yaşantıda Almanların karşısına sık sık çıkmaya başlayınca toplumda başta Türklere olmak üzere tüm yabancılara karşı dışlayıcı bir tavır sergilenir. Gerek yasalarla gerekse baskılarla yurtlarına geri gönderilmek istenen göçmen işçiler, ailelerini de yanlarına getirmeye başlayınca “*Türken raus*” şeklinde dışlayıcı tavırlar daha da artar.

Göç ile birlikte insanlar doğdukları, yetiştikleri çevreyi bırakıp farklı bir ortama girmişlerdir. 1950'li yıllarda yapılan göçün özellikle ekonomik gelir amaçlı olması, göç edenlerde hayatta kalma ve sosyal ortamla baş etme duygusu kazandırmıştır. Kendi yaşam tarzlarından, gelenek göreneklerinden, alışkanlıklarından uzaklaşan, farklı kültürlerle iletişim halinde olan göçmen işçiler, zamanla toplumda öteki olmaya başlar. Toplumda ötekileşen ve emeği sömürülen işçilerin sorunları edebiyat ile buluşarak insanlara ulaşır. Alman olmasına rağmen ve kendi ülkesinin aleyhine bile olsa gerçekleri gözler önüne sermek isteyen Günter Wallraff, Türk işçisi Ali kılığına girip iki yıllık özveriyle bir çalışma sonrasında “En Alttakiler” (Ganz Unten) eserini kaleme

alır. Günter Wallraff'ın edebiyata belgeleri, fotoğrafları dâhil etmesi Peter Weiss'ın Soruşturmalar eseriyle ortaya çıkan Belgesel Edebiyat kavramının önemini bir kez daha ortaya koyar. Belgesel edebiyatın diğer türlere nazaran elindeki nesnel verilere göre hareket etmesi bu türün gerçeğe yakın olduğunu ve bu bağlamda çözüm odaklı incelenmesi gerektiğini gösterir. Nitekim “En Alttakiler” eserinde Türk işçisi Ali rolündeki Wallraff, o dönemin “öteki”ye bakış açısını açıkça gözler önüne sermeyi amaçlar. Çünkü o dönemde “öteki” en ağır işlerde hak ettiğinden ve daha düşük ücrete çalıştırılmış, Alman işçilerin yararlandığı hiç bir sosyal haktan yararlandırılmamış, yasal çalışma sürelerinin çok üzerinde çalışmak zorunda bırakılmış, iş güvenliğine uygun olmayan standartlarda, yabancı olduğu için hakarete uğramıştır.

Dili, dini, rengi veya milliyeti farklı olduğu için “biz”e karşı oluşturulan “öteki” imajı toplumun her aşamasında sömürülmektedir. İşverenlerin kutuplaştırmalardan yararlanarak kullandıkları Ali gibi “öteki”ler, başka seçenekleri olmadığı için zor şartlara katlanmak zorunda kalmışlardır. Kapitalist sistem içerisinde üretkenliğin mimarı olan yabancı işçiler, hem emek sömürüsüne hem de ırkçı tavırlara maruz kalmıştır. Malcolm'un *“İrkçilik olmadan kapitalizme sahip olamazsınız”* sözünü doğrular nitelikte bireyin önce toplumda dışlanması sağlanarak sadece ekonomik çıkarları için ayakta kalması amaçlanmıştır. Sosyal açıdan kendi kültüründen uzak olan “öteki”, yeni bulunduğu sosyal çevrede kabul görmez ve sonunda insanın metalaşması, bireyin ötekileştirilmesi, kültürel farklılıklar “ben” ile “öteki” arasında uçurumun farklı görünümüleri olarak topluma yansır.

Çalışmanın Konusu

Almanya'ya yapılan göç ile Alman nüfusundaki yabancı oranı yükselmeye başlaması, toplum tarafından tehdit gibi algılanmıştır. Ülkesinden farklı sebeplerle gelen misafir işçilerin toplumdaki önyargılardan dolayı kabul görmemesi, onun “öteki” olarak varlığını sürdürmesine sebep olur. Almancayı iyi bilmediği için birçok gereklilikten haberi olmayan işçilere, iş ve sağlık güvencesine dair hiçbir şey anlatılmaz, ağır ve pis işlere bulaştırılarak normalde hak etmeleri gereken ücretin yarısına boyun eğmek zorunda bırakılır.

Bir Alman olmasına rağmen ülkesinin aleyhine gerçekleri tüm çıplaklığı ile gözler önüne seren Günter Wallraff'ın “En Alttakiler” (Ganz Unten) eserinin işçi ve göçmen

sorunlarının dile getirilmesinde önemli rolü vardır. Kapitalist gücün toplumda ezilen ve horlananları ne denli kullandığını, oluşturulan imgeler yüzünden insanların hayvandan daha değersiz görülmesi, dini kurumların bile insanlara olan dışlayıcı tavrı, bireyin kendisine yabancılaşması “En Alttakiler” eserinde ele alınacak konulardan bazılarıdır.

Çalışmanın Önemi

Belgesel Edebiyat alanında önemli bir yere sahip olan “En Alttakiler” eserine dayanılarak Alman toplumunda özellikle Türklere karşı oluşturulan tavrın incelenmesi dönemi ve sorunlarını anlamak açısından önemlidir. “En Alttakiler” romanı ve belgeseli ile dünya kamuoyunda kendinden söz ettiren Günter Wallraff’ın edebi bir kişilik olarak değerlendirilmesi, günümüzde popüler olan işçi sorunlarına çözüm bulma konusunda yardımcı olacaktır. Irkçılığın farklı görünüşlerinin esere dayandırılarak çözümlenmesi toplumsal huzurun ve barışın sağlanmasında için önemli bir yere sahiptir. Bunun yanı sıra bu tür olayların günümüzde hala devam ettiği göz önünde bulundurulursa, bu tür dışlayıcı tutumların anlaşılması ve yok edilmesi açısından alt zeminini oluşturan kavramların incelenmesi de sağlanacaktır.

Çalışmanın Amacı

Öteki kavramı geniş bir yelpazeyi kapsadığından dolayı bu çalışmada edebiyat alanı ile ilişkilendirilerek çözümlenme amaçlanmıştır. Almanya'ya giden misafir işçilere karşı başlayan ırkçı davranışların çıkarıcı kurum ve kuruluşlarca kendi amaçları doğrultusunda kullandığı da anlaşılmaktadır. Bu süreçte kültürel ikilemler yaşayarak kimlik arayışından eli boş çıkan “öteki”lerin, kapitalist kurumlarca sömürüldüğü gözlenmiştir. Bu çalışmadaki amacım “En Alttakiler” eserinde Türk işçisi kılığında giren Wallraff’ın gözlemleri aracılığıyla ırkçılığın ve yabancılaştırmanın toplumda insani değerleri ne kadar yıpratmışa değinerek öteki imgesinin oluşum süreci ve felsefi temellerini belirlemek olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi

Alman Edebiyatı alanında yaptığım çalışmada literatür taraması esas alınarak kavramlar etimolojik incelenmiştir. Bir giriş, beş ana kısım ve bir sonuç bölümünden oluşan çalışmamın ek kısmında fotoğraflara yer vererek çalışmamızın gerçekliği

vurgulanacaktır. Çalışmamın ilk kısmında Belgesel Edebiyat kavramının açıklanmasına yer vermeden önce bu edebiyat türünün çıkmasına vesile olan olayları inceleyerek olay örgüsünün tam anlamıyla anlaşılması sağlanmıştır. Çalışmamın ikinci kısmında Günter Wallraff'ın hayatı ve edebi kişiliği üzerinde duruldu. Çalışmanın dördüncü kısmı olan öteki imgesinin edebiyat alanındaki incelemesi yapılmadan önce Almanya ile Türkiye arasında yapılan misafir işçi göçüne ve bunun edebiyata yansımaları incelenmiştir. Son kısımda ise “En Alttakiler” eserinin edebi boyutta incelemesinin sonucunda eserdeki öteki görünümleri ele alınmıştır. “En Alttakiler” eseri incelenerek 1960'larla başlayan göçün toplumda oluşturduğu kötü imgeleri devam ettirerek farklı olan bireyi kültürel bakımdan ötekileştirdiği gibi din kurumlarının ve kazanma hırsına doymamış kapitalist düzenin de bireyi öteki sıfatıyla etiklediği tespit edilmiş, metinden alıntılarla kanıtlanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: BELGESEL EDEBİYAT (DOKUMENTARLİTERATUR)

1.1.1960 Sonrası Almanya'nın Toplumsal Yapısı ve Alman Edebiyatına Etkileri

Çalışmamın ilk kısmını oluşturacak olan bu bölüme öncelikler genel hatlarıyla Alman Edebiyatını anlatarak başlamanın dönemin daha iyi ifade edeceğini düşünüyorum. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra acılarını Savaş Sonrası Edebiyat ile anlatan bir toplumun başka ülkeler egemenliğinde kendini ifade etme çabasına tanıklık ettikten sonra çalışmamın temelini oluşturan “Belgesel Edebiyat” (alm.Dokumentarliteratur)¹ ve Günter Wallraff'a değineceğim.

1965- 1970 arasında Almanya bir ekonomik devri haline gelmiştir ama kriz ve büyümedeki bir yavaşlamanın işaretleri, üniversitelerin sorunları, bir belirsizlik ve çalkantı ortamı yaratır. Dönemin sorunları olan Vietnam Savaşı, sömürgecilik ve faşist rejim varlığı öğrenci eylemleriyle sık sık gündeme gelmektedir.1966 ve 1969 yıllarında iki büyük siyasal parti olan Sosyalistler ve Hristiyan- Demokratlar birleşerek Hristiyan-Demokrat eğilimli büyük koalisyonu kurarlar. Daha sonrasında Sosyalistler Willy Brandt ve Helmut Schmidt şansölyeliğe gelirler; böylece sesini duyuramayan entelektüellerin ve öğrencilerin muhalefeti sokaklara dökülür. Burjuva demokrasinin içi boş biçimlerini reddeden parlamento dışı muhalefet, terörizme sapan ve kısa süre sonrada devrimci şiddeti kabul eder (Bandet, 2006:139).

Bu denli büyük gelişmelerin yaşandığı ve huzurun yoğun bakımında olduğu bir ülkede maalesef belirli bir edebi ilerleyişten bahsedemeyiz. Edebiyat bu zamana kadar hep toplumun entelektüel çevresinden oluşan yazarların topyekûn bir olup aynı sorunu kaleme almalarından oluşurdu. Bu nedenle de 1960'lara kadar hep bir başlık altında toparlanabilirdi edebiyat. Hem yazarların bir dil oluşturamaması hem de bireylerin farklılık talepleri 1960'larda edebi çeşitliliğe sebep olur.

Bütün bu toplumsal olaylar sırasında Alman yazar Hans Magnus Enzensberger 1968'de edebiyatın ölümünü ilan eder. Enzensberger'e göre edebiyat yerini artık röportaja, kitlesel siyasal eylemlere yönelen belgelere bırakmıştır. 1961'den beri varlığını sürdüren

¹ Dokumentarliteratur Alman Edebiyatında belgelerle edebiyatın ortak kullanılarak oluşturduğu edebiyat kavramı olup Almanca'da “dokumentarische Literatur” olarak da nitelendirilir.

Grup 47 (alm.Gruppe 47)² içinde Grup 61 (alm.Gruppe 61)³ oluşur ve bu grup edebiyata çalışma dünyasını sokar; özellikle Max von der Grün ve Günter Wallraff'ın röportajları bu konu başlığına örneklerdendir (Bandet, 2006:139).

Rolf Hochhuth'un kaleme aldığı Katolik kilisesinin ve özellikle Papa XII. Pius'un Nazizm karşısındaki tutumlarını suçladığı *Der Stellvertreter* (1963) adlı yapıtı o dönem skandallara sebep olur. Eser Nazi vahşetini hatırlatır ve Aralık 1963- Ağustos 1965 tarihleri arasında Frankfurt'ta Auschwitz Davası görülür. Peter Weiss on şarkıdan oluşan *Die Ermittlung* oratoryosunda belgelere dayanarak Yahudi soykırımının nasıl gerçekleştiğini anlatmıştır (Bandet, 2006:140).

1975'e doğru Grass gibi bazı yazarların siyasal hırslarından dolayı başarısız olduklarını fark etmeleri ve protesto hareketinin paranoyak bir terörizme doğru ilerlediğini görmeleriyle var olan eğilim aniden değişir. Bu dönemde yayımlanan Peter Schneider'in *Lenz* romanı devrimci düşlerini ve düş kırıklıklarını anlatır. Peter Weiss'ın *Asthetik des Widerstands* romanı ise çağdaş akımların bir sentezi gerçekleştirilmiştir (Bandet, 2006:140).

Kendilerini Yeni Gerçekçilik (alm.Neuer Realismus)⁴ adı altında ortaya çıkaran yazarlara karşı olduğunu belirten Avusturyalı yazar Peter Handke, 1966 yılında Prienceton'da yapılan toplantıda Gruppe 47'yi tasvir yeteneksizliği ile suçlar. Peter Handke'nin toplantı sırasında söylediği "*Ich bin Bewohner des Eifenbeinturms*" cümlesi ile bireyselliğe geri dönülmesi gerektiğini savunur (Aytaç, 2005:503). Handke bir fildişi kulesinde yaşadığını söyler, öykülerinde yazarı ve insanı bağlayan dil ve davranış şemasını ifşa eder; Thomas Bernhard da mümkün olan dünyanın en kötüsünü anlatmaya çalışır. Botho Strauss için de saçma bir toplumda bireyin normal hali çılgınlıktır. (Bandet, 2006:141).

Bütün bu toplumsal olaylar bağlamında incelemek ve eleştirmek gerekirse entelektüellerin ve toplumun kalem tutan ellerinin bireysel farklılıklarının ortaya koyduğu, düşüncenin sabit olmadığına anlaşılıp bir taşla bağlamaktansa kuşlar gibi

² Gruppe 47 Alman yazar Hans Werner Richter'in 1947'den 1967'ye kadar Almandada eser veren yazarları davet ederek oluşturduğu bir gruptur.

³ Gruppe 61 Fritz Hüser, Yazar Max von der Grün ve Walter Köpping tarafından kurulmuş ve "Dortmunder Gruppe 61" olarak da nitelendirilen bir gruptur.

⁴ "Neuer Realismus" Dieter Wellershoff'un Kölner Schule yazarlarını bir araya getirerek gerçekleri abartılı bir sanatla ifade edecek akımdır 1939-1950 arasında özellikle savaşı ve savaş gerçeğini anlatan dönemdir

özgür bırakılması farklılıklara neden olmuştur. 1960 yıllarında başlayan ve sonsuz bir değişkenliğe kapılarını açan düzen içerisinde tekdüzeliği bulmak ve belirgin özellikler saptamak mümkün değildir.

Bandet (2006:141) “[...] *Alman Edebiyatı hüzünlü ya da anarşist bir edebiyat olur, maddi gelişmeden tatmin olmayan, geleceğinden emin olmayan modern Avrupa'nın ideolojik ve politik sıkıntısını ifade eder*” cümlesiyle 60lı yıllarda ortaya çıkan edebiyattaki çok sesliliğin vurgusunu yapmıştır.

Heiner Müller ve Patrick Süskind gibi yazarlar da o dönem eserlerinde tüm ideolojik ve yaşamsal kesinlikleri tartışmaya açan anti-kahramanlar yaratmışlar ve bunun sonucunda da isimlerinin dünya kamuoyuna duyurmuşlardır (Bandet, 2006:141).

1989 yılında "Utanç Duvarı" olarak bilinen Berlin Duvarının yıkımı ile Doğudan Batıya göç başlar. Bu göç ile de zaten çoğulcu ve farklılıklarla harmanlanan edebiyata başka farklılıklarda dâhil olmuştur.

1.2.Dortmunder Gruppe 61

1950’li yıllar Federal Almanya Cumhuriyetinde (alm.BDR)⁵ ekonomik büyümeden yıllar sonra Almanya’nın en büyük sanayi bölgesi olan Ruhr Bölgesinde gerilemenin ilk ortaya çıktığı yıllardır. Kömür madenciliğindeki fazla üretim 1958 yılından itibaren işçilerin mesailerini boş geçirmesine ve bununla beraber işten çıkarmalara sebep oldu. 1960’ların ortasına gelindiğinde ise ikinci Kömür Krizi denilen yeni bir kriz dönemi başladı. Devam eden işten çıkarmalar, sistem değişikliğine gidilmesi ve Federal Cumhuriyetteki enerji politikasının değişmesi işsizlik oranlarının giderek büyümesini etkilemiştir. Bu yıllardaki tüm toplu çöküşler, krizi daha da güçlendirir ve halk tarafından daha da vahim ve yoğunmuş gibi algılanır (Goch, 1996:380-426).

Her zaman olduğu gibi bu yıllarda da mağdur olanı, yanlış gideni, haksızlığı dile getirmek isteyenler için yeni bir konu daha ortaya çıkmıştı. Kriz dönemi ile edebiyat dünyasının ilgisi işçiler ve işçi dünyasına çevrilmiş durumdaydı.

⁵ BRD Türkçe’de Federal Almanya Cumhuriyeti Almanca’da Bundes Republik Deutschland olarak da nitelendirilir.

1960 yılında Dortmund'daki işçi edebiyatı için oluşturulan arşivin müdürü ve kütüphane müdürü olan Fritz Hüser, IG Maden İşletmeciliğinin eğitim uzmanlarıyla bir araya gelerek madenci şiirlerinin bir antolojisini yayınladı. 31 Mart 1961'de Hüser eleştirmenler, gazeteciler gibi Antolojiyi hazırlayan yazarları modern işçi edebiyatının şeklini tartışmak için Dortmund'a toplantıya davet eder. Toplantı işçi topluluğu oluşturma ve düzenli olarak Dortmund'da toplanma kararı ile sonlanır. 1961 yılının Temmuz ayında endüstriyel iş dünyası ile birlikte işçiler için sanatsal paylaşım yapan Dortmund Gruppe 61 adını aldı. (Kühne, 1972: 55-59). Max von der Grün, Bruno Gluchowski, Hüser ve Köpping gibi kurucu üyelerlerinin yanı sıra edebiyat eleştirmenleri ve gazeteciler gibi on yazar daha vardı (Dithmar, 1977: 53-54).

Dortmund Gruppe 61 yazarların görevleri sadece toplumu bilinçlendirme ve işçiler adına "buradayız" demekten öteye gider. Edebiyat nedir? Kim Edebiyat ile uğraşır? Tam olarak kimler edebiyat ile ilgilenmeli? Bütün bu sorular Dortmund Gruppe 61 tarafından 60'lı yıllarda soruldu ve yine kendileri tarafından cevaplandırıldı. Edebiyat endüstriyel dünyanın ve işçi dünyasının sosyal problemlerini dile getirmeliydi. İşçisi, madencisi, memuru, sıradan bir iş gününü yazan insanlar hepsi bir araya gelerek edebi bir dille dertlerini kâğıda döktüler.

Çıkış noktası Ruhr bölgesindeki Dortmund şehri olan grubu harekete geçiren en önemli olayı ise 1959 yılında gerçekleşen kömür krizidir. İşçiler tarafından yeni oluşturulmaya başlayan bu edebiyat akımı çıkış noktasını, konusunu Batı Almanya ekonomisinin kriz tehlikesinde olması etkilemişti. 1959 yılında kömür krizi de yaşanınca diller çözülmüştür, işçi Max von der Grün o dönem bir maden işçisini anlatan *Männer in zweifacher Nacht* adlı romanını yayınladı. O dönemler IG Maden İşletmeciliğinde eğitim vermekle görevli olan Walter Köpping de *Wir tragen ein Licht durch die Nacht* adlı şiir antolojisini yayınladı (Fritzsche, 1972: 69 ve devam eden sayfalar).

Yeni kurulan Dortmund Gruppe 61'in 1964 yılında yapmış olduğu toplantı sonucunda grup içerisindeki yazarların görevlerinden biri günümüz endüstriyel iş dünyasının edebi-sanatsal araştırılmasını sağlamak ve toplumsal sorunları dile getirmektir. Tabii bunu yaparken çağın teknikleriyle donatılmış akılcı açıklamalar yapılmalıdır. Gerekirse diğer ülkelerin edebi eserleriyle bağlantı kurulmalı ve özellikle eski İşçi Edebiyatı ve tarihiyle ilgili kapsamlı ve eleştirel bir inceleme yapılmalıdır (Kühne, 1972:249).

Gruppe 61 eleştirilerle, fikirleriyle, okuma ve toplantılar sonrasındaki müzakere ve tartışmalarla, grup üyelerinin çalışmalarını arttırmak istiyor. Kendilerinin bağımsız olduklarını ilan ederler ve sadece kendine dayalı sanatsal görevlerinin olduğunu belirtirler. Konu bütünlüğünü dikkate alınarak konu seçimini, şekillendirme ve anlatım biçimini Dortmund Gruppe 61 üyelerinin her birine bırakılır (Kühne, 1972: 249).

Önceden belirttiğim Max von der Grün'ün yanı sıra bu grubun en ünlü temsilcileri Günter Wallraff ve Erika Rungedir. Max von der Grün *Irrlicht und Feuer* adlı eserinde IG- Kömür işletmeciliğiyle çatışmaya sebep olan sendikaları ve Ruhr bölgesindeki Kömür işletmelerin iş birliğini ağır bir dille eleştirir (Schonauer,1977:123-147).

Almanya'nın savaş sonrası en ünlü işçi yazarlarından Max von der Grün, 1953 yılında yazmaya başlar. 1950'li yılların ekonominin "altın yılları" olarak anılmasının edebiyata tek yanlı yansımalarına karşı tutum alınması görüşündeydi. Yazmaya başladığı dönemde işçi olarak çalışmayı sürdüren Grün, "Altın yılların Almanya'sı neyin üzerinde kuruluyor? Buna cevap vermek için Almanya'nın öteki yüzünü de yazmamız gerekir" diyordu. İçinde yer aldığı Gruppe 61'in hedefi kapitalist iş dünyasına dikkatleri çekmek, sanayi toplumundaki insanı toplumsal bilince çıkarmak ve savaş sonrası Almanya'da işçi edebiyatını geliştirmek ve yeniden savaş öncesi itibarını kazandırmaktı. Bunun için emek dünyasının edebiyat atölyelerini kuran Gruppe 61'in en ünlü işçi yazarı olarak öne çıkan Max von der Grün, ilk dönemlerde, 'büyük' yazarlar ve onların örgütleri tarafından dikkate alınmaz. Ancak genel olarak gelişen işçi hareketi, Grün'ün (ve diğer işçi yazarlarının) kitaplarının on binlerce basılmasına neden olur.

1.3.Dokumentarlıteratur (Belgesel Edebiyat)

1.3.1.Belgesel Edebiyat Kavramı

Alman Edebiyatı Tarihi'nde 1830'lardan sonra klasik ve geleneksel edebiyat anlayışına karşı geliştirilen bir akım ortaya çıkmıştı: Genç Almanya (Das Junge Deutschland). Bunlar artık yeni insan ve yeni toplum anlayışına uygun olarak edebiyata yenilik getirmenin gerekli olduğunu, edebiyatın siyasi olmasının da gerektiğini, edebiyat ile siyaset yaparak edebiyatı siyasileştirmenin ve siyaseti yaygınlaştırmanın gerektiğini savunurlar. Siyasi yaşamdaki olayları tüm yanlarıyla anlatılarak kamuoyunun aydınlanmasını amaçlarlar. Buna benzer diğer bir girişim 1970'li yıllarda karşımıza

çıkıyor. 1970 yıllarındaki edebiyatın amacı da tıpkı Genç Almanya’da olduğu gibi halkı siyasi yönden eğitmektir.

Dokumentarliteratur kavramı, kaynak olarak edebiyat dışında kalan belgeleri, metinleri ve dokümanları edebiyat kimliği ile okuyucuya sunan edebiyat türüdür. “Documentum” sözcüğü Latince öğreti, bilgi, örnek, kanıt, tutanak anlamına gelir. Bu kelimedenden üretilen “Dokument” sözcüğü ise resmi tutanak, zabıt, belge, kanıt görevleri üstlenmiş bir yazı anlamında kullanılır. Wolfgang Richardt, bu dönem edebiyatını toplum eleştirisi yapan ve siyasi yönü ağır basan düz yazılar, şiirler olarak tanımlarken Tilman Fischer’e göre bu edebiyat, “Federal Alman Cumhuriyeti’nin siyasete bağımlı (angaje)” olup 1945’ten itibaren yaygınlaşmış olan radikal yaklaşımını edebiyatta öne çıkarmaktadır (Arda, 2003: 180-181).

60’lı yıllarda belgesel eğilimler hem radyo, televizyon, sinema ve sahnede hem de yazın edebiyatında kendini göstermeye başlamıştır. Belgesel eğilimler ve yöntemler sadece edebiyat ve tiyatrodan değil, aynı zamanda radyo, televizyonda da var olmasına rağmen genel hatları dram, lirik ve düzyazıda daha vurgulanır (Arnold, 1973: 7).

Tanım olarak incelemek gerekirse Reallexikon’da Belgesel Edebiyat (alm. Dokumentarliteratur) kavramı edebi olmayan şablonlar ve kaynaklardan oluşan ve aynı zamanda işlenmemiş metinleri açıkça temsil eden edebi metinlerin ele alındığı edebiyat akımı şeklinde tanımlanmaktadır. Semi- Dokumentarismus yani yarı belgesellik ise hammaddenin kurgusal pasajlardan beslendiğini, oluşum sürecinin bu şekilde başladığını kabul eder. Bununla birlikte, belgesel edebiyatta bile her zaman yazarın müdahalesini düzenleme şekli vardır ve şimdiye dek hiç bir zaman dolaysız, işlenmemiş ve gerçekliğin doğrudan reproduksiyonu olduğu iddia edilmez (Weimar, 2010: 383).

Reallexion’daki “Belgesel Edebiyat” çerçevesinde üretilen edebi metinler, hiçbir sanatsal özelliği olmayan kaynaklardan oluşturulmuş ve aynı zamanda işlenmemiş evraklar olarak görülse de yazarın kurgu gücüyle bu yazını vurgulanmaktadır. Bu tanım dışında incelemek gerekirse edebiyatçı ve dilbilimci olan Gero von Wilpert (2001:182), Terimsel Edebiyat Sözlüğü’nde Belgesel Edebiyat’ı kumaca edebiyattan daha az değer alan belgeler, dosyalar, kayıtlar ve belgelenmiş gerçeklerin orjinalleri gibi bütün taahhütlü gazetecilik işleri için oluşturulan belirsiz kolektif terim olarak değerlendirir.

Bu unutulmuş veya bastırılmış olayları genellikle kuru bir dille ifade eden bu akımda sosyo-eleştirel-siyasal bir bilinç oluşturmak amaçlarından biridir.

20. yüzyılda popülerlik kazanan Belgesel Edebiyat kavramı aslında temelini bu yıllarda atılmamıştır. Goethe'nin *Egmont*'u, Schiller'in *Don Carlos*'u, Hauptmann'ın *Dokumacılar* ve *Florian Geyer* adlı yapıtları, Büchner'in *Woyzeck* ve *Donton*'un *Ölümü* adlı oyunları tarihi gerçeklerden beslendiği ve kurmacalığının yanı sıra gerçeklik boyutunun daha fazla olmasından sebeple yıllarca tarihi dram kategorisinde yer almışlardır. Tür olarak bu eserlerin Belgesel Edebiyat ile karıştırılmasının sebeplerinden biri ve en önemlisi de konusunu tıpkı *Dokumentarliteratur*'deki gibi tarihi gerçeklikten almasıdır.

Belgesel Edebiyat içerisinde verilen ürünleri, basit bir belgenin düzenlenmesinden ziyade gerçeklerin sanatsal bir anlatımla ifade edilmesi olarak değerlendirilmelidir. Belgesel edebiyat, gerçekliğin basit bir şekilde gösterilmesiyle kendisini ilişkilendirmiyor; gerçekliğin kendisi için konuşmasına izin vermiyor. Bunun yerine, tasvir edilen gerçekliğin toplumsal olarak tipik niteliğini vurgulamak için verilen materyale kasıtlı olarak müdahale eder, gerekirse kısaltır veya yoğunlaştırır. Yani sanat ile harmanlanması gerekiyor. Fakat gerekli olan o sanat anlayışı gerçekliği estetik kılan ve onu genel olarak deneyimlemeyi mümkün kılan idealist-metafizik sanat değildir, aksine aydınlanmaya ve değişmeye çalışan bir toplumsal sanattır (Berghahn 1980; 195).

Siyasi dünyada olup bitenler kamuoyunda derin yankılar bırakmıştır. Halkın gizlenen gerçekleri bilmesi, gelecekte böyle bir sorunla karşılaşmamak için farkındalık yaratmalı ve olası problemlere karşı önlemini alması gerekmektedir. Bu dönem sanatçıları da bunun ancak edebiyatla herkese ulaşabileceği düşüncesinde oldukları için edebi kalemlerini bir yana bırakarak mevcut olan dokümanları tarihi gerçekleri gün yüzüne çıkarmak için kullandılar. Bu dönem öne çıkan estetik anlayış ya da tasvirle ağırlaştırılmış cümleler değil, aksine halk tabanına inerek gerçeğin kurgusallıkla birleştirilerek anlatılmasıydı.

1.3.2. Belgesel Edebiyat ve Özellikleri

Belgesel Edebiyat'ın sınıflandırılması için yeterli kriterler olmasa da belgeler, deliller, kanıtlar bu türün temel yapı ve eserleridir. Daha önce de bahsetmiş olduğum Goethe'nin *Werther* eseri, Büchner'in *Dontons Tod* ve *Woyzeck* eseri 18. ve 19. yüzyılda gelişen belgesel edebiyatın öncüleri sayılır. Bütün eserlerde kurmaca olayların belgeleri ve kaynakları sıralanır ve belgesel sayılmazlar (Döhl,1994: 82-88).

Nikolaous Miller(2000), Belgesel Edebiyat'ın ilk formlarını gazetecilerin edebi başlangıçlarına benzettiğini belirtmiştir. Büchner'in örnek olaylarının, Heinrich Heine'nin ve Theodor Fontane'nin işçi mektuplarının alıntılarını yapmıştır (Miller, 2000: 183). Berghahn da Belgesel edebiyata ait olan günlükler, gezi röportajları gibi kurmaca olmayan biçimlerin edebi eserlerin örneklerine benzetildiğini belirtir (Berghahn, 1979: 197).

Berghahn Belgesel Edebiyat'ın ancak hakim olan siyasi koşulların eleştirilmesi yada proleter gerçekliğin ortaya çıkardığında kendinden söz ettirdiğini belirtir. Belgesel Edebiyat'ın gerçek ile temelden yeni bir ilişki kurması gerekir ki kendi oluşumunu tamamlasın ve işlevsel bir şekilde kendi varlığını sürdürsün (Berghahn, 1979: 197).

Berghahn'a göre belgesel edebiyat üç farklı aşamayı atladıktan sonra ortaya çıkmıştır. İlk aşama UdSSR⁶'deki LEF⁷ ve Novt LEF'in sanatsal kuruluşudur. LEF'in 1929 yılında yayınlamış olduğu "*Literatura Fakta*" manifestosunda sanatın artık toplumun yaralarını sarabileceği bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. LEF topluluğu gibi geleneksel sanat ölçütlerine karşı olan, olay malzemesine ve montaj tekniğine eserlerinde yer veren Sergej Tretjakov, belgesel edebiyatı propagandanın yanı sıra sosyolojik toplum yapılarının sanat dalının en önemli silahı olduğunu düşünür (bkz. Berghahn, 1979: 198).

1924 yılında İşçi Yazışma Hareketiyle (Arbeiterkorrespondenzbewegung) başlar ve 1932'e kadar devam eder. İşçi yazışmaları işçilerin kendi iş yerlerini ve iş koşullarını

⁶ UdSSR resmi adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği olarak bilinen Almanca'da Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken olarak nitelendirilen 1991'e kadar varlığını sürdürmüş olan devletin kısaltmasıdır.

⁷ LEF, Türkçe'de Sanat Sol Cephesi olarak nitelendirilen 1923 yılında Moskova'da kurulmuş sanatçı grubudur.

anlattıkları metinlerdir. İşçiler, Almanya Komünist Partisi'nin (KPD) gazete ve dergilerine çalıştıkları iş yerlerinin koşulları, gençlik örgütleri ve parti birimleri hakkında raporlar yazarlar. Bu yazışmalar, partiyi bilgilendirmenin dışında iş yerleri birimlerinin ve sınıf mücadelesinin propaganda aracı olarak işlev görmesini sağlar. Bu raporlar, ayrıca işçilerin yazma uğraşının başlangıcı olmuş, sonrasında bunları işçiler tarafından üretilen söyleşi, öykü ve skeç türleri izlemiştir. Adından hiç bahsedilmeyen Erwin Piscator, 1924 ve 1925 yıllarında KPD için sahnelediği emekçi işçi hareketinden oluşan işçi tiyatrosunu *Reveu Roter Rommel (Kızıl Topluluk Gösterisi)* ve *Trotz Alledem! (Her Şeye Rağmen)* adlı sahne şovlarıyla insanları buluşturmuştur (bkz. Carl,1971: 99-127).

Belgesel Edebiyat kavramı kuru bir dil kullanmayı ve bilimsel bir atmosfer sağlayabilmeyi, kültür çalışmalarının günümüzdeki popülerliğine borçludur. Belgesel edebiyatın aslında dosyalar ve arşivlerle çok fazla işi yoktur. Belgesel Edebiyatta farklı yazınlar kullanılmıştır. Bir ya da birden çok olayı kapsayan romanlar (alm. Tatsachengehalt), tarihi araştırmalar, antropolojik ya da etnolojik çalışmalar, araştırma konusuna göre uygulanan anketler, ses kayıtlarının yazına aktarılması, röportajlar, haberler, belgesel montajlar gibi türler kullanılan bu farklı yayınlara örnek olabilir. Belgesel edebiyat yeni ve kendine özgü bir tür ile ilgilenmez. Belgesel roman hakikati bulmayı çabalayan normal romana karşı sınırlarını belirlemez. Wallraff'ın röportajları gazetelerdeki röportaj türünden farksızdır. Selbstporträt (kendini tanıma) sıradan bir biyografi özellikleri taşır, belgesel tiyatro eski tarihi dramdan farklı değildir. Belgesel edebiyatın diğer türlerden ayıran herhangi bir özelliğinin olmamasının sebebi belli kriter ve kıstaslara tabi olmamasıdır. Ancak bu dönem yazın türlerinde bilinmeyen, duyguların bastırıldığı ya da duygularını inkâr eden sosyal ve tarihle ilgili olan gerçekleri aktarmak ister. Bunu yaparken de mağduru kendi dilinden konuşarak politik bilinci güçlendirmeyi amaçlar. Genellikle eski sosyal taraftarlık gibi ideolojik farkları konu edinir. Belgesel kitaplar, sosyal teorilere uygun tamamlayıcı resimlerdir. Basının yokluğunda tek gerçeği dilen getiren grup oldukları için daha anlamlıdır. Belgesel edebiyat teoriklerine göre bir yandan imtiyazlı ve profesyonel yazarların bir yandan da çok şeyi söylemek isteyen ve sözcükleri serbest bırakan dilsizlerin olması gerektiğini belirtilir. Zimmer'e göre bütün yazarlar belirli bir acemilik içindedir. Gerçeği ortaya çıkarmak adına yazı yazan herkes yazar adını almıştır. Sanattan yoksun olan bu dönemde gerektiği durumda yazarlar, insanları kamera önüne dökebilir,

mikrofon ya da daktilo kullanabilir. Zimmer'e göre güvenilir olan gerçek olmak zorunda değildir. Tamamen uydurma ya da yalan da olabilir. Güvenilirlikten oluşan bir gerçeklik, belgelere dayandırıldığında ya da kontrol edildiğinde daha da kesin olur. Belgesel edebiyat da tıpkı diğer edebiyat dönemlerinde olduğu gibi kurmaca gerçekçiliğin yanlış anlaşılması olasılığı vardır. Belgesel edebiyatın aydınlatıcı etkilerini iki düzlemde gösterilir. Birincisi bilinmeyen yaşam alanlarından haberler paylaşır ve gelen bu haberlerin gerçekten belirsiz olup olmadığı gerçekten önemlidir. Ya da ikinci düzlemde toplumsal politik olan durumu eleştirel bir yaklaşımla inceleyebilir. (bkz: <http://www.zeit.de/1969/48/die-sogeannte-dokumentar-literatur/seite-2>, e.t.: 04.01.2018)

1.3.3. Belgesel Edebiyat Yazın Türleri ve Temsilcileri

İlham kaynağını var olan gerçeklere dayandıran Belgesel Edebiyat alanında yazar, senarist ya da şair aslında hiçbir zaman sanat eseri olamayacak belgelere edebi kimlik verir ve tarihi gerçekliğinin halka ulaşmasını sağlar. Bunu yaparken tarihi olayın belgeleri romanın, şiirin ya da tiyatro eserinin merkezinde olmalıdır. Toplum etkileyen bu tarihi olayları nasıl ele alacağı, okuru nereye yönlendirmek istediği, kurgusallığı ne derece eserine dâhil edeceği konusunda her edebiyatçı gibi yazar da kendi hürriyetini kullanır. Bu yüzden tarafsız kalmak adına Belgesel Edebiyat yazarı, şairi ya da senaristi kurgusallık ve gerçeklik dengesini iyi kurmalıdır.

Belgesel edebiyat yazın türleri belleksiz bir toplum olmamız nedeniyle geçmişin bu günle diyalektik bağını kurma açısından önemlidir. Burada amaç ne geçmişe özen ne de o günü bugüne uydurma çabasıdır. Çünkü tarih idealize edilemez, tarih mutlak gerçek de değildir, ama tarih toplumsal gelişimin getirdiği sonuçların bir harmanıdır ve ondan kaçmak mümkün değildir. Sanatçının amacı olan biteni algılatma çabasıdır. Delius bir belgesel edebiyat sanatçısını şöyle tanımlıyor:

“ Geçmişin üstesinden gelmek zorundayız. Bununla ne kastediliyor? Birazcık hatırlamak, birazcık korkmak ve dehşete kapılmak, sonra üstünü işaretlemek ve bir yana bırakmak... (Arda, 2003: 181).”

Belgesel kelimesi, belgesel filmlerden sonra literatüre girmesi üzerine, 60'lı yıllardan itibaren edebiyatın farklı yazın türlerinde karşımıza çıkar. Belgesel tiyatro ile başlayan

bu yazın türlerinin benzerleri kendisini şiir ve düzyazıda da göstermiştir. 20. yüzyılın başında kullanıma giren belgesel kelimesinin tiyatro alanındaki tanımını, tarihin en önemli belgesel oyunlardan *Soruşturma*'nın yazarı Peter Weiss yapar. Weiss, belgesel tiyatronun bir röportaj tiyatrosu olduğunu; kayıtlar, belgeler, mektuplar, istatistikler, piyasa raporları, banka ve şirket hesapları, devlete ait kayıtlar, demeçler, röportajlar, tanınmış insanların ifadeleri, gazeteler, radyo yayınları, fotoğraflar, belgesel filmler ve her tür güncel belgelerin bu tiyatro oyunu içerisinde sergilendiğini belirtir. Belgesel tiyatro her türlü kurmacadan uzak durur; elde edilen bilgi içeriği değiştirilmeden sadece biçimsel değişiklikler yapılarak sahnelenir. Materyal seçimi, genellikle politik ya da sosyal niteliği olan belli bir tema doğrultusunda yapılır ve sahnelenenler her gün haberlerde duymaya alıştıklarımızdan oldukça farklıdır. İşte yapılan bu kritik seçim ve gerçekliğin parçacıklarının montajlanma esasları, belgesel tiyatronun kalitesini belirler (Weiss,1971: 41).

Özellikle günümüzde de sık sık rastladığımız gibi medyanın insanlara aktardığı bilgiler her zaman güvenilir olmaz. Belgesel tiyatro, bir takım politik ve sosyal meselelere sahnede ışık tutmayı amaçlar. Bu yüzden belgesel oyunlar, işledikleri konu ve yöneldikleri amaç bakımından tutarlılık gösterir. Ele alınan konular toplumu yakından ilgilendirir ve oyun yazarı bir araştırmacı gibi elde ettiği belgeleri kullanarak olayların farklı boyutlarını izleyiciye sunar.

Bu dönemin ilk yarısında Rolf Hochhuth, Heinar Kipphardt ve Peter Weiß gibi sanatçılar belgesel tiyatronun temsilcileridir. İsmi saydığımız üç yazar belgesel tiyatronun kurucusu olan yönetmen ve tiyatro yönetmeni Erwin Piscator'a bağlı kalan tiyatro eserleri yayımlarlar. Rolf Hochhuth'un yönetmenliğini Piscator'un yaptığı *Der Stellvertreter* adlı oyunu 1963 yılın büyük bir halk tepkisine sebep olur ve Belgesel tiyatronun federal cumhuriyette ortaya çıkmasını sağlar. Yahudilere yapılan zulümde ve katliamında Katolik kilisesinin ve Papanın manevi suç ortaklığını konu edilmesi bu problemi yurt içinde ve yurt dışında siyasi bir mesele olmasına sebep olmuştur. Stellenvertreter eserinden bir yıl sonra Heinar Kipphardts başarılı bir oyun olan *In der Sache J. Robert Oppenheimer*'ı sahneledi. Parça 1954 yılında ABD'nin Nükleer Araştırma Başkanına karşı soruşturma işlemlerinin protokollerine dayanmaktadır.

Tamamen doğa biliminin toplumsal sorumluluklarını, saf araştırma ile siyasi ve resmi değerlendirmenin arasındaki çelişkileri inceler. Diğer önemli eserlerden biri de *Die Ermittlung (Soruşturma)* adlı tiyatro eseridir. Peter Weiss bu eserinde o zamanın gündem konularından olan Auschwitz sürecini bir izleyen olarak anlatır. Dönemin en başarılı belgesel oyunlarından biridir. Oyun 1963-1965 Frankfurt davasını konu alır ve Nazi kamplarındaki hayatı mahkeme tutanaklarından faydalanarak detaylarıyla anlatır. Bernd Naumann tarafından hazırlanan mahkeme kayıtları Frankfurter Allgemeine Gazetesi'nde yer alır ve Weiss'ın temel kaynağı olur (Schlunk, 1987:19). Weiss oyunu toplama kamplarını ziyaret ettikten sonra yazmaya başlar. 1964 yılında kaleme aldığı *Meine Ortschaft* adlı kısa makalede Auschwitz'e yaptığı ziyaretten bahseder. Weiss, bu ziyaretini "yirmi yıl geç kalmış" olarak nitelendirir ve Auschwitz'den "kaderimde olup da kaçabildiğim tek yer" diye bahseder (Huyssen,1980:132). Belgesel tiyatro 60'lı yılların ilk on yılında nasyonal sosyalist bir dönemi anlatan Hitler zamanının ve geçmiş acıları, yüz kızartan olayları konu olarak ele alır. Diğer on yüzyılda da savaş ve faşizmin yanı sıra Vietnam'ı, emperyalist eleştiriyi, üçüncü dünyayı ve o günkü Almanya'yı sahneye taşırlar.

Belgesel edebiyatın lirik türünde kullanılması düz yazıya ve drama türüne istinaden daha geç olmuştur. Tanım olarak belgesel şiir olarak çok nadir kullanılan bu türün adı politik şiir olarak bilinir. Belgesel şiirleri incelediğimiz vakit karşımıza Erich Fried ve Vietnam şiirleri çıkar. 1966 yılında *Und Vietnam Und* adlı şiirinin yayımlanmasından sonra büyük bir ilgi toplar. Fried bu bağlamda kendinden sonraki birçok şaire, besteciye ve genç yazara rol model olmuştur. Paskalya yürüyüşünden itibaren Amerikan ezgilerine dayanan şarkı sözlerini beraber söylemek ve beraber yürümek için beste yazan ve besteleyen sanatçıların edebiyat çalışması olarak değerlendirilir (Hahn, 1978: 21). 1962 ve 1966 yılları arasında *Lieder Gegen die Bombe* yayımlanmıştır. Bununla sadece Paskalya Yürüyüşünün katılımcılarına ulaşılmış olsa da, asıl amaç eserin içerisinde yer alan kuşatılmış bölgeyi harekete geçirmektir. Vietnam savaşına karşı olan bu yürüyüş ile sosyal politik durumun, ekonomik krizin ve olağanüstü hal propagandalarının düzeltilmesi şiirsel protestolar için önemli bir rol oynamaktadır. Politik şiirlerin ve şarkıların yenilenmesi gerektiğini düşünen ve bu yönde araştırma yapan genç nesiller Fried'i örnek alırlar.

Fried'in Vietnam şiirleri ile Ulla Hahn (1978) ilk defa olmak üzere şiirde belgesel edebiyatın birçok kaynağının olduğunu ileri sürmüştür. Politik faktörlerin doğal olarak bazı kişi ve kurumlara olumlu ya da olumsuz etkileri de olmuştur. Fried'in şiirleri genellikle medya eleştirisi yapmıştır. Resmi gazete haberlerini kendine yansıtıldığı gibi ele almıştır. Kavramları kelime olarak ele almış ve Rhetorik bir unsur olarak kullanmıştır. Fried tarafından hiciv canlandırılmıştır. Peter Schütt, Uwe Timm, Uwe Wandrey, Friedrich Christian Delius und Nicolas gibi metinlerini 1969'da *Agitprop Antolojisi* 'nde yayımlayan genç yazarlar temsilcileridir. 2. Juni ve Ostermarschlied 68 eserleriyle somut bir tepki veren şarkı ve söz yazarı olan Franz Josef Degenhardt popüler ve ünlü olmuştur.

60'lı yıllarda belgesel nesir bir yandan UdSSR'deki çizgisel (alm.faktographisch) edebiyattan bir yandan da haberler, röportajlar ve işçi yazışmaları ile gelişimini 20'li ve 30'lu yıllarda tamamladı. Tretjakov'un güncel anlatışları, biyografik görüşmeleri ve röportajları gibi türleri 60'lı yıllarda tekrar gündeme geldi. Klaus Leo Berghahn ve Hans Gerd Winter'e göre belgesel edebiyat en önemli gelişimini bu yıllarda tamamladı.(bkz. Berghahn,1979: 227–239; bkz. Winter,1986: 395–400).

Hochhuth'un *Der Stellenvertreter* eseriyle sahnede başlatılan anlayış epik anlatım türünde sonradan hayata geçmiştir. Belgesel tiyatrunun konusunu zamanın ahlaki ve ideolojik ikilemleri oluştururken belgesel nesir ekonomik krizi, işsizliği, işçi problemlerini ve kendini yaratmayı konu edinmiştir. Krizler edebiyatı olarak da anılan belgesel yazın, röportajlarda ve ses kayıtlarında işçileri düz yazı dünyasına taşır. İlk belgesel eğilimler 60'lı yıllarda Alexander Kluge'in *Lebensläufe* (1962) ve *Schlachtbeschreibung* (1964) eserlerinde görülmüştür. Bu eserde kurmaca ve belgesel özellikler buluşmuştur. Bu iki eserin konusu savaş ve savaş sonrası iken diğer tarafta işlenen konular işçi dünyasıdır (Bkz. Berghahn,1979: 227–239; bkz. Winter,1986: 395–400).

60'lı yılların başlamasıyla Gruppe 61'de ilk konu işçi dünyası olur ve en önemli temsilcisi de Max von der Grün'dur. O zamanlar maden işçisi olan Grün *Männer in zweifacher Nacht* (1962) ve *Irrlicht und Feuer* (1963) eserleri ile tüm dikkatleri işçi edebiyatına yönlendirir. İşçi dünyasının edebi sanat dünyasına dahil edilmesiyle bir yandan yazar konumundaki işçiler, bir yandan da okur konumundaki işçiler ortaya çıkmıştır. Belgesel edebiyat adı altında işçi edebiyatına ait eserlerde yayımlayan Günter

Wallraff ve Erika Runge en önemli isimlerdir. Belgesel nesir, edebiyat tarihinde özellikle belirtilmemiş, işçi edebiyatı başlığı altında toplanmıştır. Bu yüzden Runge ve Wallraff farklı konulara yöneldiği 70'li yılların sonunda küçük bir zaman krizi yaşar. Wallraff, 60'lı yılların belgesel nesrin en önemli temsilcisidir. 60'lı yıllarda farklı sanayi kollarında yardımcı olarak çalışmış ve büyük Alman firmalarında çeşitli tecrübelerini belgeselleştirmiştir. 1966 yılında *Wir brauchen Dich. Als Arbeiter in deutschen Industriebetrieben* adlı eserini yayınlamıştır. Gruppe 61deki bir okuması onu ünlü yapar ve grupla beraber çalışmaya başlar. Daha sonra gruptaki bazı estetik eğilimleri eleştirir. Ona göre saklanan ve güncel olaylar sanatsal dönüşümlerden daha önemlidir.

Bir diğer belgesel nesir temsilcisi de Friedrich Christian Delius'tur. 1972 yılındaki *Unsere Siemenswelt 1972* eseri politikanın belgesel taşlamasıdır. Delius belgesel materyalleri Dritte Reich dönemindeki olayların tarihini oluşturmak için kullanır.

Belgesel nesirde önemli olan ekonomik çevreyle oluşturulan sosyal diyaloglardır. Berghahn(1979), Oscar Lewis'in *The Children of Sanchez (Die Kinder von Sanchez, 1961)* ve Danilo Dolci'in *The Children of Sanchez (Die Kinder von Sanchez, 1961)* gibi eserlerin model alınarak konu olarak sosyal tutanakları ve bu tutanaklarla baskı altında tutulan insanların sınıf mücadelesinin anlatıldığına değinir. Bu alandaki gelişmeleri göstermek amacıyla Berghahn, Jan Myrdal'ın haberlerini, radyo sunucusu Studs Terkel'in *Division Street: America* (1967) eserlerini örnek gösterir.

BÖLÜM 2: GÜNTER WALLRAFF VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

2.1. Günter Wallraff'ın Yaşam Öyküsü

Hans Günter Wallraff, 1 Ekim 1942 yılında İkinci Dünya Savaşı sırasında harabeye dönüşen Köln Buscheid'da dünyaya gelmiştir. Ekim ayında Alman ordusu Köln'de bir zafer kazanmıştır. Savaş zamanı olduğu için Wallraff'ın dünyaya geldiği hastane ordu hizmetine sunulmuştur. Steril olmayan ve büyük bir kargaşanın ortasında bir bebeğin yaşaması bile zorken Wallraff, dünyaya gözlerini açmıştır. Ancak sağlık durumu kötü olduğu için yaklaşık altı ay hastanede kalmıştır (Gottschlich, 2009: 33-34).

Babası, Nazi sempatzanı olan Henry Ford'un yanında Köln'de çalışırken, annesi ise piyano dükkânı işleten orta sınıf bir ailenin kızıdır. Çocukluğu sıkıntılı geçen Wallraff bebeklik dönemini babasından uzak annesi ve anneannesi ile birlikte Blecher'de geçirir. Savaş sonrasında tekrar Köln'e dönen Wallraff ailesi bombalanmış, harabe bir ev bulur ve buraya yerleşirler. Ancak dışarıda hayatta kalmaya çalışan tıpkı Wallraff ailesi gibi büyük şehirlere iş ve aş bulmak için gelen birçok insan vardır. Bu sebeple açlığın ne olduğunun çocukken öğrenir Wallraff. Babası bir iş kazası geçirir ve hayat ile mücadele tamamen annesinin üstüne kalır. Böyle bir durumda çocuğu ile ilgilenemeyeceği için annesi Wallraff'ı yetimhaneye verir (Gottschlich, 2009: 34- ve devamı sayfalar).

Küçük yaşlarda yalnızlığı deneyimleyen Wallraff, yetimhanede kalmak zorunda olduğu bu süreçte aslında kimlik sorunsalı ile karşı karşıya kalmıştır. Küçük bir çocuk olarak sancılı ve zor bir süreç geçirdiğini söyleyebiliriz. Wallraff, yetimhanede kalan çocukların tek tip kıyafet giyinmesinin kişilik ve benlik sorgusu yarattığını düşünür ve şu şekilde ifade eder:

““Das” sagt Wallraff noch heute, “war wie eine Entpersönlichung. Man verlor seinen eigenen Geruch, ja seine ganze Identität.” [...]Es war für mich traumatisches Erlebnis (Gottschlich, 2009: 40).”

Yukarıdaki alıntıdan da yer verdiği gibi yetimhane yaşamını yadırgayan Wallraff için çocukların kıyafetleri yerine önlük giyinmesi tamamen kendisine kişiliğini kaybetmiş hissi veriyordu. Drama gibi etkinliklerde yer almak artık küçük bir çocuk olarak dahi keyifli vermiyor, aksine kendi kokusunu taşımayan kıyafetler giyinmek Wallraff'ın o

yaşlarda kendini sorgulamasına, kimlik sorunsalıyla karşı karşıya gelmesine sebep olmuştur.

Bu kötü zamanlardan sonra güneş adeta Wallraff ailesinin üzerine doğmuştur. Wallraff'ın babasının sağlık durumu giderek iyileşmeye başlamış, annesi Wallraff'ı yetimhaneden geri almış, kendi dairelerini almış mutlu bir zaman dilimi Wallraff ailesi için başlamış bulunmaktadır. Wallraff lise çağlarında eğitimini yarıda bırakarak kitapçılık meslek okuluna gider, askerlik çağı geldiğinde ise görevlendirilmek istenmediği için askerliği reddeden bir dilekçe ile Alman Ordusuna başvurur. Ancak eline silah almayı reddeden Wallraff, Koblenz'de psikiyatri bölümünde tedavi görmeye başlar. Buradaki doktor ve hastane çalışanlarının tutumlarını günlüğe yazar ve bunu yayınlama fikri içerisindeyken doktorlar tarafından fark edilir. Wallraff'ın deli olduğuna kanaat getirirler; anormal bir kişilik olarak adlandırılırlar ve savaşta ya da barışta silah tutamaz diye rapor verdiler.

Edebiyata girişi ile kendinden fazlasıyla bahsettiren Wallraff, ilk evliliğini yazar Heinrich Böll'ün yeğeni Birgit Böll ile yaptı. Bu evliliğinden iki kızı oldu. Daha sonra aşk hayatı çalkantılı devam eden yazar, üç kız sahibi daha oldu. Şimdilerde Köln'de yaşayan yazar, gazeteci ve yazar kimliği ile hayatını devam ettiriyor.

2.2. Günter Wallraff'ın Yazarlığa Giden Yolculuğu

Yaşam öyküsüne kısaca değindiğim yazar Günter Wallraff'ın edebiyat kariyerine ayrı bir başlık altında değinmek istiyorum. Çocukluğu travmalar ile geçmiştir, öğrencilik yıllarında da başarısız olmuş ve okulu yarıda bırakıp kitapçılık meslek okuluna gitmiştir. Daha sonraları kitap kokusuyla edebiyat hayatını harmanlayan yazarın ilk deneyimleri, günlükleri ve lise yıllarında yazdığı şiirlerdir.

50'li yıllar geldiğinde öğretmenin tavsiyeleri üzerine okumaya başladığı ve etkilendiği Wolfgang Borchert'i kendisine rol model seçer. Wallraff Borchert'e olan hayranlığından dolayı Borchert'in tüm metinleri ezberlediğini, bunları zihninde defalarca tekrarladığını, Borchert'in tarzıyla yazmaya çalıştığını ve kendini Borchert ile özdeşleştirdiğini aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Ich habe damals ganze Passagen von Borchert auswendig gelernt. Ich konnte einige Stücke aus dem Kopf niederschreiben und habe auch

versucht, selbst im Stil von Borchert zu schreiben... Ich habe mich mit Borchert identifiziert, sogar überidentifiziert (Gottschlich, 2009: 47).”

Wallraff’ın edebiyat hayatının şekillenmesinde Borchert’in yanı sıra dışavurumcu şairlerden olan Trakl, Heym ve Alfred Lichtenstein gibi yazarların etkisi de gözlenmektedir. İlk eserini 1911’de Jakob von Hoddis’in *Weltende* şiirinden etkilenerek yazmıştır. O dönemlerde gelmemiş bir felaketin habercisi niteliğinde gördüğü şiirin mısraları aşağıdaki gibidir:

“Weltende

Dem Bürger fliegt vom spitzen Kopf de Hut

In allen Lüften hallt es wie Geschrei

Dachdecker stürzen ab und geh’n entzwei

Und an den Küsten – liest man- steigt die Flut

Der Sturm ist da, die wilden Meere hupfen

An Land, um dicke Dämme zu zerdrücken

Die meisten Menschen haben einen Schnupfen

Die Eisenbahnen fallen von den Brücken

(https://www.welt.de/print/die_welt/literatur/article162956345/Guenter-Wallraff-Reporter.html e.t.:13.01.2018) ”

Aile hayatında da önemli role sahip olan Heinrich Böll, Wallraff’ın edebiyat alanında kariyerine yön verebilmek adına onu cesaretlendirir. Böll’den almış olduğu destek ile Wallraff, *Bundeswehr-Tagebuches* adlı kitabı için yayımlar. Bu olay Günter Wallraff’ın ticari kazancını bir yana bırakarak Alman gerçeğini ortaya çıkarma kararını etkiler. 1963’ten 1965’e kadar Batı Almanya’daki farklı şirketlerde çalışır. *Metall* adını verdiği sendika gazetesinde röportajlarının yayımlar. 1966 yılında tüm deneyimlerini *Wir brauchen Dich. Als Arbeiter in deutschen Industriebetrieben* başlığı altında kitap olarak yayımlar (Bkz: <http://www.guenter-wallraff.com/biographie.html> e.t.: 04.01.2018).

En büyük destekçilerinden biri olan Heinrich Böll, Wallraff’ın çalışma şeklini kendisine özgü olduğunu, araştıran, röportaj yapan ve yaptığı bu röportajları bir muhabir edasıyla anlatmaktansa yazmak istediğini, duruma nüfuz ettiğini ve araştırma boyunca tüm sıkıntıları göğüslediğini ifade etmiştir. Heinrich Böll, Wallraff’ın seçtiği metotla kendini

diğerlerinden farklı kıldığını düşünür. Böll'e göre Wallraff bir durum yaratır, bu durumu içerisine girer ve deneyimlerini, elde ettiği tüm verileri abartıdan kaçınan hatta şiirsel bile olabilecek bir jargon kullanarak dile getiriyordu (Linder,1975: 9).

Industriereportagen eseri Günter Wallraff'ı ünlü eder ve bu vesile ile Dortmunder Gruppe 61'deki yazarlarla bir araya gelir. 1966 yılında Hamburger Abendecho'da çalışır, sonbahardan itibaren de eleştirel bir dergi olan Pardon'da yazmaya başlar. 1968'den beri de Hamburg'un dergisi olan Konkret'de çalışır. 1968 yılının Kasım ayında Kuzey Ren- Vesfalya ödülünü *Industriereportagen* adlı eseri ile aldı. Tören sırasında çıkan protestolardan sonra dönemin Federal Devlet Başkanı, eserin bilimsel ödül değerinin yanında özgür ve demokratik bir düzenin yerleşmesinin de önemli olduğunu kamuoyuna açıklar. *Industriereportagen* eseri büyük yankılar uyandırdığı için bahsi geçen firmalar Wallraff'ın girebileceği diğer firmalara uyarılarda bulunurlar. Bu tür tedbirlere rağmen rezil iş ve çalışma şartları, işverenin, yöneticinin ve yetkililerin antidemokratik ve insanlık dışı düşünce ve tutumlarını hakkında bilgi verebilmek için ekonominin ve devletin özel alanlarına girmeyi başarmıştır. 1969 yılında yayınlanacak olan *13 unerwünschten Reportage* eseri için tımarhanede alkolik biri, sokakta kalan evsiz biri, oda arayan bir öğrenci, Napalm bombası üretmenin Hristiyan inancına uygun olup olmadığını Katolik rahibe soran Katolik bir fabrikatör rollerine girmiştir. Kitapları yayımlandıktan sonra yetki gaspından dolayı hakkında dava açılır. Paramiliter iş güvenliği birliğinin yapısı hakkında bilgi almak için Federal İçişleri Bakanlığının sivil denetici olarak farklı firmalara telefon ile ulaşır (<http://www.guenter-wallraff.com/biographie.html> e.t.: 04.01.2018)

Frankfurt duruşmasında yaptığı savunma konuşmasında kamuoyunun bilgi alma özgürlüğünü savunmuştur. Çalışma tarzının da “diğerlerinin bilmediklerini yabancı rollere bürünerek bulmaktır” (alm: in einer fremden Rolle Sachverhalte aufzudecken, die anders nicht zu erfahren sind) (Linder, 1975: 28). Özel yetki gaspı savunmasında kendisini farklı kılıklara sokmanın illegal ortamlara karşı bir duruş olduğunu ve bu şekilde çalıştığını, bu metot doğrultusunda yalanları, düzenbazlıkları görebildiğini aşağıdaki gibi dile getirmiştir.

"Ich wählte das Amt des Mitwissers, um ein Stück weit hinter die Tarnwand von Verschleierung, Dementis und Lügen Einblick nehmen zu

können. Die Methode, die ich wählte, war geringfügig im Verhältnis zu den rechtsbeugenden Maßnahmen und illegalen Erprobungen, die ich damit aufdeckte (Linder, 1975:28-29)”

Yukarıdaki konuşmasından sonra serbest bırakılan Wallraff, 1970 yılında daha önce bir gençlik dergisi içerisinde yayınlanmış olan *Bundeswehr-Tagebuch*'un içinde olan *Von einem, der auszog und das Fürchten lernte* isimli röportaj koleksiyonunu yayımladı.

1970 Haziran ayında İşçi Edebiyatı (Werkkreis Literatur der Arbeitswelt), Gruppe 61'e alternatif olarak kuruldu. Dortmund grubunun temsilcileri geleneksel edebi nitelikleri ile eserler ortaya çıkarırken, düşüncelerini ve toplumdaki düzensizliği konu edinen işçiler kendilerini dışlanmış hissediler ve bununla beraber Weimar Cumhuriyet'indeki işçi yazışmalarının gelenekselliğini sağlayan bazı işçi çevreleri bu grubu oluşturur. Günter Wallraff da bu yeni grubu destekler ve aynı zamanda işçi çevresinden katılımcıların olduğu Werkkreises'in kurucu üyesi olur (Gottschlich, 2009: 69- ve devamı sayfalar).

2.3. Günter Wallraff'ın Eserleri ve İçerikleri

Yetimhanede küçük bir çocukken kimlik bunalımı yaşamış, daha sonrasında da bunu bir yansıması olarak farklı kılıklara girmeyi metotlaştıran Wallraff'ın eserlerine değinmenin, bir yazarı daha iyi tanımak ve anlayabilmek adına önemli bir adım olduğunu düşünmekteyim. Bu bağlamda bu başlık altında Wallraff'ın kaleme almış olduğu kitaplara ve elde ettiği başarılarına değineceğim.

Belgesel Edebiyat adı altında ele aldığımız Wallraff ilk olarak *13 unerwünschte Reportagen (İstenilmeyen 13 Röpotaj)* isimli eseri ile kendinden söz ettirir. Wallraff'ın 1960'lı yılların sonunda yayınlanan ilk eserlerinden bir tanesidir. Sağ köktenciliği, Nazi döneminin ve anti sağ partisinin geçmişini yenmesi gibi konular bu kitapta ele alınmıştır.

Wallraff'ın günümüzde de etkisini sürdüren işçi problemlerini, işçi olmanın zorluklarını *Industriereportagen: Als Arbeiter in deutschen Grossbetrieben: Als Arbeiter in deutschen Großbetrieben* eserinde konu almıştır. Kitap ne yazık ki hala güncelliğini koruyan Alman ekonomi mucizesinin arka yüzünü özetler. Günter Wallraff, işçilerin

sorunlarını ve yaşadıkları zorlukların farkında olarak firmalara eleştirilerde bulunur. Boru fabrikasında, çelik fabrikasında, tersanede, araba fabrikasında farklı deneyimler kazanan Wallraff, bu şirketlerin insan emeğini nasıl sömürdüklerini anlatır. Bir işçi olarak Wallraff'ın aynı koşullarda çalışması ve kitabı gözlemlerine değil deneyimlerine dayanarak ele alması bu eseri diğer eserlerden ayıran önemli bir özelliğidir. 60'lı yılların güncelliğini yitiren konularını ele almadığı için kitabın konusu güncelliğini hala korumaktadır (bkz: Braun, 2007: 11- ve devamı sayfalar).

Wallraff, kaleme aldığı her eseriyle tarzı gereği zaten farklı bulunmuş ve konuşulmuştur. Ancak Wallraff'ın kariyerinde titizlikle değindiği "her şey ortaya çıkmalı" düşüncesi onu günümüze taşımıştır. Özellikle Bild üçlemesiyle kendinden çok bahsettiren yazar, ilk olarak *Der Aufmacher. Der Mann, der bei „Bild“ Hans Esser war (Kapıları Açan Adam. "Bild"de Hans Esser Olan Kişi)* isimli kitap ile karşımıza çıkar. Wallraff, bu kitabında Bild'de yaşadığı gazetecilikle bağdaşmayan olayları, haber savsaklamalarını ve yalan haber yapmalarını, sahte araştırmaları anlatır. Bu kitaptan sonra gerek Bild gazetesine gerekse Wallraff'a uyarı ve kınama cezası verilir. Wallraff Bild gazetesindeki deneyimlerini burayla sınırlamaz. Wallraff, 1979 yılında birçok vatandaş ve Bild çalışanlarının açıklamalarının yer aldığı *Zeugen der Anklage. Die „Bild“-Beschreibung wird fortgesetzt (Davanın Şahitleri. Bild hakkında bilgilendirme devam ediyor)* kitabı yayımlar. 1981 yılında da *Das "Bild" Handbuch (Bild El Kitabı)* yayınlandı. Bu kitabında da, *Bild* gazetesinin yayınları nedeni ile zarar görmüş olan insanlara, hukuki bilgiler verir (Gottschlich, 2009; 154 ve devamı sayfalar).

Bernt Engelmann ve Günter Wallraff'ın beraber kaleme aldıkları ve beraber ünlendikleri *Ihr Da Oben- Wir Da Unten (Siz Yukarıda, Biz Aşağıdaydık)* eseriyle Federal Alman toplumunu birleştirmeyi amaçlıyordu. Bu eserde Engelmann ve Wallraff işverenlerin zenginliğini, çalışanın yoksulluğunu ve milyonerlerin hayatlarını bilgilerin doğrudan kullanılmasını sağlayarak şeffaf bir şekilde ortaya koymayı amaçlamışlardır. Kitapta yaratılan hayali milyarderlerin dünyası göze çarpar ve daha az parlayan arka tarafı göstermekten de çekinmezler. Eserin oluşum sürecinde Bernt Engelmann tanınmış kişileri ziyaret eder ve ziyaret sırasındaki gözlemleri Batı Almanya'nın savaş sermayesinin *Unrecht Gut gedeihe gut (Kötülükte İflah)* sloganının gerçekliğini her zaman doğrulayan geçmişini sular üstüne çıkarır. Wallraff da kapı görevlisi, bekçi, uşak ve işçi gibi farklı rollerle büyük sermayelerden yararlananların altında çalışmaktadır. Acımasız ve kötü çalışma koşullarına maruz kalan Wallraff, haberlerinde zenginlerin

patolojisini ortaya çıkarmış ve hepsinden önce milyarlık işlerde bir defada ellerine sayılan ucu bucağı olmayan, toplumumuzda herhangi bir cezaya çarptırılmayan siyasi bir gücü çağırın para gerçeğini su yüzüne çıkarır (bkz: Wallraff, 2012: 9- ve devamı sayfalar).

Yeni Cesur Dünya (Aus Der Schönen Neuen Welt) eseri için Wallraff tekrar kılıktan kılığa girer. İlk durağında Micheal G. olarak Alman çağrı merkezlerinin günlük yaşamını araştırır. İkinci durağında Lidl için ekmek yapan bir firmada düşük ücret karşılığında nasıl ezildiğini, 2008- 2009 yıllarında karda kışta Almanya’da evsiz barksız nasıl dolaştığını dile getirir. Evsiz barksızlar yurduna yerleşir ve kışın en soğuk zamanlarının sokaklarda geçirir. Aynı zamanda bir Siyahın Almanya’da nasıl yaşam mücadelesi verdiğini de tecrübe eder. Bütün bu tecrübelerini anlatırken de yine gündeme bomba gibi düşecek iki yeni röportaj yayınlar. Psikiyatride nasıl insanlara hızlı ve yanlış teşhis konularak bu insanların sağlık ödemelerinde baskılara nasıl kurban olduklarını anlatır. Wallraff kılık değiştirerek taşeron ve tebliğ edenin sömürüldüğü ve iflasa sürüklenen GLS ambalaj firmasında yaptığı araştırmanın etkilerine şahit olur. Wallraff ilk defa Starbucks gibi nefis sıcak kahve dünyasındaki lüks gastronomi tüketimi, Deutsche Bahn çalışanlarının tecessüsü ve firmalardaki işçileri nahoş bir şekilde rahatsız eden işverenler hakkında olan bu ve dört röportajında bilinmeyenleri görmezden gelinenleri gözler önüne sürer (bkz: Wallraff, 2012: 7- ve devamı sayfalar).

Yeni Cesur Dünya (Aus Der Schönen Neuen Welt) eseri yayınlandıktan sonra Wallraff’ın gerçekleri ortaya koymak için olan tüm bu çabaları Die Tageszeitung (TAZ) gazetesinde şu şekilde verir:

“Der alltägliche Rassismus, dem sich dunkelhäutige Menschen in Deutschland ausgesetzt sehen, ist kein Staatsgeheimnis... Und doch: Ohne Günter Wallraff wäre das Thema jetzt nicht wieder auf allen Kanälen⁸

(<https://www.kiwi-verlag.de/buch/aus-der-schoenen-neuen-welt/978-3-462-04315-0/> e.t.: 19.02.2018)”.

⁸ Koyu tenli insanların Almanya’da maruz kaldığı günlük ırkçılık bir devlet sırrı değildir... Hal böyleyken Günter Wallraff olmadan konu tekrar tüm kanallarda olmayacaktır.

Wallraff'ın edebiyatta var olma serüveni süslü ve sanatsal bir yazından ziyade basit, anlaşılır olmuştur. Çünkü yazarın ortaya çıkarmak istediği tek şey gerçeklerdi. Bu amaç ile yaşamaya devam eden Wallraff'ın gazetecilik kimliği daha ağır basar ve şimdilerde de gazetecilik yapmaktadır. Ancak gerçekleri yalanlar ve düzenbazlıklar kurarak ancak ortaya çıkarabileceğini söyleyen Wallraff, yaptığı çalışmalarla çeşitli ödüllere layık görülmüştür.

Wallraff, 1979'da Gerrit-Engelke- Hannover Edebiyat ödülü almıştır. Daha sonra 1983 yılında ise Göteborgs Nation und Universitat Uppsala tarafından Monismanienpreis ile ödüllendirilmiştir. 1984'te Carl von Ossietzky-Medaille Medya Ödülü, 1985 yılında James Baldwin ile birlikte İnsan Hakları Ödülü, 1987'de televizyon ve sanat alanında İngiltere Akademi Ödülü ve son olarak da 1987 yılında "Ganz unten" (En Alttakiler) filmi için Fransız Medya ödülü olan Prix Jean d'Arcy'i almıştır.

BÖLÜM 3: ALMANYA'YA UZANAN YOLLAR

3.1.Almanya'ya Göç

En Alttaeker eserinin temelinde yabancı işçi kavramı olduğundan yabancı işçilerin geliş sürecine vurgu yapmak amacıyla Almanya'ya yapılan göçün nedenlerini, sonrasında oluşan problemleri ve bunun Alman Edebiyatı'ndaki etkilerini incelemenin konuyu pekiştirmek adına yararlı olacağını düşünüyorum.

Göç olgusunu kentleşme olarak değerlendirdiğimizde özellikle gelişmekte olan ülkelerde göçün, kent yaşamında farklı alanlar oluşturması ve kentte yeni bir düzenin kurulmasına sebep olmadığı görülmektedir. Göç olgusu aslında kendi döneminin politik ve ekonomik zorlamalarının bir sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır (Bahar, 2009: 259). Kırsal bölgelerden kentlere yapılan göç, iç göç olarak tanımlanırken dış göç ise savaş, iç çatışma, ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle buldukları ülkeyi terk etme olarak adlandırır (Bahar, 2009: 260).

Küçükkalay (1998), “yurtdışı işçi akımı”, “işçi göçü”, “beyin göçü” gibi farklı başlıklarla da karşımıza çıkan bu kavramı bir ülkedeki işgücünü sağlayan belirli bir kesimin çalışmak amacıyla ülkeleri dışına çıkması ve orada istihdam edilmeleri şeklinde ifade etmektedir. Bu amaçla yapılan göçlerin süreçlerinde olumlu ve olumsuz deneyimler elde edilebilir. Lenin ise göç sürecini “*hiç şüphe yok ki insanlar sefaletten dolayı yurtlarını terk etmekte ve kapitalistler de göç etmiş bu işçileri insafsızca sömürmektedirler*” şeklinde tanımlar (Peköz, 2002:275).

II. Dünya Savaşından sonraki yıllarda yıkılan ekonomileri tekrardan inşa edebilmek için Federal Almanya yeni fabrikalar kurmuş ve bu yüzden işgücüne ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda Batı Avrupa, farklı ülkelerden gelen işçi göçüne sahne olmuştur. Ancak bu göçün ülkemizde yapılmasının bir sebebi de 1960 yılında gerçekleşen askeri darbedir. Askeri darbe sonrasında kurulan hükümetin işsizlik probleminin çözümü olarak farklı ülkelerle misafir işçi anlaşması yapmıştır. Bu bağlamda Türkiye ilk misafir işçi anlaşmasını Federal Almanya ile 1961 yılında imzalamıştır. 1964 yılında Hollanda, Belçika ve Avusturya ile anlaşma yapan Türkiye, 1965 yılında Fransa ve 1967 yılında ise İsveç ile anlaşma yaparak Türkiye'den Avrupa'ya olan göçün yasal zemini hazırlanmıştır (Crul,2007). Türkiye ve Almanya arasında 30 Ekim 1961 tarihinde

imzalanan Ankara Sözleşmesi ile Türkiye'den çok sayıda insan o yıllarda işsiz olmaları sebebiyle Almanya'ya göç etmişlerdir (Kuruyazıcı, 2001:3).

1961 yılında işçi ihtiyacının karşılanması için anlaşma yapılmasından sonra işçileri teşvik etmek amacı ile 1964 yılında da iki ülke arasında sosyal güvenlik anlaşması yapılarak, işçilerin sağlık, emeklilik, iş kazaları, ölüm, işsizlik sigortası, doğum ve çocuk yardımı gibi konularda yeni haklar tanınmıştır (Koçtürk, 2008:5).

Almanya'daki işgücü ihtiyacındaki değişme, yabancılara yönelik politika değişiklikleri, uyum sorunu gibi etkenlere bağlı olarak Almanya'daki Türklerin demografik yapısında da değişimler olmuştur. 1961 yılına Almanya'ya giden ilk kabile 1476 kişiden oluşuyordu ve bunun 1430'u erkek, 46'sı da kadındı. Başlangıçta kadınların sayısı çok azdı, ancak zamanla bu oran yükseldi ve 1973 yılında kadın oranı %20 oldu. Aile birleşimi hakkının verilmesi ile birlikte, 1970'li yıllardan itibaren eşlerini de Almanya'ya götüren misafir işçiler ile kadın misafir işçi sayısındaki artış hızlanmıştır (Suğanlı, 2003).

1960 ve 1970'li yıllarda Avrupa'nın yükselişinde iş payı olan misafir işçilerin, istenilen hedefe ulaşıldığında ülkelerine geri dönmeleri öngörülmüştü. Fakat 1970'lerin ortasına gelindiğinde misafir işçi göç olgusunun sadece tanım düzeyinde kaldığı görülmüştür. Çünkü petrol krizi ile beraber girilen yeniden ekonomik yapılanma döneminde misafir işçiler, beklentilerin aksine kendi ülkelerine dönmek yerine Avrupa'da kalmayı tercih ederler (Yılmaz, 2008:101). Başlarda sıcak bir karşılama gören Türk misafir işçiler daha sonra hem ekonomik krizin başlaması hem de işsizliğin artması ile birlikte birçok sorunun en önemli kaynağı olarak gösterilmeye başlamıştır (bkz: Lucassen,2005).

Almanya'nın misafir işçi olarak ülkesinde belirli bir süre çalıştırıp onlara duyulan gereksinim bittiğinde ülkelerine geri döneceklerini düşündüğü misafir işçiler, yetmişli yıllarda artık dile getirilen bir sorun haline gelmiştir. 1961-1963 yıllarında 27.100 kişiye ulaşan Almanya'daki Türk nüfusu 1965 yılında 100.000, 1971 yılında 500.000 kişi sınırını aşmıştır (İTO, 1996: 5). Artan işsizlik ve baş gösteren ekonomik sorunlara düşünülen ilk ve en kestirme çözüm ise misafir işçi anlaşmalarının sonlandırılması ve göçün durdurulmasıdır (Lucassen,2005). 1973 yılında çıkarılan Anwerbestopp yasası bu çözümlerden biriydi. Bu yasa ile misafir işçiler artık alınmayacaktı. Bu yasa ile beraber artık yurt dışına çalışmak için gelen işçilerin önü kapanmıştır. Ancak bu durum

Almanya için bir çözüm olmamıştır. Çünkü 1973 yılında 910.500 kişi olan Almanya'daki Türk nüfusu yıllar içerisinde artarak 1995 yılında iki milyonu aşmıştır (Suğanlı, 2003: 5). Beklendiği üzere anlaşma sonrasında ülkelerine gitmek yerine aile birleşimi gibi haklarla geçiciliklerini kalıcılığa dönüştüren misafir işçiler için erken emeklilik gibi teşvikler sağlanmıştır. Bu şekildeki teşviklerle birlikte Almanya'dan 150 bin Türk işçi Türkiye'ye geri dönüş yapmıştır (Avcı 2006).

1980 yılına gelindiğinde ise Türklere vize zorunluluğu getirilmiş, iltica yoluyla gelenlere çalışma izni verilmemiş ve 1983 yılında da geri dönüşü teşvik amacı ile yasal düzenleme yapılmıştır. Bu amaçla 30 Haziran 1984 tarihine kadar Türkiye'ye geri dönecek işçilere 10.500 mark ve çocuk başına da 1.500 mark parasal yardım verileceği, ödedikleri primleri de iki yıl beklemeden geri alacakları yasada kararlaştırılmış, bunun sonucunda da 211.000 Türk, Türkiye'ye geri kesin dönüş yapmıştır (Koçtürk, 2008).

Ancak göç sorununun bununla bitmemiştir. Birinci kuşak göçmenlerin aile birleşimi gibi haklarını kullanmalarıyla 1990'lı yıllarda yine kitlesel bir göç vuku bulmuştur. Çünkü Göçmen çocukları Almanya'dan eş bulmak yerine kendi geleneklerine, göreneklerine ve kültürlerine yakın kimselerle evlenmek istedikleri için bu seferde böyle bir sorun ortaya çıkar Avrupa adına (Timmerman, 2006).

3.2.Göç Olgusunun Alman Edebiyatındaki Yeri

Almanya'ya yapılan ilk göç ile yolu uzak diyarlara düşen işçilerinin en başta herkes gibi basit ve kısa süreli hayalleri vardı. İşçi göçünün süreçleri düşünüldüğünde Almanya'da büyük sermayelerin küçük insanları olan bu emek işçilerinin kazandıklarının yanı sıra kaybettikleri de olmuştur. Bu çeşitli haberlere, yazılara konu edilmiştir. 'Almancı' teriminin literatürümüzde yer alması bile bu deneyimin bir ürünüdür.

Bugün için Almanya'da üç nesil Türk vatandaşı bir arada yaşamaktadır. Bunlardan Almanya'ya ilk gelen birinci neslin çoğunluğunu, 1960'lı yıllarda Türkiye'deki işsizlik sorununa bağlı olarak iş bulmak ve daha iyi kazanç aramak amacıyla köyünü kentini terk ederek gelenler oluşturmaktadır. Birinci nesil işçiler günümüzde ya emekli olmuş ya da emeklilik için süre doldurmaktadırlar. İkinci nesil Türkler olarak adlandırılan grubu Almanya'ya ilk gelenlerin çocukları oluşturmaktadır. İkinci neslin yoğun biçimde

Almanya'ya gelişleri 1970'li yılların sonları ile 1980'li yılların ilk yarısına rastlamaktadır. Üçüncü nesil Türkleri ise, birinci neslin torunları oluşturmaktadır.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde "Göç Edebiyatının" ne olduğu tartışmaları 1980'li yıllara kadar gider. İlk tartışma, 1980 yılında 'Südwind/Güney Rüzgârı' adlı yayın organı tarafından başlatılmıştır. Südwind, değişik göçmen toplulukları arasında köprü işlevi görmek üzere, İtalyan kökenli göçmen Franco Biondi ile İran kökenli göçmen Rafik Schami'nin öncülüğünde kurulmuştur. Bu yayının amacı ise bütün göçmen topluluklarının anlayabileceği ortak dil olan Almancayı kullanarak dışlanmışlığı, yabancı olmanın zorluklarını, çeşitli haklardan yoksun kalmalarını ortaya koyan ve "göçmen işçi" ve "göçmen işçi yazını" kavramlarını vurgulayan bir anlayış oluşturmaktır. Bu yeni oluşmakta olan edebiyatla ilgili pek çok farklı adlandırmalar ortaya çıkmıştır. Başlangıçta "Konuk İşçi Edebiyatı" (alm. Gastarbeiterliteratur), "Konuk Edebiyatı" (alm. Gastliteratur), "Gurbetçi Edebiyatı" (alm. Literatur der Betroffenheit), "Yabancılar Yazını" (alm. Ausländerliteratur) gibi isimlerle anılan bu yazın sonraları "Göçmen Edebiyatı" (alm. Migrantenliteratur), "Yalnız Alman Edebiyatı Olmayan Edebiyat" (eine nicht nur deutsche Literatur) olarak isimlendirilmiştir. Bu bağlamda "Göçmen Edebiyatı" kapsamında çeşitli yazarları göç tarihlerine ve eserlerinin içeriğine göre üç kategoride incelemek mümkündür (Göbenli, 2000:3).

Sürekli bir iş ortaklığı ya da kalkınma planı olarak nitelendirebileceğimiz misafir işçi süreci Alman Edebiyatına edebi bir kazanım olarak yansımıştır. Farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle oluşan bu süreçte Göçmen Edebiyatı doğmuştur. Geçmiş ile gelecek, anavatan ile yeni vatan, anadil ile yeni öğrenilen dil arasındaki karşılıklı etkileşim, göç eden kuşaklar üzerinde değişik yansımalar oluşturmuştur. Bu bağlamda Almanya'ya göç etmiş üç farklı kuşak da kimlik sorunu, topluma uyum sağlayamama, dışlanma, dil sorunu gibi konulara değinmişlerdir. Aynı şekilde sinemaya da uyarlanarak göçmen sorunları dile getirilmiştir.

3.3.Göçmen Edebiyatı ve İşlenen Konular

İnsanların kendi doğup büyüdüğü yerleri terk edip, yeni ülkelere göç etmesi kolay değildir. Kendi ülkeleri içinde bile bu olguya tereddüt ile bakarken insanlardan dillerini dahi bilmedikleri bir ülkeye gitme hususunda cesaretli olmaları beklenemez. Göç

edenlerin ilk düşünceleri, belli bir süre başka ülkelerde çalışıp para biriktirmek ve bu suretle kendi ülkesinde geleceğini güvence altına alacak yatırımlar yapabilmektir. Bu düşüncede olmalarına rağmen asırlar boyunca diğer ülkelere hatta kıta aşırı yerlere doğru göçler vuku bulmuş ve bu gidilen topraklar yeni vatan olarak benimsenmiş ve oralara yerleşilmiştir.

Almanya'ya giden Türk işçilerin amaçlarından biri ülkelerindeki geçim sıkıntısından kurtulmaktır. Bunun çaresi olarak Almanya'ya göç eden işçiler gittikleri yerde “misafir işçi” olarak adlandırılıp geçici olduğu içten içe hissettirilmeye çalışılıyorken bir yandan da memleket hasreti ile gittiği ülkelerinde ‘Alamancı’ olarak dışlanıyorlardı. Farklı dillerden, dinlerden, ırklardan olan misafir işçiler hislerini anlatmak için ilk kalemi eline aldılar.

Göçmen Edebiyatı temsil eden birçok yazar vardır. Ancak çalışmamda özellikle Türk misafir işçilerinden oluşan yazarları konu edineceğim. Bu bağlamda örnek vermek gerekirse göç ve göçmen sorununu ilk ele alan yazar Bekir Yıldız'dır. Bekir Yıldız, Almanya'ya işçi olarak çalışmaya gider ve ilk yazarlık deneyimini yaşar. İlk eserleri Türkler Almanya'da ve Alman Ekmeği olan yazar eserlerine Almanya'da geçirdiği zorlu süreci anlatır. Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Zafer Şenocak gibi yazarlar tarafından da anavatana dönüş, dönüş sonrasında oluşan arada kalmışlık, yurtsuzluk, arada kalmışlık kaleme alınır (Kocaman, 2014; 149). Birinci kuşak yazarların işledikleri konu bakımından oluşturdukları yazın misafir işçi yazını adı altında “acı çekenlerin yazını” olarak adlandırılmıştır (Kuruyazıcı, 2001: 19).

İkinci kuşak olarak adlandırılan yazarlar Almanya'ya çalışmak için işçilerin çocuklarıdır. Çoğu aile birleşimi yasasıyla Almanya'ya giden bu kuşak bölünmüş aile özelliklerini deneyimler. Bu kuşak birinci kuşak yazarlara nazaran eserlerini Almanca olarak yazmışlardır. Eserlerinde genellikle işledikleri konular dilini, kültürünü öğrenmelerine rağmen hala kendilerini yabancı hissettikleri yeni yurtları, kimlik karmaşası yaşamalarıdır. İkinci kuşak yazarlardan bazıları Renan Demirhan, Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Zehra Çırak, Saliha Scheinhardt, Aysel Özakın, Nevfel Cumart, Alev Tekinay, Levent Aktoprak'tır. İkinci kuşak yazarlar birinci kuşak yazarların değindiği konuları devam ettirmenin yanı sıra farklı bir kültürde “öteki” olmanın zorluklarına, kimlik arayışındaki ruhsal bunalımlar, çelişki ve çatışmaları yansıtmışlardır (Asutay, 2015: 22).

Üçüncü kuşak olarak nitelendirdiğimiz ve doksanlı yılların ortalarından günümüze kadar uzanan bu yazarların artık dile getirdiği, kaleme aldığı konular diğer kuşaklardan daha farklıdır. Başta Feridun Zaimoğlu'nun "kanaksprak" kavramı ile kendilerini diğer kuşaklardan ayrı bir yere koyan bu kuşak yazarları kendilerine özgü bir dil kullanabilmişlerdir. Farklılıklarıyla Alman yazınında da kendilerine bir yer bulan üçüncü kuşak yazarlar Akif Pirinçi gibi yazarlarla dünya edebiyatında da isimlerinden bahsettirmiştir. Selim Özdoğan doksanlı yılların Batı gençliğinin duyumsama ve algılamaları, tavırları anlatılarının kurgu temellerini oluşturur. Hem ele aldıkları konular farklılığı hem de edebi üslup ve tarzları sayesinde Alman yazınında "Türk- Alman Yazını" (Deutsch-Türkisch Literatur) başlığı altında değerlendirilirler (Asutay, 2014).

BÖLÜM 4: ÖTEKİ İMGESİ

4.1. İmge ve İmgebilim Kavramı

Latince “*imogos*” sözcüğünden türemiş olan imge ya da diğer adıyla imaj Türkçe ’de “1.Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülya. 2. Genel görünüş, izlenim, imaj. 3.Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj. 4. Duyularla algılanan, bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 1998: 1076).

İmge sözlükte farklı anlamlarda kullanılsa da her disiplinde farklı anlamlarına rastlamak mümkündür. Edebiyat boyutu ile yazarın kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kullandığı çağrışımlar veya söz sanatı olan imge kavramını Kocadoru “*bir kişi, grup veya bir çevrenin kendi çıkarları doğrultusunda bir kişi, grup veya bir çevre hakkında bilinçli ve amaçlı olarak vardıkları yargı*” olarak tanımlanır (Kocadoru, 1993: 15).

İmge, sanal bir gerçekliğin nesnel hale dönüşmüş hali olduğundan dolayı gerçeği yansıtma durumunda nesnellliğini yitirebilir. Bu durumu da göz önünde bulunduran Ulağlı (2006) imgeyi, “bilinçaltının istemli ya da istemsiz olarak belirli çağrışımlar ile dışa vurumu” olarak tanımlarken edebiyattaki kullanımını şu şekilde aktarır:

“Edebi metinlerde, imgeler yazar ile bilinçaltı, yazar ile toplum ve son olarak yazar ile okur arasındaki ilişkiyi ortaya koyan elemanlardır. Yazarın geçmişinden, bastırılmış dürtülerinden, inançlarından ve deneyimlerinden oluşan imgeler yazarın kişiliğini bizlere tanıtan anlamlı yapılardır. Yazar eserine yerleştirdiği imgeler ile okuruna kendi toplumunun siyasal, sosyal ve kültürel tablosunu sunar (Ulağlı, 2006: 4).”

Hayalin gerçekten üstün olduğu, beni var etme sürecinde diğerlerini benden ya da bizden olmayanları dile getirmek için oluşturulan imgeler bellekten silinmesi mümkün olmayan ürünlerdir. Kefeli (2000) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

“İmgeler tarihi kökenlere dayanmakla birlikte göreceli gerçekleri ifade ederler. Kulaktan kulağa, nesilden nesile geçerler, toplumun dilinde yaşar, katmanlaşırlar. Bunları değiştirmek pek de kolay değildir (Kefeli, 2000: 29).”

Değiştirilmesi zor olan imgeleri Nevide Akpınar Dellal tıpkı Jean- Marie Grassin gibi üç farklı gruba ayırarak inceler. Akpınar'a göre imgelerin üç temel özelliği vardır.

1. Bir grup insana veya tek bir insana özgü davranış ve düşünüş biçimini genelleştirip tüm topluma mal edebilmektedir.
2. Belirli bir dönem ve yüzyıla özgü davranış ve düşünüş şekilleri, daha sonraki tüm dönemler için genel geçer kabul edilebilmektedir.
3. İmgelerin bazen gerçekleşmiş gibi görünen, ancak gerçeğin ta kendisi olamayan yanıltıcı sahte olgulardan yola çıkarak oluşturuldukları görülmektedir (Akpınar, 2000: 21).

İnsanların tarihsel, toplumsal ve kültürel birlikteliklerinden ortaya çıkan imgeler gerçeği değil, gerçeğin algılanış biçimini oluşturur. Kolektif bilinci oluşturan yapı düşünüldüğünde inançlar, geçmişte olanlar, gelenekler, coğrafya, siyaset, mitoloji gibi farklı unsurların etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda imgenin sadece edebiyatın karşılaştırmalı edebiyat disiplininde değil de farklı disiplinlerde de araştırma konusu olmasını Aytaç (1997) şu şekilde ifade eder.

“Eğer yürütülen araştırma salt edebi eserlerle sınırlandırılmışsa imge yalnızca bir araştırma konusudur. Ama eğer imge edebiyatla sınırlı değil de yazılı bir belgeyi içine alan bir yelpazede araştırılıyorsa, o zaman komparatistik değil, kültür, tarih vs. araştırması sayılır (Aytaç, 1997: 94).

Özetlemek gerekirse imgeyi kullanırken her zaman gerçekçi olmakta fayda var. Bizler imgeler yoluyla birbirini tanımayan toplumlar arasında köprüler kurabiliriz. Ancak bu amaç için imgeyi kurgusal bir olay gibi değil aksine ayna gibi yansıtıcı özelliği olan bir kavram olarak değerlendirmemiz gerekiyor.

4.2. Edebiyat Alanında İmgebilim

İmge araştırmaların gün geçtikçe artmaya başlamış ve imgenin oluşmasına ya da değişmesine neden olan tarihsel, toplumsal, bireysel, siyasal olgular incelenmiştir. İmge karşılaştırmalı edebiyat içerisinde konu olarak ele alınırken, imgebilim ise karşılaştırmalı edebiyatın bir alt disiplini olarak kendini var eder.

İmagologie terimi ilk defa Oliver Brachfeld tarafından 1962 yılında Revu de Psychologie des Peuples dergisinde “Note sur l’imagologie ethnique” (Etnik İmajoloji

Üzerine Not) adı makalesinde kullanırken, imgebilim gelişimini Walter Lippmann, Huga Dyserick gibi edebiyat araştırmacılarına ve Katz, Barly, Gilber, Bruner, gibi sosyal psikologlara borçludur. İmgebilim birçok bilim dalı içerisinde kullanıldığı için tanımı da farklılar göstermekte ve birçok bilim dalının alt dalı olarak görülmektedir. J.Marie Carre ve Dysernick; edebiyat ve edebiyat biliminin alt dalı olarak, Wellek ise; sosyal bilimlerin bir alt dalı olarak görmekte ve imgebilim bu alanlarda kullanılmaktadır. Son dönemde imge araştırmaları ve imgebilim kullanımı daha çok öteki kavramı üzerinden ve sosyo-edebi bir yaklaşımla ortaya konmaktadır. Sosyo-edebi yaklaşım ile bir toplumun başka toplum üzerindeki akisleri, görünüşü hem sosyolojik olarak hem de edebiyat metinleri üzerinden araştırılmaktadır (Ulağlı, 2006: 23).

İmgebilim karşılaştırmalı edebiyat bilim içerisinde edebiyat bilimsel araştırma alanı gösteren bir kavramdır ve ulusları ilgilendiren imgeleri kendi bakış açısından veya dışardan yabancı bakış açısından inceler. Bu inceleme sonuçlarını edebiyat bilimine ve edebiyat eleştirilerine konu yapar. İmgebilim bu farklı ve öz imgelerin edebiyat ve edebiyat dışı bağlamda meydana gelişi, gelişmesi ve etkisiyle uğraşır. (Baytekin, 2006: 100-101).

Gürsel Aytaç imgebilimin hem bir edebiyat araştırması, hem de sosyal tarih incelemesi olarak görür ve bu nedenle amacının “imgelerdeki edebi ve edebiyat bilimsel özellikleri ve estetik gücü ortaya çıkarma olduğunu dile getirir” (Aytaç, 2001;106). İmgebilimin farklı iki tanımını yapan Aytaç imgebilimin diğer bir amacının da “başka edebiyatlardaki imgeleri anlambilimsel (semantik) açıdan inceleyip disiplinlerarası bir kültür tarihine katkı sağlamak” olduğunu belirtir (Aytaç, 2001: 106).

Farklı disiplinlerde farklı yöntemlerle incelen imge, edebiyat bilimi içerisinde de diğer bilim dallarından farklı olarak çeşitli yöntemlere sahiptir. Yöntemlerdeki farklılıkların ana sebebi; edebiyat bilimi içerisinde yapılan imgesel çalışmaların; tarih, sosyoloji gibi bilim dallarından faydalanmasından ileri gelmektedir. Nitekim bir edebiyat eseri yalnızca bulunduğu çağın, toplumun ve coğrafyanın ürünü değil, toplumsal, bireysel, tarihsel, sosyolojik ve psikolojik kalıp yargıların dışavurumudur ve bu olgu, imajlar aracılığıyla aktarılmakta, edebi turun özünü teşkil etmektedir.

Nedret Kuran-Burçoğlu'na göre, imge çalışmaları hem iletişim, göstergebilim, alımlama estetiği, yorumbilim, yeni tarihselcilik gibi alanlardan beslenirken hem de farklı

disiplinlerin kullanabileceği zengin bir malzeme üretmiştir. Bu malzeme iyi kullanıldığı takdirde, başka kültürlerin insanlarına edebiyatlarını tanıtacak, kimlik sorununa ışık tutacak işlevlere sahip olacaktır. 19. yüzyılda Karşılaştırmalı Edebiyat'ın bir kolu olarak ortaya çıkan imgebilim zaman içinde insanları birleştirici ve uzlaştırıcı, gelecek için umut verici, geniş kapsamlı, disiplinlerarası bir bilim dalı haline gelmiştir (Ulağlı, 2006: 42-43).

Serhat Ulağlı'ya göre imge incelemesi edebiyatlar arası kültürel ve ideolojik etkileşimin oluşum sürecini açıklamada yardımcı olur. Çünkü *“tüm sanatsal yaratılarda düşünceyi derinleştiren renk cümbüşüne dönüştüren, ona seslilik ve renklilik katan, belli esneklikler kazandırarak üretime açık bırakan [...], bu zihinsel yaratıların ve yansımaların gücü (Bülbül, 2005: 16)”* incelemek sanatın yaratı sürecini anlamak için önemlidir. İmgelerin edebiyatta kullanılması sadece yazarı ve dönemini tanımamıza fırsat sağlamaz; aynı zamanda okurun bir eserdeki imgelere verdiği tepkiyi, bireyin düşüncelerini, inançlarını ve ideolojilerini de doğru orantıda ele verir. Bu bağlamda imgebilim incelemeleri sayesinde toplulukların ve bireylerin birbirlerini farklı şekillerde algıladıklarının ve düşünce farklılıklarının var olduğunu söyleyebiliriz.

Bakıldığında evrensel barışın ve toplumlar arasındaki huzurun sağlanmasını gibi hayalî hedefleri amaç edinen imgebilim çalışmaları, başta bireyler arasında farklılıkları göstermeye başlayan ve gün geçtikçe büyüyen dalgalarla toplumun birbirleri hakkındaki olumsuz düşüncelerden oluşan ön yargılarını en aza indirmede önemli rol oynar. Bu bağlamda Onur Bilge Kula imgebilim araştırmalarının amacını şu şekilde ifade eder:

“İmge araştırmaları söz konusu topluluklar arasındaki insancıl ilişkileri ve iletişimi zorlaştıran tarihsel birikimi açığa çıkarmayı, iki kültürü ve o kültürler içinde yetişmiş insanları karşılıklı saygı ve kabul çerçevesinde yakınlaşmayı sağlar (Kula, 1992:15)”.

Sonuç olarak imgebilim çalışmaları, insanlar ya da toplumlar arasındaki iletişimi kurmada bir köprü özelliği göstermese de soyut bir neşter gibi insan zihnindeki düşünceleri silebilme gücüne sahip olduğunu söyleyebiliriz.

4.3. Öteki Kavramı

Dünden kalma bir karşılaştırma şekli olan “öteki” söylemi günümüzde de popülerliğini koruyan kavramın terimsel anlamını kavradıktan sonra oluşum süreci, nasıl ortaya çıktığı, bir nevi öteki evrim sürecine tanıklık edeceğiz.

Toplumlar, milletler birbirleri ile sürekli ve kesintisiz iletişim halindedirler. Bu olgu şüphesiz etkileşimi de ortaya koymaktadır. Milletlerin birbirleriyle yaptıkları savaşlar, alışverişler ya da ilişkiler belli başlı algıların oluşmasına sebep olmuştur. Bu algılardaki yargılar dilden dile yayılan bir dedikodu gibi bazen başka bir toplumun hiç olmadığı kadar kötü algıya, bazen ise olumlu bütün özellikleri üzerine giyinmiş iyi bir algıya dönüşür. Bir bireyin algılama şekli toplum tarafından kabul görmüş ve süregelen zamanda bu algılar belli kalıp yargıları oluşturmuşsa bizler imgelerden bahsedebiliriz. Bizden olmayan “öteki” olarak tanımlama sürecini beraber inceleyelim.

Bir kişi ırkından, dininden, dilinden, renginden, tercihinden ve yahut hayat görüşünden dolayı içinde bulunduğu ortamda dışlanması sonucu ortaya çıkan durumu “öteki” olarak nitelendirebiliriz. “Öteki”, “öte” kelimesinden türemiştir ve “iki şeyden, konuşulmakta veya göz önünde tutulmakta olandan geride kalanı” olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1969: 586). Farklı anlamları olan “öte” kelimesi ise “1.konuşanın, temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak olan yer veya şey; 2. bir şeyin, arkadan gelen kısmı; 3. öbür yan; 4. sıfat olarak ise konuşana göre uzakta kalan”dır (Türkçe Sözlük, 1969: 586). Buna göre antropolojik manada bizden olmayan, diğeri olarak tanımlanan bu imgenin Avrupa’da da aynı anlama geldiğini söyleyebiliriz. Nilüfer Nahya (2011), Latince “alius” ve “ceterus” kelimelerinden türeyerek farklı dillerde aynı anlama gelen “öteki” kelimesinin Avrupa’nın bakış açısını yansıttığını ve bu konuda sınırlarının çok daha keskin olduğunu belirtir (Nahya, 2011: 29).

Özetlemek gerekirse kelime anlamı olarak incelediğimizde “öteki” için, geçmiş veya güncel ilişkiler ekseninde sınıfsal ya da etnik olarak farklılaştırılmış ve ayrıştırılmış olan kişi, grup, sınıf, halk vb. ifadesini kullanabiliriz. Bir kişi ya da nesneyle başlanan bu eylem bardağa damlayan su gibi gitgide büyüyüp toplumda önyargı taşımalarına ve doğru yanlış birçok düşüncenin benimsenmesine sebep olur. Sadece bir kelimenin bile farklı ülkelerde farklı anlamlar taşıması da bu önyargıların bir eseridir.

Ötekinin ayrıştırılmasını, önyargı kavramı ile açıklayabiliriz. Önyargı aslında kurgulanana vurgulamaktır. Schnapper (2005), *“İnsanoğlu, kavramlardan ve kategorilerden yola çıkarak, hükmetmek istediği gerçeği düzene sokar.”* sözünden yola çıkarak ötekinin gösterilmesinde insan zihninin kategorileştirme ihtiyacını önyargı kavramından karşıladığını ifade eder (Schnapper, 2005: 154). Önyargıları *“Bireyin kendi konumunu meşrulaştıran savunmalar olmalarının yanı sıra, objektif ve dengeli muhakemeyi engelleyen kör noktalar”* olarak belirten Hacer Harlak (2000) önyargıyı üreten kişi ya da toplumun kendisinden olmayan diğerlerinin değerlerini olumsuz olarak nitelendireceğini ifade etmiştir (Ulağlı, 2006: 104).

Her birey kendine özgü bir yapı ve anlayışla hayatını sürdürür. Farklılıkları barındıran bir yapısı olsa da hayatını tek başına süremez, yaşam denen süreçte diğer insanlarla etkileşim halinde olmak zorundadır. En ilkel çağlardan bugüne dek insanlar, insan olmanın getirdiği tüm zorlukları beraber göğüslemişlerdir.

Yıllar boyunca da “öteki’nin kim olduğuna ilişkin, ötekinin kimliğinin tanımlanmasına yönelik olarak birçok yorum ortaya konmuş, tanımlamalar yapılmıştır. Felsefeden siyaset bilimine, edebiyattan psikolojiye, hukuktan sosyolojiye kadar birçok bilim dalı öteki’nin ortaya çıkışının doğal bir süreç olup olmadığı, ya da yapay bir varlık olarak kurgulanışı ve öteki kelimesinin mana olarak neler ihtiva ettiğine yoğunlaşmıştır. En somut şekli ile bizden/benden olmayanın ifadesi, kişileştirmesi olarak da birçok tanımlamayı da içermektedir. Bu tanımlamaların birer nitelik olarak incelenmesi de sosyal bilimlerin birçoğunun ilgi alanına girer. Öteki kavramı kendi içinde yer alan ve kendi varlığının somut halini ortaya koyan birçok başka kavramla beraber günümüzdeki gerek bireysel, gerekse toplumsal ilişkilerde önemli bir anahtar kelimedir. Zira bireylerin birbirine yaklaşımından üretim ilişkilerine, toplumsal cinsiyetten etnik kimliğe kadar birçok alanı etkilemektedir. En ileri safhasında ırkçılığa ve yabancılaşmaya kadar varabilen ötekileşme/ötekileştirme basit bir temelde cinsiyete, etnik kimliğe, dini kimliğe, coğrafi kimliğe, ekonomik kimliğe, ideolojik kimliğe bağlı olarak öteki şeklinde sıralanabilir.

Tarihsel süreç içerisinde öteki kavramı sosyolojik ve antropolojik olarak araştırmacılar tarafından kuramsal yaklaşımlar getirilmiştir. Ampirik nesne olarak öteki incelendiğinde sadece burada bir kavram olarak nitelendirilir. Kültürel nesne olarak öteki incelendiğinde modern ve geleneksel yani doğu ve batı ayrımından yola çıkılarak

geliştirilen bir yaklaşım gözlemlenir. Varlık olarak öteki araştırıldığında ise modern kimliğin anlaşılmasını sağlayan ve benliğin yapılanmasına yardımcı olan öteki kavramının tarihi varoluş sürecine değinilir. Söylemsel yapı olarak öteki çalışmalarında ise bu kavram bilgi nesnesi olarak ele alınır. Farklılık olarak öteki kavramına bakıldığında ise ötekinin oluşum sürecine yer verilir (Keyman, 1996: 77-78).

Toplumsal bağlamda bir sorunsal olarak görülen öteki bireysel anlamda bireyin kendini gerçekleştirisi ve tanımlamasında bir araçtır ve çözüm niteliğindedir. Öteki ile karşılaşan ben önce onu tanımaya çalışır. Onun kimliği, kültürü, değer yargıları ve yaşam tarzı hakkında bilgi sahibi olur. Bilgi edinme de, denilebilecek olan bu tanıma eyleminden sonra ben, öteki olarak nitelendirilene kendi değer yargıları ve kendi bağlamında değerlendirmeye geçer. Sosyolojik bağlamda ötekileştirme kimlik inşası için gerekli bir süreçtir.

Bu yukarıda belirttiğimiz tarzlarda ötekinin ortaya çıkışını gündelik yaşam içerisinde, toplumsal ilişkilerde, uluslararası ilişkilerde ve daha birçok alanda görebiliriz. Günümüzde de popülerliği artan ve sık sık insanlar tarafından hem eleştirilen hem de devam ettirilen bu kavram gerek bir toplumda gerekse toplumlar arasında iletişimsizlik ortaya çıkararak ayrımcılık, ırkçılık gibi olguların çıkmasına sebep olmuştur. Ötekinin ayrımının sebep olduğu yabancılaşmayı, ırkçılığı ve ırkçılıkla beraber isim değiştiren yabancı düşmanlığını farklı başlıklar halinde ele alalım.

4.3.1.Kültürel Öge Olarak Öteki

İlkel çağlardan süre gelen kimlik arayışında karşı tarafı anlatmaya çalışan öteki kavramı, aslında iki farklılıktan sadece bir tanesinin ağır basması ile ilgilidir. Günümüz çağlarına kadar kulaktan kulağa yayılan efsanevi duyum ve söylemlerin karşımızda olanı ne derece yücelttiğine ya da aşağıladığına defalarca şahit olunmuştur. Kültürlerin arasındaki köprüleri kuran bu stereo tipler aslında var olanı, bizden olmayana daha aşağı göstererek kendini yüceltme işleminin ta kendisidir.

Farklı kültürlere sahip insanlar, karşısındaki kişi ya da o kişinin ait olduğu topluma ve kültürüne farklı bir pencereden bakarak onu “öteki” olarak algılayabilmektedir. Bu algılamanın nasıl bir boyut kazandığı ise, yüzyıllardır kişilerin, çeşitli kültürlerin ve

ulusların, birbirini anlama ve anlamlandırma sürecinde ortaya çıkan sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etmenlerin yarattığı sonuca göre şekil kazanmaktadır. İnsanların ötekine karşı göstermiş olduğu tepkiler ya da öteki ile ilgili görüşleri olumlu olabileceği gibi, yanlış ve eksik bilgilendirme ile kalıplaşmış düşüncelerin sonucunda olumsuz da olabilmektedir (Gültekin, 2006: 19).

Öteki ile ilgili betimlemeler sadece somut düzlemde sınırlandırılmaz. Ötekinin ilk algılanışında duruşu, hareketleri, fiziksel ya da fizyolojik özelliklerinin yanı sıra kültürel özellikleri de beyinlere yerleştirilir. Felsefeci Alphonso Lingis bu kodlamanın aktarımını şu sözlerle belirtiyor:

“Öteki, bir asker gibi dimdik durur, bir Japon gibi kayarcasına yürür, bir şeyi onaylamak için bir Türk gibi kafasını indirip kaldırır, bir Fransız gibi omuz kaldırıp dudak büker, sandalyesinde bir Viktoryen ağırbaşlılığı ile oturur ya da bir Hintli gibi bağdaş kurar. Bir bürokrat ya da bir sekreter gibi gülümser, sakarlıklara Javalılar gibi güler, Noel’de ya da Songran’ da neşelenir ya da bir Müslüman gibi öfke, bir İskandinav gibi yalnızlık hisseder (Lingis, 1997: 30)”

Öteki, aynı özne olan “ben” gibi kendisinin mensubu olduğu toplumun dilini, kültürün tarzını taşır. Yani “öteki”nin özne olan “ben”in zihnindeki imajı kimlik, kültür, önyargı, duygudaşlık, sempati, sevgi, öfke, nefret gibi ilk etapta oluşan kavramlarla şekillenmiştir. Modern özne ben, “öteki”yi anlamak istediğinde ise daha makro kavramlar benin zihninde çözümlenme yoluna girecektir. Bu kavramlar; çok kültürlülük, önyargı, demokrasi ulus devlet, küreselleşme, yerelleşme, oryantalizm, bütünleşme, farklılaşma, yabancılaşma ve ayrımcılıktır.

İşçi göçüyle beraber Almanya’ya gerek sadece kendileri, gerekse çocuklarıyla beraber giden aileler, tamamıyla kendi kültürlerinden, dinlerinden, dillerinden farklı olan Alman toplumuyla birlikte yaşamak zorunda kalırlar. Hem Türklerin yeni ortama uyum sağlamada çektikleri sıkıntılar hem de Almanların ülkelerini paylaştıkları farklı kültürden gelen insanlara karşı tutum ve davranışları edebiyat alanına yansımıştır. Nitekim Günter Wallraff’ın En Alttakiler eseri de bu tema ile oluşturulmuş en önemli eserlerden bir tanesidir. Çünkü yazarlar kalemleri ellerine aldıklarında bir tek onlara yapılan bir haksızlık varmış gibi diğerini önemsemeden, kendinden başkalarını

öteleyerek eserlerini oluşturur. Hâlbuki Wallraff eserinde bir Alman'ın da bir Türk'ün de başka bir uyruktan başka birinin de sorunun eserinde dile getirmektedir. Bu bağlamda Gültekin'in de değindiği gibi iki ülke insanların birbirleriyle olan ilişkilerini ele alan bazı eserlerde nesnelliğin söz konusu olmaması bu iki toplumun birbirleri hakkında olumsuz önyargılar oluşturmalarına neden olur. Başarılı olan eserler ise bu önyargıların kırılmasına yardımcı olmaya çalışmaktadır (Gültekin, 2006: 79).

Edebiyatın en büyük işlevlerinden bir olan bu işlevini göz ardı etmeksizin gerçekleştirdiğimiz takdirde birbirinin yarasını deşen değil de birbirimizin yarasına merhem olan, düşene bir tekme de ben atayım diye düşünen değil de aksine onun elinden tutup kaldırabilecek naifliğe sahip bireylerin oluşturduğu en üst mertebeye insanlık adına ulaşmış olacağız. Birbirimizi kabul ederken kültürel unsurlara dikkat edersek diğerinin bizden ayıran özelliklere değil de daha dikkatli bir şekilde farklılıklara özen göstermeliyiz. Bir toplum sadece bir ırk, bir dil ya da bir dinden ibaret olmayabilir. Ütopik gerçekler aramaktan ziyade realist bir şekilde farklılıkları toplamalıyız.

Ötekinin kavramı, sosyolojik ve psikolojik derinliği olan bir kavram olarak düşünüldüğünde bireyin kimlik oluşumuna etki ettiğini söyleyebiliriz. Bireyin kimlik oluşumu aynı zamanda kişinin sosyal ve kolektif bilincinin oluşumunu sağlamaktadır. Böylelikle bireyin kimlik arayışına çıktığı “ben”, kolektif kimliği tanımlayan “biz”e dönüşmüştür. Stuart Hall kimlik arayışı ile ortaya çıkan ötekiye aşağıdaki gibi değinmiştir.

“Öteki ve biz ilişkisi birbirini tamamlayan bir ilişkidir. Öteki'ni dışlarken biz'i, biz'i oluştururken de öteki'ni biçimlendiririz. Biz kendisinin nerede olduğunu, ne olduğunu bilir ve geri kalan her şeyi buna göre konumlandırır (Karaduman, 2010: 2889).”

Sonuç olarak bireyin yaşam sürecinde çıkmış olduğu yolda yaşadığı sıkıntılar, geldiği noktada kendisine ait olmayanları kabul edip, duyumsaması ve yaşadığı kültürel farklılıklar şöleninin de kendini bulmak adına ötekiyi oluşturma sürecini değerlendirdik. Ben'in kuvvetle içerimlediği “öteki” algısı; etnik, dinsel farklılıklar, ekonomik- sınıfsal ayrımlar, aile geleneği, cinsiyet vb. gibi başlıklar kimliklerin şekillendirilmesinde belirleyici rollere sahiptirler. Kimlik oluşumunda öteki, diğer bir

deyişle ben ve benim gibi olmayanları oluşturan “öteki” kavramı, özellikle ulusal kimliğin yaratılmasında etkili bir rol izler.

4.4.Ötekileştirme Kavramı

Avrupa tarihine çalışmanın başlarında değinirken Almanya'ya yapılan göç ve sonuçlarından, bu süreç sırasında bireylerinin ihtiyaç ve beklentilerinden bahsetmiştim. Ötekinin ortaya çıkmasıyla, toplumda düzen bozan yaramaz ve tehlikeli varlık olan öteki çıkmaya başlayınca ötekileştirmeyi de beraberinde getirdi. Yurt dışına yapılan göçler sonrasında yabancı bir ülkeye yerleşen ve körpe bir fidan gibi kök salma, hayata tutunma sırasında özellikle kültürel farklılıklar ortaya konularak bireyin, topluma yabancılaştırılması hedefleniyordu. Yabancılaşma kavramı ile ötekileştirme aynı amaç doğrultusunda kullanılsa da günümüzdeki popülerliğinden dolayı ötekileştirme kavramı kullanılmaktadır.

Ötekileşme sürecinde sadece kültürel farklılıklar ortaya koyulmuyor aksine toplumun modernliği, batıcılığı, özgürleşmesi ve kapitalist tutumu göz önüne alınarak ötekinin ayrıştırılması sağlanıyor. Şimdi bu süreçleri başlıklar halinde inceleyelim.

4.4.1.Ötekileştirme Sürecinde “Yabancılaşma”

Çok kültürlülüğün egemen olduğu toplumlarda bireysel ya da grup olarak ortaya çıkarılan farklılıkların, alışılmışlığın dışına çıkmanın ötekileşmeyi meydana getirdiğini daha önce de dile getirmiştir. Ötekileşme süreci hiçbir zaman tekilliklerle değil, çoğulluklarla uğraştığı için birden fazla yorumu mevcuttur. Yabancılaşma kavramını Almanca “Entfremdung” ve “Entäußerung” kelimeleriyle ifade edilirken anlamsal farklılıklarına, aradaki ince ayrımın farkına dikkat edilmelidir. *Entfremdung* genel kullanım biçimine uygun olarak „yabancılaşma, yabancılaştırma, soğuma“ anlamlarına gelse de *Entäußerung* daha çok „yoksunluk, eksiklik ve dışsallaşma“ anlamlarını verir.

Sözlükte, “insanın sosyal hayat karşısında duyduğu huzursuzlukla karışık ruh hali, insanın kendi benliğinden uzaklaşması, kendine yabancı olması hali” (Doğan, 1996: 11) olarak ifade edilen yabancılaşma, “insanın çevresinden, işinden, emeğinden, ürününden ya da benliğinden uzaklaşma ve ayrılma duygusunu ifade anlamında” (Doğan, 2008: 441) kullanılmaktadır. Dolayısıyla “Yabancılaşma, bireyin toplumun

değerlerine, çevresine karşı ilgisinin yok olması, dünyaya karşı içine dönük bir tutum elde etmesi anlamına gelir. Sosyoloji yönünden yabancılaşma, kişinin mensubu bulunduğu gruba karşı olmasıdır (Dönmezer, 1984: 202).

Yabancılaşma günümüzde birçok şekilde karşımıza çıkabilmektedir. İnsanın üretimi sonucunda ortaya çıkan ürüne yabancılaşması, çalıştığı ortama yabancılaşması veya düşmanca bir ilişki içinde bulunması yabancılaşma şekillerine örnek olarak verilebilir. Yabancılaşma kavramı ilk olarak Hegel tarafından kullanılmıştır. Hegel yabancılaşma kavramını ilk yazılarında “pozitiflik” adıyla ileri sürmektedir. Hegel’e göre insanlık tarihi aynı zamanda da insanın yabancılaşmasının tarihi anlamına gelmektedir (Overend, 1975: 306).

Hegel’e göre yabancılaşma, insanın fiziki ve ruhi varlığı arasındaki ayrım sonucu ortaya çıkmaktadır. Hegel’in yabancılaşma kavramında insan, kendini düşünen ve hisseden bir varlık olmaktan çıkar ve çevresinde yabancılaşmaktadır. İnsan, ürettiği sürece varlığını devam ettireceğini düşünür. Bu yüzden de ürettiği mal ve eşya, insanın kendisine ve çevresine yabancılaşmasında bir sebeptir (Salerno, 2003: 53).

Yabancılaşma kavramını incelerken değineceğimiz diğer bir bakış açısı da Marx’ın kapitalist düzen içerisinde ezilerek toplumdaki uzaklaştırılan işçilerdir. Çünkü kapitalizmle birlikte gelişen özel mülkiyet ve iş bölümü, işçilerin aşağılanmasına ve kişisizleşmesine neden olmakta ve Marx’ın sıkça kullandığı yabancılaşma kavramıyla ifade edilen olumsuz bir durumun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir (West, 1969: 1).

Sosyal bir olgu olarak yabancılaşma konusuna değinmek istendiğinde karşımıza nesnel yaklaşımlar (objektivistler) ve öznel yaklaşımlar (subjektivistler) şeklinde iki başlık çıkıyor. Nesnel yaklaşımlar, yabancılaşmayı nesnel politik ve ekonomik yapı kavramlarıyla açıklar. Sosyo-psikolojik bakış açısına sahip olan öznel yaklaşımlar, yabancılaşmanın duygusal görüntüleriyle, bu psikolojik durumların yarattığı davranışlarla ve yabancılaşmış davranışların sonuçlarının adım adım tedavisiyle ilgilenirler (Oldenquist ve Rosner, 1991: 4).

Sanayi devriminden günümüze kadar uzanan gelişim sürecinde giderek büyümeler görülmüştür. Önceleri makine üretimi ile başlayan bu büyüme, batılı kapitalist ülkelerde teknolojik gelişmenin ve bununla bir sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal

düzyeyde bireyleri kısıtlamaya başlamıştır. Bunun sonucunda da insani faaliyetlerini kendi dışındaki güçlerin yönlendirmesine ve denetimine bırakmak zorunda kalan bireyler, giderek yalnızlaşmakta ve yabancılaşmaktadır (Tolan, 1981: 142).

Yabancılaşma kavramı özellikle çağımızda, gündelik dilde de kullanılan bir kavram olmuştur ve toplumun yabancılaşması, kültürün yabancılaşması, dilin yabancılaşması, dinin yabancılaşması, siyasetin yabancılaşması, insanın kendine yabancılaşması ve daha birçok şekilde ifade edilmektedir.

4.4.2.Ötekinin En Üst Sınırsızlığı “İrkçılık”

İrk “insan türü içinde, kalıtsal farklılıklara göre ayırt edilen ya da sınıflandırılan biyolojik gruplar (Britannica, 1988: 382)” olarak tanımlanır. İrkçılık ise “kalıtsal fiziksel özelliklerle belirli kişilik, zekâ ve kültür özellikleri arasında nedensel bağlantı olduğunu ve dolayısıyla bazı ırkların doğal üstünlüğünü savunan kuram ya da görüş (Britannica,1988: 383)” şeklinde ifade edilir. İngilizcede “*racialism*” terimi ile karşılık bulan bu sözcük, “diğer ırklardan insanlara –özellikle de kültürel ve ırksal bütünlüğe ve ekonomik refaha tehdit oluşturduğu düşünölen en yakındakilere- karşı önyargı ve düşmanlığa yol açacak bir şekilde, özel ırkın üstünlüğüne inanmak” olarak tanımlanmıştır (Robert, 2000: 904). Tanımlardan yola çıkarak ırkçılık, farklılığı kabul etmeyen, kendini şu ya da bu sebeple üstün görme arayışı içinde olan zihniyettir diyebiliriz.

Etnik merkezîyetçilik, farklılık korkusu (zeno fobi), ırklar arasında birleşmelere ve ilişkilere karşıtlık ve milliyetçilik gibi kavramları da içerisinde barındıran geniş içerikli bir kavram olan ırkçılık, sosyal ayrımcılığı, ırklar arasında fark gözetilmesini ve soykırıma kadar varabilen şiddeti haklı göstermektedir. İrkçılığın çıkış noktasını incelediğimiz takdirde ilkel çağdan beri, birbirine benzemeyenlerin kendi aralarındaki kavgaları karşımıza çıkar. Bu tür olaylar ötekileştirmenin ilk kötü sonuçlarının sadece bir tane örneğidir. Fetihler, keşifler ve seyyahların sayesinde farklı ulus ve yaşam tarzlarına sahip topluluklarla karşı karşıya kalan ilkel ve yarı uygar toplumların ayakta kalma mücadelesi ırkçı düşünceleri yayılmasına sebep olmuştur.

Zamanla sömürgecilik ve kapitalizmin ihtiyaç duyduğu kasıtlı olarak kullandığı bu ötekileştirme şekli insan algısında biz ve diğerlerini oluşturmuştur. Irkı bakımından farklı olanı benimseyememe şeklinde karşımıza çıkan Habermas'ın “ulus devlet” düşüncesini destekleyen bu durum, bütün dünyada savaflara bile neden olacak kadar sorun yaratmaya başlamıştır. Birçok ülkede geçerli olan “ulus devlet” düşüncesi, ülkesini geliştirme, ortak bir hareket başlatma amacıyla ortaya çıkmaktadır. Habermas (2010), siyasi bir seferberlik için inanç oluşturan, halk egemenliği ve insan haklarından daha güçlü bir düşünceye gerek duyulmasının ve devlet toprakları üzerinde yaşayanlara, hukuksal ve siyasi yollarla yeni bir bilinç, yani birbirine ait olma bilincini kazandıran bu düşüncenin ulus devlet anlayışı olduğunun ifade eder. Ona göre ortak köken, dil ve tarih arayışı etrafında kristalleşen ulus bilinci, yönetilenleri tek bir siyasi kamunun vatandaşlarına dönüştürür. Tüm bu düşünceler doğrultusunda baktığımızda bu güçlü düşüncenin, toplumda ırkı, dili, dini, tarihi farklı olan insanların tamamen dışlanmasına, biz – siz ikileminin yaratılmasına önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Ortaya çıkan bu ikilemler kültürel etkileşimlerle beraber kendi içerisinde bir hiyerarşi oluşturur ve her topluluk kendini üstün kılmaya çalışır. Girilen etkileşimler sonucunda edinilen olumlu olumsuz resimler stereotipleri oluşturur. Stereotip ya da kalıp yargılar, önyargı ve ayrımcılık birbirleriyle bir ilişki örüntüsüne sahiptir. Stereotipler önyargının oluşmasına, önyargılar da ayrımcılığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Miles Robert'in (2000) “ırk” kavramını “*Irklar, biyolojik gerçeklik olmaktan çok sosyal imgelerdir*” şeklinde tanımlaması, stereotiplerin tüm dünyada meşrulaşmasını biyolojik kökene dayandırılan ırkçılığın stereotiplerinin kitle iletişim araçlarıyla günden güne insan beyninde önyargılar oluşturduğunu ifade edebiliriz.

İrkçilik eylemleri genel olarak saldırı, kundaklama, tehdit mektubu olarak ortaya çıkmaktadır. Almanya'ya yapılan göç sonrasında özellikle psikolojik bir baskı yapılarak anayurtlarına dönmeleri istenen ya da az ücrete ülkenin birçok pis çukurunda çalıştırılan yabancı işçiler “Hinaus!(Dışarı) ” tepkisiyle karşı karşıya kalmışlardır. Hitler döneminde Yahudilerin ülke içinde barındırmamak için yapılan toplumsal baskı, iş yerlerine taş atma, toplumsal olarak dışlama gibi eylemler 20. yüzyılda da değişmemiştir. Avrupa'da gerçekleşen birçok saldırı olayları gruplar halinde fiziksel saldırı, darp, cami, dernek ve iş yerlerinin taşlanması, camların kırılması, duvarlara gamalı haç, küfür, hararet yazıları gibi yazıların yazılması ve bunun gibi birçok şekilde

meydana gelmiştir.

Dini olarak farklı bir gruba yaşayan bir insan kendisindeki farklılıklardan dolayı birçok psikolojik sorun yaşamaktadır. Zaten kişisel olarak kendi içinde git-gel yaşayan kişilerin bir de toplumda ırkçı tavırlarla karşılaştıklarında toplumdaki kutuplaşma beraberinde ötekileştirmeyi, ayırtırmayı da en üst sınıra çekmektedir.

443.Ayrımcılık ve Dışlama

İrkçilik ve ayrımcılık sıklıkla birbirlerine karıştırılan ve birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır. Ayrımcılık, herhangi bir ırk teorisini içinde barındırmaksınız farklı ırklardaki insanlara karşı oluşturulan düşmanlık ve dışlama ya da ayrı tutma durumu olarak açıklanabilir. Ayrımcılık ırksal açıdan bir bütün olduğu var sayılan toplumlar içerisinde de gözlemlenebilecek bir durum ifade eder. Özetlemek gerekirse ayrımcılığın sınıf, cinsiyet, etnik köken, deri rengi gibi birçok faktörü içeren geniş ilişkiler ve etkileşim ağını barındırdığını söyleyebiliriz. Ayrımcılık ya da dışlama sosyal bir fenomen olması ırkçılığın bu görünüşlerinin, gündelik hayatın her anında karşılaşılabilecek bir olgu olarak algılanmasına ve kavramın içeriği oldukça genişlemesine neden olmaktadır. Fakat biyolojik olarak üstün ırk fikrinin çürütülmüş olması, yaşantıya sinmiş uygulamaları nedeniyle ırkçılığın yok olması için asla yeterli değildir.

Dışlama, belirli bir gruba, topluluğa yönelik olan, onların kaynaklara, hizmetlere erişimini kısıtlayan bir uygulamadır. Göç almaya bağlı olarak gelişen ayrımcılığın dışa vurumu olarak düşünülebilir. Göçmenlerin ortak kültürü tehdit etmesini engellemenin yollarından biri, göçmenlerin ülkeye girişini tamamen yasaklamaktır. Taş, bu uygulamayı genel dışlama olarak adlandırır (Taş 1999: 25). 1990'lı yılların başından itibaren Avrupa Birliği ülkelerinde göçmen politikaları çok katıdır. Göç alınmasının durdurulması, sadece kalifiye göçmenlerin kabul edilmesi, ülkede bulunan göçmenlerin geldikleri ülkelere geri dönmeye teşvik edilmesi gibi uygulamalar mevcuttur. Bu ülkelere gelen göç, sınır kontrolleri ve yasalar aracılığıyla sıkı denetime tabi tutulmaktadır. Dışlama politikalarında izlenen diğer bir yol ise göç edenlerin sürekli olarak orada yerleşmelerinin engellenmesidir. Vatandaşlık yasası ve göçmen yasası bu amaç için kullanılan araçlardır. Göçmen işçilere geçici gözüyle bakılmakta, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi ile bu işçilerin geri

gönderileceği düşünülmektedir. Bu nedenle işçi göçü alan ülkelerden bazılarında – özellikle Almanya’da – bu göçmenlere “misafir işçi” denilmiş ve kültürlerinin farklılığı nedeniyle yabancı olarak tanımlanmışlardır. Misafir işçilere geri dönecek gözüyle bakılmasından dolayı sosyal haklar ve vatandaşlık hakları tanınmamıştır. Taş, bu uygulamayı “ayırıcı dışlama” olarak tanımlar (Taş 1999: 26).

4.4.4.Yabancı Düşmanlığı

İrkçilik göç olgusu ile kültürel temellere dayandırılan yeni şekiller ile farklı görünüm kazanmıştır. Dolayısıyla ırkçılığı ayrımcılık, kültürel dışlama, anti-semitizm, göçmen karşıtlığı gibi kavramlardan ayırmak oldukça zorlaşırken, ırkçılık daha geniş bir içerik taşımaktadır. Yabancı düşmanlığı, gerek ortak fenotipik özellikler, gerekse kültür yoluyla tanımlanan „biz“ dışında kalan yabancıya / ötekine duyulan güvensizlik, nefret ve korkuyu barındırır ve ırkçılığın bir görünümü olarak karşımıza çıkar. İrkçılığın barındırdığı ön yargı, yanlış inanışlar ve ayrımcılık, yabancı düşmanlığı için de geçerli olan faktörlerdir.

Özellikle 21. yüzyılda işçi göçlerini başlatan ekonomik gelişmeler gerçekleşmiştir ve farklı bir yaşam biçimi, dili ve dini olan kişilerin bir süre çalışıp ülkelerine gitme fikri, onların toplumda “yabancı” olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Farklı bir yaşam tarzına, dile, dine sahip olanlar, geçici olarak görülmelerinin de etkisiyle yabancı olarak nitelendirilmiştir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde işlerinin elinden alınacağı korkusuyla aynı sınıflar içinde yer alan farklı etnik gruplar arasında düşmanlık, ırkçılığın görüldüğü söylenebilir.

Wieviorka, yabancı düşmanlığını alt düzey (infracism) olarak adlandırır ve yabancı düşmanı, popülist açılımlarla yaratılan düşünce ve önyargılar olarak belirtir (Yılmaz 2008: 26). Bu alt düzey ırkçılık kendini savunma olarak yorumlanabilir (Taş, 1999: 73). İrkçi şiddet içeren katı söylem ve davranışlar henüz büyük düzeyde zarar ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla yabancı düşmanlığını, kendisi gibi olmayan, bilinmeyene yönelik korku ve tedirginliği içeren ön yargılar olarak tanımlamak mümkündür.

Gelen göçmen grupların işsizliğin artmasında etken olarak lanse edilmesi, yerleştikleri yerlerin kültürlerine yabancı olan bu insanların kültürü bozacağı endişesi, ulusal kimlik vurgusunun artması, sosyal güvenlik uygulamalarına dâhil edilmelerinden dolayı devletin yoksullaşacağı düşüncesi yabancılara karşı olan önyargıyı işaret etmekte ve

ırkçılığa yeni bir boyut kazandırmaktadır. Yabancılar, ulusun bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılanmakta, farklı kültürlerin taşıyıcıları oldukları ileri sürülmektedir (Yılmaz, 2008: 27).

4.5.Ötekinin Edebiyatta İşlenmesi

Kültürel şoklar yaşayan, kendinden başka insanların yaşayışlarına, yaşam tarzlarına tanıklık eden, iki kültür arasındaki benzerlikleri ya da farklılıkları göz önüne sererek birinden birini seçmek zorunda olduğunu düşünen bireyler için kimlik arayışları kendisiyle beraber ötekini de yazına dâhil eder.

İnsanoğlu sınırsız bir imgelem gücüne sahiptir. Günlük yaşamdan sıyrılışı bu imgelem kapasitesini dile getirişyle mümkündür. İnsanın reel yaşam karşısında hissettiği yetersizlik duygusu bir arayışı beraberinde getirir. Bu arayış, geleneklerin, göreneklerin, törelerin dışında ötekileşmeye atılmış bir adımdır: parçalanmışlıktır, yoksulluktur, yalnızlıktır. Şiddete, ayrımcılığa, adaletsizliğe konu olmaktır. Özel anlamda ötekileşmek, sosyolojik çalışmanın konusu olmak ya da sosyal psikolojiye kafa tutmak bir belirlenimciliği (determinite) beraberinde getirir. O farklı olandır. Özneldir. Ve nesnel üzerinde konuşmaya hakkı olandır. O, yaşamın akışıdır. Toplumsal kavramın formlarını kendi içsel değerleriyle sürükler. Bu sürükleme anı aynı zamanda çözümlene anıdır. Öyle ki bu süreç insanın, içsel zenginlik kazanan tek soyut çabasıdır.

60'lı yıllarda başlayan göç hareketi ile gelen konuk işçiler ve sonrasında onlarla gelen aile fertlerin Almanya ile tanışma ve Almanya'ya alışma süreçlerini dile getiren yazın türü günümüze kadar tarihsel ve toplumsal süreçleri ele alır. Özellikle ilk giden kuşak olarak kalemi eline alan Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Zafer Şenocak, Feridun Zaimoğlu gibi yazarlarımız yaşadıkları ikilemleri dile getirmişlerdir. Bu bağlamda bu yazarlarımız özellikle Alman edebiyatında kendilerine ayrılmış olan yeri “ben ve öteki”, vatan hasreti, anadil – yabancı dil ve aidiyet gibi farklı kültürlerin bir arada yaşamalarıyla su üstüne çıkan konuları işleyerek doldurmuşlardır.

Ancak göç ile sık sık dile getirilen bu konular ve öteki imgesi, ötekiyle tanışma adına atılan ilk adımlar Kuruyazıcı (2006)'ya göre Goethe'nin İtalya gezisinin ile ötekiye karşılaşılarak başlamıştır. İtalya gezisinin Goethe de farklılıkları algılama ve

İtalya'daki sanata kişisel bakışını aktardığı ve bir İtalyan imgesi oluşturduğunu saptar. *Draußen vor der Tür* eserinde Brecht yüzüne kapılar kapanan, kendi var olduğu ve uğruna savaştığı kişiler tarafından ötekileştirilmiştir. Franz Kafka *Dönüşüm* adlı romanında bir sabah böcek olarak uyanan Geogor'un ailesi başta olmak üzere herkes tarafından dışlanmasını konu etmiştir.

Postmodernizm'de absürtlük içine sıkışmış olan insan, hayatı anlamlandırmak adına ötekileşmeyi ve yabancılaşmayı göze alarak kendi isteği ile seçimler yapar. Sartre'nin *Bulantı* eseri ile Albert Camus'un *Yabancı* eserindeki kahramanları bu duruma örnek verilebiliriz. Şerif Benekçi *Şimdi Ağlama Vakti* adlı eserinde Almanya'ya okumak için giden Orhan'ın Alman kültürü ile uyum sorunlarını dile getirmiştir. Almanya'da Orhan gibi Türk kökenlilere yapılanlar, Almanların Türkleri sevmeme sebebinin tarihi derinliklere inilerek cevaplandığı ve Doğu- Batı Medeniyetleri arasında yapılan ötekileştirmeye değinmektedir.

Edebiyatın sorunlardan beslendiğini göz önünde bulundurursak yukarıda belirtilen örnekler daha da çoğaltılır. Çünkü insanlar özellikle başlarına gelen, uzun süre var olan olaylara farkındalık yaratmak için yazı yazmak isterler. Geçmişten ders alınmasından çok edebiyat aracılığıyla zihinlerde farkındalık yaratmaya çalışırlar.

BÖLÜM 5: “EN ALTTAKİLER“ (GANZ UNTEN) ESERİ VE ÖTEKİ İMGE İNCELEMESİ

5.1. Türk İşçi Ali'nin Eziliş Hikâyesi - “Ganz Unten”

İkinci Dünya Savaşından sonra arda kalanları toplamaya koyulan Almanya, özellikle 1960'lardan sonra göçmen işçi almaya başlamıştır. Kendi vatanında geçimini sağlayamayan ve gelişmişliği özleyen milletlerden milyonlarca kişi, büyük umutlarla uzun ve yorucu bir serüvene koyulur. Gazeteci ve yazar Günter Wallraff bu serüveni bir Türk işçisi kılığına girerek gözlemler.

Yazar Günter Wallraff, 1985'te kaleme aldığı “En Alttakiler” eserini on üç farklı başlık altında değerlendirmiştir. İki yıllık deneyimleri sonucunda gözlemlerini anlatan yazar, bir olay görgüsü kurmadan alışılmışın dışında bir anlatım tarzı ile kitabını okur ile buluşturur.

Yazar, dış görünüşünü değiştirerek Ali Levent Sınırlıoğlu'nun karakteri ile bir hayat bulur ve bir iş aradığını gazetede duyurur. Bu maceraya başlamanın zor olacağını bilen yazar, dışlanma ve tanınma korkuları yaşarken, gazete reklamında daha az para için her şeyi yapabileceğini belirten Türk işçi Ali, büyük bir cesaret örneği gösterir. Alman Hristiyan Demokrat Partisi'nin 6 Mart 1983 akşamı düzenlediği davete Ali Levent olarak katılır ve tanınıp tanınmadığını test eder. Geceye katılanların bakışları ve ona karşı söylediklerinden tanınmadığına emin olan yazarın içindeki korkular da artmıştır, kendisini zorlu bir sürecin beklediğinin farkına varmıştır.

Köln'deki villalardan birinde ilk işini bulan Ali, meslektaşları tarafından göz ardı edilir ve hiç kimsenin onunla konuşmaması kendini dışlanmış hissetmesine sebep olur. Bir gün çalıştığı yerde alarm sistemi kırılır ve gözler yabancı olduğu için Ali'ye dikilir. Yabancı işçi olduğu için dışlanan Ali, bir de herkesin şüphelendiği kişi olmaktan rahatsızlık duyduğu için işinden ayrılır.

Ali'nin ikinci durağı Aşağı Saksonya'da yaşayan anne ve kızın yanıdır. Komşuları tarafından dışlanmak istemeyen aile, Ali'yi gece çalışması ve komşularına görünmemesi konusunda uyarır. Kalacak yer olarak Ali'ye biri paslı bir el arabası, pis kokulu bir ahır ve kapısı kapanmayan çöplerle dolu bir oda sunulur. Ali de başka imkânı olmayan diğer

yabancı işçiler gibi ona sunulanlara boyun eğer ve çöpler içindeki odayı seçmek zorunda kalır.

Bir yıl boyunca farklı işlerde çalışan Ali, laterna çalarak sokakta para kazanmaya çalışır. Sokakta çalışırken karşılaştığı nefret artık şaşkıncı değildir. Sokaklarda çalıştığı süre zarfında bir tek çocuklardan yakınlık gören Ali, bar kapılarında “yabancılar istenmiyor” şeklindeki dışlayıcı tavırlarla karşı karşıya kalır. Gittiği yerlerde siparişleri dahi alınmayan, önemsenmeyen Ali, sosyal yaşantıda birçok farklı tutumla karşılaşır.

Berlin’de gerçekleşen Türkiye-Almanya maçına giden Ali, Neonazilerin öfkeleri arasında korkusundan kırmızı-beyaz şapkası ve Türk bayrağını çıkaramaz. İlk ve son olarak orada kimliğini sakladığını belirtir. Türk olmadığını belirtmesine rağmen dış görünüşünden ötürü buna inanmayan Neonaziler, Ali’nin saçlarının arasına sigara koyarlar ve üzerine bira dökerler. Hitler zamanından kalma “yabancılar dışarı” gibi sloganlar, bu grubun ne kadar öfkeli olduğunu gösterir. Bu olayla beraber Wallraff, ne kadar ciddi bir işe kalkıştığının bir kez daha farkına varır. Bunun gibi aşağılamalarla gittiği her yerde karşılaşan Ali, Passau’da Strauß için düzenlenen bir organizasyona katılır. Katıldığı organizasyonda Alman Hristiyan partisinden Strauß, Almanya’daki tüm insanlara özgürlüğü ve hoşgörüyü vaat ederken Ali dış görünüşü ve Türk kimliğinden dolayı dışlanır. Bütün bu dışlamalara rağmen salonda kalan Ali, konuşma sonundan Strauß’tan imza alarak buradan ayrılır.

İş yeri deneyimlerine Mc Donald’da devam eden Ali, ilk defa şefinin ona karşı olan insani tavırlarından dolayı iş yerinde mutludur. Ancak burada ise aralıksız ve az ücrete çalışmak zorunda kalmak onu yorar. Bir de makineymiş gibi kendisinden üstün bir performans beklenilmesi, siparişler geciktiğinde aşağılamaların başlaması Ali’ye yine yabancı olduğunu hatırlatır. Bu iş yerinde özellikle genç müşterilerle problem yaşayan Ali, kasti tavırlarla karşı karşıya kalır.

Birçok yerde çalışan ve dışlanan Ali’nin bir sonraki durağı bir inşaattır. Aracı bir kurum vasıtasıyla başvurduğu bu iş için farklı işler yapması gerekecektir. 200.000’e yakın kaçak işçi, iş ve sağlık güvencesi olmaksızın kiralık firmalar aracılığıyla ağır şartlarda çalıştırılıyordur. Burada çalışmaya başlayan Ali, hızlı olmasına rağmen yine horlanmasını yabancı olmasına yorar, çünkü kendisinden yaşça küçüklerin Ali’yi aşağılamaları, ancak zihinlerinde oluşan imgelerden kaynaklanmaktadır.

Kılık değiştirerek Alman toplumunun yabancılara karşı bakış açısını göstermek isteyen Wallraff, bu kez Almanya’dan kovulmamak için vaftiz olmak isteyen bir Türk işçisi kılığına bürünür ve papazların kapısını almaya başlar. İlk olarak zengin bir muhitteki kiliseye giden Ali'nin dilenci olduğu düşünülür ve kapılar yüzüne kapanır. Sonra başka bir kiliseye gider, ancak papaz böyle bir şeyin olamayacağını söyler. Vaftiz olmasının yeterli olmayacağını, özel bir eğitime tabi tutulması gerektiği söylenir. Ali de Hristiyanlıktan ve onun öğretilerinden bahsetse de papazı ikna edemez. Umduğunu bulamayan Ali, vazgeçmez ve bu sefer daha çok alt kesimin yaşadığı bir bölgedeki kiliseye uğrar. Bu kilisede üstü başı dağınık olan papaz Ali’ye hiç bir zorluk çıkarmaz ve bir iki güne kadar vaftiz belgesinin elinde olacağını söyler. Kilisenin bile dışarıdan gelen birine karşı olan tutumunu deneyimleyen Ali, Hint bir gruba da katılmak ister. Ancak buraya da kabul edilmez, dışlayıcı tavırlarla karşı karşıya kalır.

Dinin insan çıkarlarına göre şekillendiğini inanan Ali, bu sefer de soluğu bir tabutuda alır. Tekerlekli sandalye ile tabutuya giden Ali, çok hasta olduğunu ve iki ay içinde öleceğini söyler. Tabutudaki kadın, Ali’yi başta umursamaz ancak daha sonra Ali’nin yabancı olduğunu anlayarak onu kandırmaya çalışır. Ölüm gibi bir kavramın maddi bir amaç uğruna yok sayılması toplumun kapitalist sisteme teslim olduğunun bir göstergesidir.

Wallraff, Türk arkadaşlarından daha önce duyduğu asbest⁹ işleyen bir fabrikada çalışmayı ister. Çünkü kiralık firmalar aracıyla işçi bulunan bu fabrikalardaki deneyimlerin, onun için önemli olacağını düşünmektedir. Bu tür fabrikalarda çok düşük ücretler karşılığında, özellikle de sağlığa zararlı tüm bölümlerde yabancı işçiler çalıştırılır. Bu fabrikada farklı uluslardan insanlar bir araya geldiği için ırkılıktta hat safhadadır. Ali, Alman bir işçi tarafından sırf kart okutamadı diye aşağılanır. Türklerin istenmediğini tuvalet duvarlarına kadar taşıyan ırkçı bir tutum karşısında Türk işçiler çekingen bir tutum sergilerler ve kendi aralarında bile Türkçe konuşmazlar. Gerekli iş ekipmanları temin edilmeyen Türk işçiler, zor ve ağır işlerde çalıştırılırlar. Türk işçiler, gerek duydukları eldiven ve maske gibi iş ekipmanlarını Almanların çöpe attıklarından tedarik ederler. Rolünü iyice benimseyen Ali, rüyalarında artık kırık dökük bir Almanca ile konuşmaya başlar.

⁹ Tremolitin bozulmasından oluşan, lifli, kırılmadan bükülebilen ve ateşte niteliği değişmeyen bir mineral, taş pamuğu, kaya lifidir. Özellikle 20. Yy’da çalışma hayatı etkileyen hastalıklara sebep olmuştur.

Bir gün molada dinlenirken Alman bir işçi, Türkiye'ye tatile gittiğinden ve oraları çok beğendiğinden söz eder. Bunun üzerine sevinen Türk işçilerden biri de sohbe katılır. Ancak Alman işçi her şeyin ucuz olduğundan hatta kadınların bile 20 marka kendisiyle birlikte olduklarından bahsedince Türk işçiler utançtan yerin dibine girerler ve daha sonra bu ithamların altında ezilerek durumu anlamamazlığa verirler. Yine molaların birinde üç Alman işçi bir de Ali yan yana otururlar ve politikadan bahsederler. Aralarında bulunan 53 yaşlarındaki Alfred, yabancılara karşı önyargılıdır ve hala Hitler'in yaptıklarının arkasındadır, yapılan onca zulüm ve katliamı savunur. 34 yaşında olan Michael ise Hitlerin yaptıklarından biraz utanç duyar ve ırkçılığı tasnif etmediğini belirtir. Udo ise konuşmalara pek dâhil olmaz ama az da olsa konuştuğlarından içinde ırkçılık barındırdığı anlaşılır. Ali kılığına giren Alman yazar ise konuşma sırasında Alfred'i sıkıştırır ve bazen anlamamış gibi davranır. Ali konuşmanın sonunda yabancı işçilere muhtaç olduklarını, onları kendileri çağırdığını söyler ve konuşma burada biter.

Yazarın özel bir başlık altında anlattığı Türk işçisi Mehmet, fabrikadaki en yaşlı işçilerden biridir ve bu zamana kadar en ağır ve en tehlikeli işlerde çalışmıştır. Mehmet ile tanıştıkları zaman Wallraff, Mehmet'in izne ayrılacağını düşünüyordu. Fakat sonra durumu biraz incelediğinde Mehmet'i geçirmiş olduğu iş kazalarından dolayı firmasının çıkarmak istediği anlaşılıyordu. Çünkü Mehmet üç farklı iş kazası geçirmiştir ve artık firma için büyük bir problemdi. İlk iş kazasını arkadaşlarını kurtarmak isterken yaşayan Mehmet, sol omzundan olur ve tedavi sürecinde Remmert firması ona sahiplik etmez. Mehmet, % 46 oranındaki sakatlığına rağmen yine de çalışmaya devam eder. Taburcu olduktan sonra ağır şartlarda çalışmasa da uzun mesai saatlerinin Mehmet'i zorlaması ikinci bir iş kazasına ve sakatlığa sebep olmuştur. Bu seferdeki iş kazasında lif kopması teşhisi konulan Mehmet, iki ameliyat daha geçirir ancak tam anlamıyla düzelmeden yine çalışmaya başlar. Bir yıl boyunca iş ayırt etmeyen Mehmet, yıllık izin için Türkiye'ye gittiğinde şefinin istediği halıyı almadı diye dövülür ve aşağılanır. Sonrasında da sakatlık durumu bahane edilerek işten kovulur. Ancak başka bir iş bulur. Annesinin ölüm haberini alınca, cenaze işlemleri için beş haftalık izin isteyen Mehmet'in durumunu şefi önemsemez. Mehmet annesinin cenazesine katılmak için Türkiye'ye gider. Ancak Almanya'ya döndüğünde işten kovulduğunu öğrenir ve yine iş aramaya başlar. Üç ay işsiz kaldıktan sonra şoförlük yapmaya başlar. Ancak çalışma engeli yüzünden işinden ayrılmak zorunda kalır.

Hakkını aramak için işçi kurumuna başvuran Mehmet ile ilgilenilmez aksine “bugün git, yarın gel!” şeklinde hep ötelerler.

Bir gün Ali ve Fritz isimli bir arkadaşı birahane oturlarken polisler çıkagelir ve Köln plakalı aracın kime ait olduğunu sorar. Dış görünüşü yüzünden her zaman ilk akla gelen Ali'dir. Ali'nin arabanın sahibi olduğunu söyleyememesini Fritz kullanır ve para alabilmek için Ali'yi sıkıştırır. Orada bulunan herkes gibi polis de, dış görünüşünden dolayı şüpheli bakışların yöneldiği Ali'yi bu konuda sıkıştırır. Ancak araya başka bir polis memurunun girmesiyle kıl payı kendini kurtarır.

Ali daha sonra Remmert firmasının bir alt firması olan Theo Remmert ile parmaklık boyamak için anlaşır. Bu iş için 1 metre başına 1 Mark alacak olan Ali, saatlerce güneşin altında çalışır. İş bittikten sonra parasını almak isteyen Ali'ye farklı bahaneler sürülerek ödeme yapılmaz.

Her ulustan insanların bir arada çalıştığı iş yerlerinde Türklerin fark edilebilir bir yoğunluğu söz konusudur. İyi bir gözlem yeteneği olan Yüksel, dış görünüşüyle bir Almanı andırsa da Türk olduğu için toplumda hep dışlanmış ve aşağılanmış. Uzun yıllar Almanlar ile yaşayan ve Türklere dikkat etmeleri gereken konularda uyarılarda bulunan Yüksel kimlik problemi yaşamaktadır. Babasının bu tür firmalarda ömür tükettiğine şahitlik eden Yüksel, babası gibi bir hayat istemez ve şans oyunları ile gelecek planları kurar.

Ağır şartlarda çalıştırılan işçilere gerekli açıklamalar ya da iş tanımı ile ilgili bilgilendirmeler yapılmaz. Kimyasal ortamlarda çalışıldığında gaz maskesi isteyenlere alaycı bir tavırla gazın ciğerlere iyi geldiği söylenir. Ulm'deki laboratuvarlarda insanlar denek olarak kullanılır. Böyle bir yerde de çalışmak isteyen Ali, buraya da iş başvurusunda bulunur. Bir süre denek olarak ortam gözlemi yapan Ali, yoğun bakıma girme ihtimalini düşünerek buradaki işine son verir. Ancak bu bölümde özellikle emeği sömürülen yabancı işçilerin tükenmişliklerini ve çaresizliğini vurgular yazar. Çünkü tüm zor işlere katlanırken emeği yok sayılan yabancı işçiler, dinlenmek için klinikte nelere sebep olacağını bilmedikleri ilaçları içiyorlardı. Bu sefer tüm insanlık için kendini feda eden yabancı işçiler, kendilerini ilaç sermayesinin eline bırakırlar.

Hem toplumsal zorbalığa hem de ağır şartlara dayanamayan Ali, kendinde Thyssen'de çalışacak gücü bulamaz. Adler'in yanına gider ve ona firmadan şikâyetçi olmak isteyen işçiler olduğunu söyler. Bu bilginin karşılığında Adler'in şoförü olan Ali'nin amacı farklıdır. Ali'nin asıl amacı Adler'i, iş yerlerini, alışkanlıklarını yakından takip etmektir. Şoförlük yaparak Adler'i daha yakından tanıyacağını düşünen Ali, Adler ile olan sohbetlerinin birinde Hitler ve Yahudilere yapılanlar hakkında konuşur. Bu konuşmanın sırasında Ali, Adler'in Hitlerlere karşı sempati beslediğini sezer. Çünkü konuşma sırasında Adler, Hitler'in işsizliği ortadan kaldırma adına mantıklı bir şey yaptığını savunurken Ali şimdinin Yahudilerinin Türkler olup olmadığını sorar. Adler ise Türklerle bu tür sorunlar yaşamadıklarını ve Türklerin ağır işlerde çalışmasının toplumda kabul görmelerini sağladığını ifade eder. Ancak Adler'in bu konuşması sadece bu konuşma ile sınırlı kalır. Çünkü Adler'in söylemleri ile davranışlarının bağdaşmaması, Ali'ye karşı sergilemiş olduğu davranışlarda görülmektedir.

İşçileriyle giriş-çıkışlar konusunda konuşmak isteyen Adler, personel toplantısında birçok işçisini rencide eder. Eşini hasta diye evinde tek bırakmak istemeyen bir işçiye ya evin ya da işin şeklinde tehditkâr konuşması işverenin zalim tavrını göstermektedir. Ancak işçiler yasal izinlerini kullanmadıklarını ya da yasal çalışma sürelerine uygun çalışmadıklarını dile getirince, Adler tarafından iş beğenmemeyle suçlanırlar.

Adler'in yanında çalıştığı için Ali, her defasında farklı olaylara tanıklık eder. Adler'in Schmitd ve Hansen adlı iki kişiyle buluşarak, nükleer santralde çalışacak işçiler bulması söz konusu olur. Adler'in onlar için nükleer santralde çalışacak işçi bulması gerekmektedir, ancak işin tehlikeli olmasından dolayı çalışanların dahi iş ile ilgili çok şey bilmemesi gerekir. Bu durumda da Adler'in ilk aklına gelen sadece alacakları ücreti önemseyen Türkler olur. Çünkü Türkler sorgulamadan gelen her işi ücretine göre değerlendiriyorlar. Kiminle çalıştığını bile bilmeyen Adler, işçileri bulabilmesi için aracı olarak Ali'i kullanır. Türk işçileri, paraya ihtiyacı duydukları için ve memleket özlemi çektiklerinden iş teklifini kabul ederler. İşçilerin işe dair bildikleri tek şey iki gün çalışıp 500 Mark alacaklarıdır. Bu iş Adler için de o kadar değerlidir ki Mercedes'i ile gider özellikle evlerinden alır nükleer santralde çalışacak olan altı işçiyi. İşçileri almaya giderken Adler'in efkârlı oluşu bu işin ne kadar da tehlikeli olduğunu göstermektedir. Bu zamana kadar emeklerinin hakkını alamayan işçiler ilk defa yemek ücretini ve avansını işe başlarken almanın mutluluğunu yaşarlar. Schmidt ve Hansen,

Adler ile ikinci defa görüşmesinde nükleer santral ile ilgili işte bazı prosedür değişikliklerinin olduğunu söylerler. Çalışma izni olmadan santrale girilemeyeceğinden bu durum tamamen Adler'in kontrolüne bırakılır. İki işçinin belgelerinde eksikliklerin olması Schmitd ve Hansen için işe gölge düşürür ve işten vazgeçmelerine sebep olur.

İki yıllık deneyimlerini kitabıyla paylaşacak olan Wallraff, Adler tarafından aranır. Ali olarak Adler'in karşısına çıkan Wallraff gizli kamera çekimi yaparak eserinin ikinci kısmının hazırlıklarını yapar. Kitabın ikinci kısmı, eserin yayınlanmasından sonraki süreci, eleştirileri ve haber manşetleri gözler önüne serer. Eserin ikinci kısmında açılan davaların yanı sıra Wallraff'ın eserde değindiği sorunlara çözümler aranmaya başlanmış; gazete ve haberlerde gündeme gelerek gerçekliğini vurgulamıştır.

5.2. Roman İçeriği

Günter Wallraff'ın iki yıl boyunca Türk işçisi Ali Levent Sınırlıoğlu kılığında farklı işyerlerinde ve sosyal ortamlarda elde edindiği deneyimleri bir araya getirmek için "En Alttakiler" (Ganz Unten) adlı eseri kaleme almıştır. Konu itibari ile geçim sıkıntısı yaşayan ve ekmeğini kendi ülkelerinde bulamayan, ekmeğini kazanmak için beden işçisi olarak Almanya'ya göç eden ve Almanya'da çalışırken birçok işçinin yaşadığı sıkıntıları ve çektiği zorlukları ifade etmesi ile ilgilidir.

Almanya'ya gitmekle sorunlarına çözüm bulamayan yabancı işçilerin sorunlarına gün geçtikçe yenileri eklenir. Yabancı dil bilmemeleriyle kendini ifade edemezler ve sorunlarını dile getiremezler. Bu sebeple de hak talep edemez.

Romanda işlenen en önemli konulardan biri de emek hırsızlığıdır. Göçmen işçilerin yurt dışındaki iş tanımları ve çalışma şartları yasal bir anlaşma ile belirlenmiş olsa da gidilen ülkelerde bu koşullar ve şartlar ne yazık ki sağlanmamıştır. Göçmen işçiler kiralık firmalar aracılığı ile iş bulabiliyorlardı. Wallraff ve mesai arkadaşları da birçok firmada çalıştıkları gibi Thyssen'in fabrikalarında da temizlik yapıyorlardı. Çoğu yabancı uyruklu işçiler için 24 saatlik vardiyalarda, insan sağlığı için çok gerekli olan kask ve maske gibi sağlık araç ve gereçlerin dahi eksikti. Thyssen'in temizlik firmasına ödediği 52 Marklık saat ücretinin 25 Markı kiralık firmaya ödeniyordu. 'Ali' gibi işçiler ise bu paranın sadece 9 Markını alabiliyordu, üstelik sağlık ve sosyal sigortaları da ödenmiyordu.

Kendilerine ait yaşam tarzlarını bırakıp başka bir yapıda yaşamaya başladıkları için uyum problemi, kimlik sorunu gibi birçok sıkıntı ile de karşılaşır. Toplumda yer edinmeye çalışırken kimliklerinden dolayı aşağılanan ve dışlanan Türk işçileri “öteki” olarak etiketlenir ve gittikleri her yerde bu imge ile anılırlar. Ancak bu durumu sadece Almanya ile sınırlandırmak doğru olmadığı için öteki imgesi günümüzde birçok alanda karşımıza çıktığını unutmamalıyız.

Yapılması gereken birçok şeyi görmezden gelmek, onların sorunlarına çözümden çok problem olmak, uyum sağlayabilmeleri için ortam hazırlamak yerine kültürleriyle, gelenek göreneklerini aşağılamaları kendinden olmayanları ötekileştiriyor. Günümüze kadar farklı söylemlerle nesilden nesile aktarılan doğru ya da yanlış aktarımlar bir grubun diğerine karşı önyargılı olmasına sebep olmuştur. Örneğin; Alman toplumuna göre Türk işçileri insandan ziyade Almanlar için pis, zor ve tehlikeli işleri yapmaları için gönderilen maşaları veya makineleridir. Kendilerinden olmayana öteki olarak seslenirken, kendileri gibi düşünmeyen insanları da dışlarlar. Alman toplumunca üretilen önyargılar ve göçmen Türklere karşı uygulanan ayrımcı ve dışlayıcı politikalar ve tutumlar, bir taraftan göçmen Türklerin gettolaşma eğilimlerini güçlendirmiş diğer taraftan içerisinde şiddeti barındıran ırkçılık bir tavırla yabancı düşmanlığına giden bir süreçte başlamasına vesile olmuştur.

Günümüz dünyasında ırkçılık ile başlayan ötekileştirme ne yazık ki kitaplardan öğrenilmiyor aksine dünyanın her bir yerinde farklı ulusların birbirini aşağılaması, kendilerini diğerlerinden üstün görmesiyle daha da büyüyor; farklı ulusların arasındaki hoşgörüyü ve saygıyı ortadan kaldırıyor. Bu nedenle çalışmam bundan sonraki nesillere en azından bir uyarı niteliğinde olabilir. Çünkü bizler birbirimize karşı olan hoşgörü ve saygımızı yitirdiğimiz anda başta insani duygu ve değerlerimiz olmak üzere toplumda insanlar arasında kurulan birçok köprüyü de yıkmaktayız. Bu sebeple Günter Wallraff'ın “En Alttakiler” eseri kazanmak uğruna görmezden gelinen insani davranışların yitirilmemek üzere insanlara tekrar bahşedilmesi için en iyi örneklerden biri olmuştur.

5.3. “Ganz Unten” Eserinin Anlatım Biçimi

Belgesel Edebiyat başlığı altında inceleyeceğimiz “En Alttakiler” (Ganz Unten) eseri edebi bakımdan değerlendirildiğinde kendine özgü bir yazın tarzının olduğu göze

çarpmaktadır. “En Alttakiler” romanındaki ana karakter Ali ile anlatıcı aynı kişi olduğu için eserde Homodiegetik (özöyküsel) bir anlatım hâkimdir. Homodiegetik anlatı, anlatıcının öyküde bir karakter olarak yer aldığı anlatıdır (Evecen-Can, 2017). Çünkü eserin yaratım sürecinde yazar kılık değiştirdiği için anlatıcı ve ana karakter olan Ali aynı zamanda yazar Günter Wallraff’tır.

Genette’nin anlatı düzeyi başlığı altında inceleyerek eserin dışöyküsel ya da içöyküsel olup olmadığını belirleyebiliriz. Intradiegetisch¹⁰ anlatı düzeyinde anlatıcı, içinde olmadığı öyküyü ikinci dereceden anlatan konumundadır (Evecen-Can, 2017). Kitabın birçok yerinde Wallraff’ın olayı yaşayan öz kişi rolünden çıkıp sadece Ali’nin başından geçenleri anlatması bu anlatı düzeyiyle uyumludur. Çünkü Günter Wallraff olayları hem yaşıyor hem de anlatıcı konumundadır. Eserde aslında hayali bir kahramanda yoktur. Fiziksel görünüş olarak Günter Wallraff, Ali’ye benzer ve eserde yaşanan olayları aslında bir nevi yazar kendi ağzı ile anlatır.

Anlatı düzeyinden sonra incelenmesi gereken bir başka başlık ise kesinlikle anlatıcı türüdür. Eserdeki anlatıcı türünü incelendiğinde farklı sonuçlar bulduğumuzu söyleyebiliriz. “En Alttakiler” romanında Ich- Erzähler hâkimdir. Ancak yazar ve kahramanın bir olmasından dolayı anlatıcı tutumunda da zaman zaman değişiklikler göze çarpmaktadır.

Wallraff kendisi ile Ali arasındaki farkı belirgin kılmak için anlatımına farklı bir boyut kazandırır. “*Tatsächlich bekam ich auf meine Anzeige hin einige Stellenangebote...*” Yazar burada Ali kılığında Ich- Erzähler (Ben Anlatıcı) kullanır. Yine aynı durumda “*Für sieben Mark pro Stunde wurde ich (Ali) für die Überkopf- Arbeit eingeteilt...*” diyerek gizli bir Er- Erzähler da ortaya çıkmıyor değil. Ancak genel olarak “En Alttakiler” eserinin Belgesel Edebiyat dönemine ait olması, anlatılanların Präteritum ve Perfekt zamanla dile getirilmesi eserde bir Ich- Erzähler olduğunu kanıtlar. Schneider (2008) ben anlatıcıyı şu şekilde açıklar:

“Ich Erzähler dieses Typs pflegen zu beteuern, dass ihre Geschichte durch und durch authentisch sei, dass sie sich bestens an alle Einzelheiten erinnern, dass alte Dokumente ihre Darstellungen bestätigen, dass sie

¹⁰ Intradiegetisch Anlatıcı, olay örgüsünün içerisinde olan anlatıcı tutumudur.

Zeugen für das Geschehene anführen können usw (Schneider, 2008:162).”

Belgesel Edebiyat adı altında yer alan “En Alttakiler” eserinin yazın dilinin de yorumlanması gerektiğini düşünmekteyim. Hikâyenin anlatımı sırasında Günter Wallraff’ın iç monologları Hochdeutsch (Yüksek Almanca) ile anlatılsa da Türk işçisi Ali’nin anlatımları ve diğer işçiler ile konuşması da sokak diliyle ifade edilmiştir. Ali rolüyle farklı ortamlarda bulunan Wallraff, özellikle gerçek kimliğini saklamak adına kırık Almanca (gebrochen Deutsch) ile konuşur. Hatta Adler’in şoförlüğünü yaparken onunla sohbet ettiği zamanlar dilbilgisi açısından düzgün cümleler kurduğunda kendini ele vermekten korkar. Kitap genelinde yalın bir dile sahip olan Günter Wallraff’ın zaman zaman aksanlı konuşmalarının da yer alması eseri zenginleştirmiştir.

Günter Wallraff “En Alttakiler” romanında çok ağıdalı bir dil kullanmamış; eserde sanatlı dile çok yer vermemiştir. Yalın bir anlatıma sahip olan Wallraff, eserinde gerçekleri söz sanatları kullanmadan dile getirmiştir. Eserde diğer edebi eserlere nazaran kurmacalıktan da uzak durulmuştur. Schneider (2008) kurmacanın edebiyattaki yerine değinirken günlük algılama ya da düşüncelerin aynı zamanda kurmacalık taşıdığını, dünyayı her zaman düşünce ve algılarımızdan oluşan bir gözlükle gördüğümüzü belirtir.

Sonuç olarak Wallraff’ın eseri oluşturmadan önce gözlemlerinden yola çıkarak kendince kurguladığı zihinsel süreç, Ali kılığında Almanya’da yaşamaya çalışırken kurguda bile düşünmediği acımasızlıklarla ve olaylarla bu hale gelmiştir. Eserin oluşum sürecinin uzunluğunun zihinsel kalmadığı düşünüldüğünde anlatıcı tutumlarının, konuşma stillerinin, iç monologların metinde yer değiştirmesini olağan karşılamaktayız.

5.3.1.Romandaki Kurmacalık ve Gerçekçilik İlişkisi

“En Alttakiler” romanı, Belgesel Edebiyat dalında incelendiğinde kurmaca ile gerçeklik arasındaki karmaşıklığı ile göze çarpmaktadır. Okur eserdeki bilgileri hem bir kurgu ögesi olarak hem de gerçek bir unsur olarak algılayabilir. Gerçek olarak algılandığı takdirde günümüze kadar süren önyargı ve deneyimlere bir tane daha eklenmiş olacaktır. Ancak kurgu olarak incelendiği takdirde konu üzerinde durulmayacak,

problemler su üstüne çıkmayacaktır. Bu sebeple eserdeki kurgusallık ve gerçeklik boyutunun incelenmesi gerekmektedir.

İnsanlar arasında roma ile ilgili hep farklı düşünceler hakim olmuştur. Romanın nerede başlayıp nerede bittiği, temelini nereden geldiği, hangi dönemde ortaya çıktığı, yazarının sanat anlayışının değeri veya geçerliliği, anlatıcı ve bakış açısının yazarla ilişkisi, kişi ve olayları gerçekçi olarak verip verilmediği gibi birçok konu bunlara örnek gösterilebilir. Kurmacanın son yüzyıllar içinde en çok rağbet gören türlerinden biri olarak roman, gerçeklikle kurmacalık arasında bir yerde ama kurmacalık vasfı daha ağır basan, gerçekliği ancak malzeme olarak kullanıp, onu bozan ve dönüştüren bir yapıya sahip edebî bir türdür (Çıkla, 2002: 115).

Uzun bir anlatı tarzına sahip olan roman, kendi gerçekliğini yaratan bir hayal dünyası oluşturur. Maupassant gibi kimi yazarlar gerçeğin izlendikten sonra değerlendirme süzgecinden geçirilerek aktarılmasını savunurken, Zola gerçeklerin objektif olarak aktarılmasından yanadır. Roland Borthes, dilin nesne gerçeğini tam olarak veremeyeceğini savunur (Eco, 1995: 140-157). Fiktif bir dünyanın edebiyatta hayat bulmasını Aktaş aşağıdaki gibi ifade eder.

“Gerçek dediğimiz şey, değişikliğe uğrayarak edebi eserin içine girer. Bunun için de hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği birbirinden farklıdır. En gerçekçi olduğu iddia edilen edebi eserler dahi yaşanmış olanı değil, gerçeğe uygun olanı dikkate sunar (Aktaş, 1984: 14).”

Kurmaca bir eserde iki önemli yapı ögesinden biri yaşantıdır. Yaşantı, gerçek katmanın bir boyutudur ve yazarın eserini kotarmada yararlandığı ana malzemelerden biridir. Öte yandan birçok yazar, ilk ürününde kendi hayatını, kendi yaşantılarını anlatarak yaşantı edebiyatı örneği verir, ama yaratıcılıkta ilk basamağı atlayıp kendini kahramanın yerine koyma, düşünce dünyasından yararlanma düzlemine geçmemek, çoğu kez yazarın olgunlaşma yeteneği olmadığını gösterir (Aytaç, 1990: 36).

Bu bağlamda “En Alttakiler” eserini incelediğimizde “Gehversuche”, “ Essen mit Spaß oder der letzte Fraß” ve “Die Baustelle” isimli bölümlerde yaşantıdan esinlenilerek kurgu unsuru olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

İkinci yapı ögesi ise okuyarak kazanılan bilgi ve düşüncelerin kurmacada kullanılmasıdır. Eserlerini gerçek yaşıttan çok düşünceye, okuyarak elde edilen bilgilere dayandıran yazar ve şairlerin ürünleri için düşünce edebiyatı terimi kullanılır. Kurmaca bir eserde amaç, düşünceyle gerçekliği edebiyatın somut tarzında birleştirebilme gücüdür (Aytaç, 1990: 36).

Bu bağlamda Aytaç'ın tanımlaması ile “En Alttakiler” değerlendirdiğimizde iki farklı tutum ile karşılaşırız. Günter Wallraff'ın kitapta belgelere dayanarak ispat edilebilir gerçekler ortaya çıkardığı kesinken, roman kahramanı Ali'nin arkasına sığınarak da gerçek olmayan duygu ve düşüncelerden bahsetmiş olacağının bir ihtimal olabileceğini unutmamalıyız. Eser içerisindeki konuşmaların gerçeklik payının ihtimal dâhilinde olduğu düşünülduğünde okura alımlama estetiği adı altında büyük bir görev düşer. Çünkü alımlama olgusu kişilere göre değişkenlik gösterebilir.

5.4. “Ganz Unten” Eserinin Oluşum Süreci

Bir metin oluşturulurken farklı kollardan beslenerek oluşur. Bu oluşum aşamasının “En Alttakiler” eserinde daha derinden incelemek istiyorum çünkü insani değerler daha ön plana çıkarılmıştır; gerçekçi bir tavırla incelenen bu eserin anlaşılması için bu oluşum katmanlarını incelemek gerekir.

Öncelikle çalışmamın bu kısmına tarihi arka plan ile başlamak istiyorum çünkü bir edebi eserin oluşumunda dönem problemlerine çözüm aranır. Wallraff'ın da “En Alttakiler” eserinde dönem problemlerine değindiğini ele aldığımız zaman en doğru eleştirinin bu başlık altında yapılması gerekir. Moran (2011) bu konunun gerekliliğini eserin meydana geldiği ortam ve yansıttığı gerçeklik arasındaki ilişkiler üzerine tarihi, sosyolojik ve Marksist eleştiri ile mümkün olabileceğini belirtir.

Tarihi eleştiri yapıırken eserin yazıldığı çağdaki koşulları, inançları, dünya görüşünü, sanat anlayışını ve geleneklerini göz önünde bulundurmak gerek (Moran, 2011: 78). 1985'de yayınlanan “En Alttakiler” romanı İkinci Dünya Savaşından sonra toparlanmaya çalışan Almanya'nın göçmen işçiler ile tekrardan güç kazanması sürecinde oluşan problemleri dile getiriyor. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşından sonra Doğu ve Batı Almanya olarak ayrılması ekonomik olarak problem yaşamasına sebep olmuştur. Batı durmadan gelişirken Doğu'nun aynı kalması savaş sonrasındaki

toparlanmanın da zor olacağını işaretlerinden biridir. 1961'de Almanya'ya göç eden genç kitle, eğitim, iş olanakları, kültür ve sosyal yaşantı gibi önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Özellikle devlet tarafından uygulandığı düşünülen dışlanma ve asimilasyon politikalarından, genç kuşak ciddi oranda etkilenmektedir. Tekelci sermaye grupları, genellikle kendi ihtiyacı olan ve ucuz işgücünden yararlanacak kesimleri almakta ve diğer önemli bir kitleyi de Alman toplumunun dışında tutmaya çalışmaktadır (Peköz, 2002: 71). Almanya, Doğu Almanya'nın ekonomik olarak yeniden yapılanmasıyla uğraşmakta olduğu için genel işsizlik oranında yükselme olmuştur. Yapılan milliyetçi propagandalarla birlikte Türkler, ekonomik zorluklar çeken Almanlar için günah keçisi olarak görülmeye başlamışlar ve bu yabancı düşmanlığı olaylarında sert bir artışa neden olmuştur. Bu bağlamda “En Alttakiler” eserinde tarihi yansımaların “Rohstoff Geist” kısmında okura aktarıldığı göze çarpıyor. Sonuç olarak eserin tarihi eleştiri bağlamında dönemini eleştirdiğini ve sorunları belgelerle kanıtlamış olduğunu söyleyebiliriz.

“En Alttakiler” eserini sosyolojik yönden ele aldığımızda Moran'ın (2011: 83) da ifade ettiği gibi “...edebiyatın kendi başına var olmadığını, toplum içinde doğduğunu ve toplumun bir ifadesinin olduğu ilkesiyle...” hareket etmeliyiz. Bu açıdan yaklaştığımız takdirde Wallraff'ın dönemin sorunlarına ışık tuttuğu ve eseri ile bu iş pazarındaki yolsuzluğun bitmesini, vicdan ve adaletin çok yönlü çalışmasını istediğini anlaşılmaktadır. Eser sosyolojinin temeli olan insan ve topluma yönelik bütün çirkinlikleri ortaya çıkarmıştır. “En Alttakiler” romanında yayımlanan deneyimlerin etkisi büyür ve yeni ortaya çıkan Leiharbeit (kiralık işçi) kavramı üzerine tartışmalar meydana gelir. Toplumda yok sayılan kiralık işçiler “En Alttakiler” eseriyle beraber daha anlam kazanır, gazetelerde gündeme gelmeye başlar ve Nordrhein- Westfalen'da kiralık işçi çalıştıran firmalara yönelik devlet kontrolleri başlar. Bu bağlamda Wallraff'ın eserinin ikinci kısmı incelendiğinde sosyolojik travmaların su üstüne çıkmasını sağladığını söyleyebiliriz (Wallraff, 2011: 264-265).

Moran'ın dış dünya ve esere dönük eleştirilerinden biri de Marksist eleştiridir. Marksist eleştirinin değer ölçütlerini sosyal yapı, sınıf farkları, çatışan güçler olarak sıralayabiliriz (Moran, 2011: 88). “En Alttakiler” eserinde Günter Wallraff'ın kendi toplumunu eleştiri bombasına tutması ve bu eseri yayınlarken ki cesareti “*her şeyin satın alınabilir bir meta haline geldiği bu dünyada sanatçının meta üretmeme kararından (Moran, 2011:87)*” geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü eser sonrasında

Wallraff'a karşı sadece eleştiriler gelmemiş, aksine yazdıklarından dolayı birçok dava açılmıştır kendisine. Wallraff'ın yeni baskısında eserine eklemiş olduğu ikinci kısımda dava süreçlerini ve eleştirileri paylaşmış olması da Moran'ı doğrular şekildedir.

5.5.En Alttakiler Eserinde Öteki İmgesi

5.5.1.İnsan Olarak Öteki Olmak

Yeryüzüne geldiğimiz andan itibaren hayat serüveninde kendimizi ararız. Bu arayış içerisinde başkalarıyla olan kavgalarımız sonucunda kendimizi buluruz. Bu kavgalarda başkalarını ötekileştirdikçe benliğimizi tanımlar, kendimize olan inancımızı güçlendirir, bir bitki gibi köklerimiz toprağa salarız.

Wallraff'ın yaratmış olduğu Türk işçisi Ali'de bu eserde ötelenen, uzakta durulan varlık olmuştur. İş bulmak ve yaşam mücadelesi vermek isteyen Ali, ilk olarak insan vasfıyla ötekileştirilmiştir. Kendi kimliğinden olmayanların dışlandığı bir ortamda bulunan Wallraff, farklı tecrübeler elde etmiş ve bunları kitapta anlatmıştır.

İlk olarak Wallraff kendi camiasında tanınıp tanınmadığını test etmek için büyük araştırma öncesi yapmış olduğu provasında dış görünüşünden ve giyim kuşamından dolayı o gruba ait olmadığını vurgusunu ve şüpheli bakışları şu şekilde dile getirmiştir:

“Einigen Beamter kam das merkwürdig vor; sie fragten nach meiner Nationalität, wohl, um sicherzugehen, dass ich nichts mit einem Anschlag zu tun hatte, der von Iranem angekündigt war. Eine Frau in eleganter Abendgarderobe fragte mit abfälligem Seitenblick: “Was hat der dem hier zu suchen? (Wallraff, 2011: 14).”

“Öteki” toplumdan dışlanan, merak edilen ve amacı hep kötülük olan kişi olarak görülmüştür. Gerçek boyutu ile düşündüğümüzde medeniyetler tarihini göz önünde bulundurduğumuzda azınlıklar ya da rengi, dili, dini farklı olan kişiler genellikle düzen bozucu olarak nitelendirilmiştir. Ötekinin ben ya da biz ile aynı hayatı olamazmış gibi bir yargı oluşturulur. Ancak bu çok da göz yumulacak, hümanist bir tutum değildir. İnsanların eşit olması, aynı haklara sahip olması ve özgürlükleri aynı dilden olmalıdır.

Bir ulustan ya da topluluktan olmadığı için, sonradan geldiği için “öteki” olarak adlandırılan ve “biz”den ayrı tutulanlar, kendi içerisinde de zaman zaman bir birliktelik oluşturmazlar. Öyle ki Almanya'da birçok ülkeden gelen konuk işçi varken bile Ali kendini birey olarak yalnız hisseder. “Düşenin halinden düşen anlar.” paradigması ile yaklaştığımız takdirde bu söylemin Wallraff'ın zihin dünyasında ve 80'ler Almanyasında bunun karşılık bulmadığını, Ali'nin Polonyalı iş arkadaşı tarafından da yok sayıldığını, insan olarak değer görmediğini aşağıdaki satırlardan anlayabiliriz:

“[...]Die Andere Kollegen dort waren Polen, alles illegale Arbeiter. Entweder war eine Verständigung mit ihnen nicht möglich oder sie wollten einfach nicht mit mir reden. Ich wurde ignoriert und isoliert.[...] Natürlich musste ich auch meine Mahlzeiten allein, getrennt von den anderen, einnehmen (Wallraff, 2011: 16).”

Bu durumu ütöpik olarak değerlendiresek bile o günün Almanyasında Ali gibi nicelerinin olduğu gerçeğinden kaçamayız. Ötekiler birleşerek kendi aralarında bizi oluşturabilirken, onların da bireyleri ötekileştirmesi artık ötekileştirmenin dışlama görünümüdür. Ben- sen, biz- siz, Türkler- Almanlar şeklinde başlayan sınıflandırmalar sonrasında bireyler varlıklarını benzerlik gösterdikleri gruplar içerisinde gösterir. Bu bakış açısıyla baktığımızda Ali'nin Polonyalı işçiler tarafından benimsenmeyip, dışlanmasını ancak bu şekilde açıklayabiliriz. Ali gibi yasal olmayan yollarla, sigortasız çalışan birçok kişi varken Ali günah keçisi gösterilir ve birey olarak yok sayılıp yalnızlaştırılması amaçlanmıştır. İnsan için yabancı bir kültüre, yaşam tarzına adapte olmak yeterince zorlu bir süreçken bir de toplumdan, diğerlerinden ayrıştırılarak kategorilere tabi tutulması zaten zor olan bir süreci daha da zorlaştırmaktan başka bir şey değildir.

‘Biz’ açısından “öteki”yi tanımlayan en önemli özellik düzen bozma potansiyelidir. “biz” ne kadar istikrarsızlık getirmeyecek olan, düzenin yeniden üretimini sağlayan ve bu nedenle toplumun var oluş amacına uyan ise “öteki” de o kadar düzen bozma, istikrarsızlık getirme, düzenin işleyişini sağlayan gelenek, yasa, normların içini boşaltma potansiyeline sahip olandır, tehlikeli olandır. Öteki olduğu toplumda hep düzen bozan, ortamı kötüleştiren kişi olarak varlığını sürdürür. Örneğin her ne kadar kültürel olarak farklılıklar olsa da benzerliğin yakalanabildiği ufak noktalar insanları birbirine yakınlaştırır. Öyle ki kahramanımız Ali de bu düzen bozucu

sifatını üzerine almıştır. Ne zaman kötü bir olay olsa ya da ne zaman bir suç işlense gözler hemen Ali'nin üzerine çevrilir ve günah keçisi Ali seçilir. İş yerinde alarmin bozulması sonucunda hatalının arandığında ilk akla Ali'nin gelmesini Wallraff aşağıdaki gibi bize aktarır:

“Natürlich war der Türke schuld, als eines Tages die Alarmanlage des Betriebs ausfiel. Auch die Kripo, die nach langen Untersuchungen schließlich eingeschaltet wurde, verdächtigte mich (Ali). Die Nichtbeachtung schlug in offene Feindseligkeit um. Nach einigen Wochen kündigte ich (Wallraff, 2011:16).”

Birbirleri içinde kutuplaşan bu gruplar, farklı olanı içlerine almayı bırakın onlarla konuşma tenezzülünde bile bulunmazlar. Türk kimliği ile orada bulunan Ali, diğerleri tarafından önemsenmez. Bunun alt zemininde aynı milliyetten olmamaları ve 'biz'i oluşturanların kendilerini daha statüde görmeleri vardır. Yabancı bir kültürde var olmaya çalışan yabancı işçilerin var olma çabaları, farklı kültüre, ülke yaşantısına ve çalışma koşullarına alışmaları zorken bir de işçilerin toplumda karşılaştıkları soğuk tavırlar, dışlanmaları umduklarını bulamama onların kapitalizmde vermiş oldukları savaşın psikolojik boyutunu dile getirmiştir.

Toplumda ötelenen varlık olarak hayatını sürdüren öteki kimlikli birey, varlığını sürdürmekten ziyade toplumda değer görmek, önemsenmek ister. Yabancı olduğu toplumda birey olarak kendini ispatlamanın yorgunluğunu yaşayan, toplum gözünde kötü olan rolüyle sürekli dikkat çeken ve bir olay olduğunda şüphe duyulan tek kişi olan Ali kendini bir hayvandan farksız görür. Öteki olmanın zorluğunu “*Wäre ich wirklich nur Ali gewesen, hätte ich kaum überleben können (Wallraff, 2011; 18).*” cümlesiyle kitap satırlarında itiraf etmiştir. Wallraff, gerçekte böyle bir durum ile karşılaşan bir insanın böyle bir duruma dayanamayacağını, katlanamayacağını, satır aralarında okuyucuya aktarırken Ali'nin var olmak için hayatta kalmak için çok daha fazla mücadele etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Öyle ki laterna çaldığı zamanlarda bile ona karşı sevecen bir tavır takınan çocuklar, ebeveynlerinin yalan yanlış söylemleri ve ırkçı tavırlarından etkilenerek Ali'yi önemsemezler ve dışlarlar. Toplum içerisinde yetişen çocuklar birçok konuya önyargıyla, şartlanarak tepki gösterirler. Yıllarca kulaktan kulağa söylenen ve

empoze edilen stereotipler (kalıp yargılar) bireyler tarafından sorgulanmadan öylece kabul edilir ve uygulanır. Değer yargılarının, imgelerin kültürel bir öge olarak nesilden nesile aktarıldığını Wallraff, kitabında aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Da war es schon wieder bemerkenswert, wenn einem mal keine Feindschaft entgegenschlug. Kinder vor allem waren gegenüber dem seltsamen Leierkastenonkel mit seinem Schild “Türke ohn Arbeit, 11 Jahr Deutschland, will hierbleiben. Dank” sehr nett – bis sie von ihren Eltern weggezerrt wurden (Wallraff, 2011: 19).”

Göçle gelen ancak kültürü dahil her şeyini bavuluna koyup kendi toprağını terk edenler, umdukları gibi gittikleri yerlerde misafirperver bir tutumla karşılaşmazlar. “Bizden olmayan gelmesin” anlayışı ile yaklaşan Almanlar kendilerinin bulunduğu sosyal ortamlarda yabancıları barındırmazlar. Öyle ki yabancıların sosyal hayatta kabul görmemesi, “Ausländer unerwünscht” şeklindeki tabelaların olması yabancıları toplumdan dışlandıklarının ve istenmediklerinin en belirgin kanıtlarıdır. Birçok defa sözlü tacize maruz kalanlar, bir de sosyal yaşamın her evresinde çeşitli ırkçı yaklaşımlarla karşı karşıya kalırlar. Wallraff, Ali'ye karşı gösterilen ırkçı tutumu aşağıdaki gibi ifade eder:

“ Einer, der sich später als kommunalpolitische Größe zu erkennen gab, saß derweil ruhig und scheinbar besonnen am Tisch. Kaum war die Situation geklärt, zog er ein Messer und rammte es in die Theke. Ich “dreckiges Türkenschwein” sollte endlich verschwinden, brach es aus ihm heraus (Wallraff, 2011:19).”

Farklı ülkelerden göçmen işçi isteyen ve bunun için ülkelerle protokoller imzalayan yabancı işçiler, Almanya'da artık bir problem olarak görülmüştür ve toplumsal yaşantıda farklı boyutlarla karşımıza çıkmıştır. Göç ile nüfustaki sayısal oranı çoğalan Türkler, birçok milletten daha çok göze batmaya başlayınca, ırkçı saldırılarda maalesef en çok Türklere karşı yapılmıştır. Bu tür saldırılarda Almanların toplumsal bilinçaltına işlemiş önyargıların ve korkularının rol oynadığı söylenebilir. Altmışlı yıllarda iş göçü nedeni ile Federal Almanya'ya giden Türkler, sadece kültürel ve etnik kökenlerinin farklı oluşundan dolayı aşağılayıcı ve ayırıcı davranışlara hedef olmamışlardır. Bu

davranışların arkasında güncel sorunlardan ve gelişmelerden başka, tarihsel birikimden kaynaklanan önyargılar da bulunmaktadır (Mora, 2009: 58-59).

İnsanlar göç ile gidip orada varlıklarını sürdürmeye çalışırken kimlik bunalımı, kültür şoku gibi problemlerle de karşılaşabilir. Çünkü toplumda “öteki” olarak 'biz'den ayrılanlar kendilerini kabul ettirebilmek için “biz” ile zoraki benzerlikler oluşturur. Ali'nin çalışma ortamında da kendini Alman toplumuna kabul ettirebilmek adına dış görünüşünde değişiklikler yapıp Almanlara benzemek isteyenlerin olduğu göze çarpmaktadır. Wallraff, Ortgan Öztürk adlı bir arkadaşından bahsederken bir Alman gibi olmak için saçlarını boyadığını ve dış görünüşünde farklılıklar yapmasına rağmen isimlerinin bile onları dışarı atmak için yeterli olduğunu “*Wenn er seinen Namen nennt, ist es aus (Wallraff,2011: 20)*” cümlesiyle açıkça ortaya çıkarır.

Öteki olmak zorlu ve yıpratıcı bir süreçtir. Akademik bir başarı kazanmak ya da kendini var etme sürecinde ben'i oluşturmak adına kılık değiştiren ve Türk işçisi Ali olarak iki yıl Almanya'nın her yerinde çalışan Wallraff, Batı Berlin Olimpik Stadyumunda oynanan Almanya-Türkiye maçında korkusundan dolayı Almanları desteklemek zorunda kalmıştır. Neonazilerin Türklere karşı olan “[...]Sieg heil[...]Rotfront verrecke![...] Türken raus aus unserm Land [...]Deutschland den Deutschen (Wallraff, 2011: 22) gibi söylemlerini kitabında okur ile paylaşmıştır Wallraff. Dışlanma, ötekileştirme gibi tutumlarını bir grup halinde dile getirilmesi bir Alman olmasına rağmen Türk işçisi kılığındaki Wallraff'ı rahatsız eder. Bu durum Türk olmadığını bildiği halde Wallraff'ı korkutur.

Bu tür dışlanma ve horlanmaya maruz kalan “öteki”lerin dramı ne yazık ki bununla sınırlı kalmıyor. Günlük hayatın tüm yaşam alanlarına kazınmış bu düşünceler Ali'nin karşısına bir de işçi olarak çalıştığı tuvalette çıkar. Türklere karşı toplumda oluşan kalıp yargılar, hakaret boyutuna da ulaşır ve bu tarz olaylar Wallraff tarafından aşağıdaki gibi okuyucuya aktarılmıştır:

“Die Deutschen, die die Toiletten benutzen, während ich(Ali) die Schiffe mit Aufnehmern, Schwämmen und Eimern wegwische, machen schon mal ihre Bemerkungen. Ein Jüngerer freundlich:” Da haben wir endlich eine Klofrau bekommen.” Zwei ca. Fünfundvierzigjährige unterhalten sich von Toilette zu Toilette: “Was stinkt schlimmer als Pisse und

Scheiße?” - “Die Arbeit”, antwortet der eine. - “Nee, die Türken”,
dröhnt es laut durch die andere Klotür (Wallraff, 2011: 42).”

Ekmek parasını kazanmak isteyen, bir ev ya da araba alacak kadar parası olunca vatanına, doğup büyüdüğü toprağına dönmeyi düşünen 80'li yılların göçmen işçilerin toplumda kabul görmedikleri ve benimsenmedikleri anlaşılmaktadır. Hâlbuki insanları yaptıkları işle, inandıklarıyla, ten renkleriyle, yiyip içtikleriyle değerlendirmek yerine onların da gökkuşağını oluşturan bir renk olarak düşünmek toplumsal huzuru beraberinde getireceği gibi Almanya'nın gelişimine de daha olumlu yansıyabilirdi.

Türklerin istenmeme sebeplerinden bir tanesi ve en önemlisi 60'lı yıllarda yapılan göç iken ikinci sıradaki sebeplerden biri de kültürel farklılıklarımızdır. Almanlar dediğimizde kesinliği ve kanıtlanmışlığı olmayan değer yargıların aklımıza gelmesi, zihnimizde oluşan resimlerin yansımasıdır. Türkler hakkında da yıllardır yediğimiz, içtiğimiz, inandığımız ya da inanmadığımız birçok konuda başkalarının söz hakkı olmuştur. Almanya'da o dönem Türklere karşı takınılan dışlayıcı ve ötekileyici tutumların yanı sıra Türkleri önemseyen ve neden orada olduklarını bilen, bundan dolayı minnettar olan Almanların yansımaları da çalışanlar arasında olumlu bir hava esmesini sağlar. Wallraff da bu tür olumlu yansımaları kendi üslubuyla kaleme almıştır ve Alman arkadaşıyla olan diyalogu bize aşağıdaki gibi aktarmıştır:

“Allerdings gibt's auch einen deutschen Kollegen, der, während er schifft, sich nach Alis Nationalität erkundigt, und als ich “Türk” antworte, sein Mitgefühl dokumentiert: “Typisch wieder, man lässt euch für uns die Scheiße wegmachen. Da würde sich jeder deutsche Bauarbeiter weigern (Wallraff, 2011: 42)”.

Bir birey olarak Ali'nin varlığının toplumda rahatsızlık yarattığı daha ilk iş deneyiminde gözümüze çarpmaktadır. O günkü toplumda Türklere karşı olan önyargılardan dolayı ayıplanmak istenmeyen bir ailenin yanında çalışan Ali, kimseye görünmemek için bir hayvan gibi içeride tutulduğunu aşağıdaki gibi ifade eder:

“ Vor den Nachbarn wurde ich (Ali) versteckt. Niemand sollte das Anwesen einen “Türkenhof” schimpfen können. Das Dorf was für mich (Ali) tabu, weder beim Kaufmann noch in der Kneipe durfte

ich mich blicken lassen. Ich wurde wie ein Nutztier gehalten (Wallraff, 2011: 18).”

Komşularına Türk bir çalışanlarının olduğunu açıklayamayan ve bu yüzden Ali'nin geceleri çalışmasını isteyen anne ve kızın durumunu incelemeye çalışırsak toplumdaki stereotiplere aykırı davranmanın bir tür dışlanmaya maruz kalma fikrini akıllara getirdiği söylenebilir. Özellikle düşman, kötü diye bilinen, düşünülen ve yansıtılan insanların kişisel çıkarları uğruna bile olsa çalıştırılması ve içlerine sokulması toplum tarafından eleştirilir. Öyle ki zaman zaman ötekinin varlığını sürdürebilmesi için uzatılan el, birbirine kenetlenmiş biz olgusunu bozar.

Modernizm çağrışımlarının zihinlerde “harikalar diyarı” olarak betimlediği gurbete düşen yabancı işçiler, birçok konuda verilen sözlerin tutulması ile hayal kırıklığı yaşamıştır. Ancak barınma, yeme- içme gibi bazı ihtiyaçlar vardır ki bunlar anayasal boyutta zaten kazanılmış ve olması gerek hak ve ihtiyaçlardır. 1980'li yıllarda Almanya'da bir kasabada çalışmaya başlayan Ali'nin ne yazık ki bu hak ve ihtiyaçları talep etmesi beklenemez. Çünkü Ali, bir yabancı olarak Alman toplumunda yer edinmeye çalışan ötekidir. Bu durumda olan birinin sunulanlardan başka bir şey talep etmesi beklenemez. Wallraff, Ali'nin konaklaması için sunulan imkânları yetersizliğini ve Ali'nin bir birey olarak önemsenmeyişiğini aşağıdaki gibi kaleme alır:

“Die Baeurin bot mir einen alten rostigen Wagen an, der vor ihrem Haus stand, oder einen verfallenen, stinkigen Stall, den ich mir mit einer Katze zu teilen gehabt hätte. Ich akzeptierte die dritte Wahl: ein Raum auf einer abgebrochenen Baustelle, dessen Boden noch mit Schutt bedeckt war und der nicht einmal eine abschließbare Tür hatte. Im Bauernhaus standen einige warme und saubere Zimmer leer. (Wallraff, 2011: 87).”

Kendi kültüründen uzakta yaşamaya çalışan Ali, toplumda sert tavrıyla karşılaşır. Çalışmak ve yaşamak zorunda kalan Ali, önüne sunulan ne varsa seçmek zorundadır. "Seçmek" kelimesi ile ifade etmek de aslında tam olarak doğru bir kullanım değildir. Çünkü var olan durumun gerçekte olması gerekenden daha ağır şartlarda sunulmasını başka bir seçeneği olmadığı için kabullenmek bir seçim olarak

değerlendirilmemelidir. Nitekim Ali’de ona karşı en acımasız tutumu sergileyenlere karşı duramaz, sunulanlara boyun eğer.

İnsanların varlıklarının devam ettirirken kullanmış oldukları isimler onlar için bir kimlik niteliğindedir. İsimler bireyin yeryüzündeki varlıklarının tek somut dayanağıdır. İsimlerin kültürlerle olan bağlantısını göz önünde bulundurduğumuzda dilin de önemini vurgulamış oluruz. Farklı ulusların bir arada yaşadığı 80ler Almanyasında dillerin ve kimliklerin farklılığı insanların isimlerinde su üstüne çıkmaktadır. Bir kültürlenme süreci olarak değerlendirebileceğimiz yabancı işçi göçü sırasında isimlerin dil farklılıkları yüzünden anlaşılmasında anlayış ile karşılanmalıdır. Ancak Ali’nin ismini söylerken karşısındakilerin bunu anlamaması ve bundan yola çıkarak hakaret etmeleri yine Türk kimliğinin ve öteki oluşunun sonuçlarındandır. İsimlerin farklı anlaşılmasının ses karakterlerinin benzememesinden kaynaklandığı belli olsa da bu durum sanki Ali’nin kabahatiymiş gibi davranılması, toplumda zaten kendini düzen bozucu, öteki olarak anılan Ali’yi üzer ve stres altında hissetmesine sebep olur. Almanya’da Türk işçiler iş için kayıt yaptırırken isimleri anlamsız bulunur ve hastalık olarak nitelendirilir. Wallraff, öz eleştiri yapmayan ancak toplumda yüksek sesle kendine öteki’yi eleştirme hakkı veren insanların tutumunu aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Er nimmt Anstoß an meinem Namen: Das ist doch kein Name. Das ist eine Krankheit. Das kann doch kein Mensch schreiben.< Ich muß ihn mehrfach buchstabieren: S-i-n-i-r-l-i-o-g-l-u. Er notiert ihn dennoch falsch als >Sinnlokus< und setzt ihn an die Stelle des Vornamens. Aus meinem zweien Vornamen Levent wird der Nachname gemacht. >Wie kann man nur so einen Namen haben!< beruhigt er sich bis zuletzt nicht, obwohl sein eigener >Symanowski< oder so ähnlich für einen Türken wohl auch seine Schwierigkeiten hätte und auf polnische Vorfahren schließen läßt (Wallraff, 2011: 87).”

Bireysel farklılıklarımızdan dolayı yaşamın her alanında aynı olamayız. Bireysel farklılıklardan dolayı bir kişi, yeni bir işi kısa sürede öğrenirken diğeri için bu süre daha da uzayabilir. Yeni bir ülkede çalışmaya başlayan insanların o kültüre adaptasyon süreçleri dikkate alınmalı ve hoşgörülü davranılmalıdır. Alışma süreçleri ve bireysel farklılıkları göz ardı edilen göçmen işçilerden yüksek performanslar beklenmektedir.

Beklenildiği gibi performans sergilemeyince hakaretler ve aşağılamalar başlar. “En Alttakiler” eserinde Ali de kart okutamayınca Almanlar “*Bei euch in Afrika stempelt man wohl auf den Kopf* (Wallraff, 2011: 88)” şeklinde bir tepki verirler, bu da aslında önyargılardan kurtulamadıklarını göstermektedir. Burada aslında Türk kılığında dolaştığı anlaşılmayan Wallraff’ın kendi milleti tarafından nasıl dışlandığını ve ötekileştirildiğini görebiliriz. Çünkü sadece ten rengi diğerlerine nazaran biraz daha koyu diye onu ötekileştirmek ve bir kişinin yapamadığını tüm ulusa mal etmek ötekileştirmeyi ırkçılık boyutuna taşımaktadır.

Öteki olarak kabul edilen birey toplumdan dışlandığında ya da ötekileştirildiğinde sosyal etkileşim sürecinden de yoksun bırakılır. Sosyal etkileşim süreci bilgi ve kültür aktarımı olarak düşünüldüğünde ötekileştirilen bireye karşı bir tür dışlanma eylemi gösterilecek ve bu aktarım sürecinde eksiklerinden dolayı birey kendini bu sürece adapte etmede aşırı derecede zorlanacaktır.

Sosyal etkileşim sürecinin ana unsurlarından biri olan iletişim, insan ilişkilerinin oluşturan en önemli süreçtir. İnsanlar iletişimi kendilerini başkalarına kabullendirebilmek ve ifade edebilmek için, ‘ötekiler’i tanımak ve etkilemek amacıyla kullanırlar. Ayrıca konusu ne olursa olsun bir sorunu çözebilmek için insanların düşünce alışverişinde bulunmaları, bir başka deyişle, iletişim kurmaları gerekir. Modern konuşma ve tartışma becerisini geliştirilmemiş olan toplumda, bir sorunu çözmek amacıyla başlatılan sosyal etkileşim, kısa sürede sürtüşme ve çatışmaya dönüşür (Cüceloğlu, 2011).

Sosyal etkileşim sürecinde bireylerin önceden zihinlerinde oluşturmuş olduğu imajları silmek ne yazık ki en zor işlerdendir. Ne kadar zaman geçerse geçsin, insanların zihinlerindeki o resimler hep canlıdır. İş yerinde Alman arkadaşlarıyla sohbet ederken kullanılan kelimeler ve ifadeleri Ali’yi o kadar rahatsız etmiştir ki anlamamazlığa vurmuştur. Muhtemelen alınan başlık parasının kültürel aktarım sonucunda kadını satın almak olarak algılanması, ırkçılık ve dışlamacı tavrın arttığı dönemde can yakıcı bir söylem haline gelmiştir. Ailesinin başından geçenleri gerçekmiş gibi algılayan ve bu şekilde topluma aktaran Alman bir çalışan Tunuslu bir gence “*Bei euch gibt’s doch tolle Frauen zum Ficken... Was kostet das im Moment bei euch?* (Wallraff, 2011: 105)” ifadelerini kullanarak kadınların satıldığını iddia eder. Bu örneklem aslında yanlış

aktarım açısından değerlidir. Bir kültürün aktarımı için özellikle deneyim çok önemlidir. Kùltürler arası değerlendirmelerin sert ve gerçeğçilikten uzak olmaması için tüm ayrıntılarıyla tanıtımının yapılması gerekir. Çünkü pencereden bakarak güneşin sıcaklığını hissedemediğimiz gibi o kùltürü deneyimlemeden ne yazık ki değer yargılarımızı silemeyiz.

Sonuç olarak toplumu oluşturan bireyler her ne kadar farklılıklar göstermiş olsalar da yeryüzünü oluşturan renklerden birer tanesiyiz her birimiz. Tek bir kişi olarak tüm ulusal yükümlülüğü kaldıramaz ve o yegâne efsanevi gücü gösteremeyiz. Ancak ne zaman ki kibrit kutusundaki bir tutam yan yana dizilmiş kibritler gibi olursak insanlık adına olumlu şeyler olabilir. Çünkü ötekini oluşturmak ben ya da biz kimliğinin oluşmasına katkı sağlarken, öteki'yi yok saymak da toplumdaki düzeni ve birliği bozmaktadır. Bu tutum birbirini dinlemekten aciz, herkesin birbirine nefretle ve kinle baktığı, ÷lke topraklarının en güvenli yer olmaktan çıkıp dövüş ringlerine dönüşmesine sebep olur. Wallraff'ın "En Alttakiler" adlı eserinden alıntılar yapılarak bu bölümde Ali'nin ötekileştirildiği ve bir birey olarak sayılmadığı gösterilmeye çalışıldı.

5.5.2.Dini Kurumlar Tarafından Ötekileştirme

Kendi çıkarlarına ve menfaatine herhangi bir katkısı olmayanı yok sayan, önemsemeyen bir anlayış olan ötekileştirme, insan modelini ortaya çıkararak bireyciliğin önemini vurgulamıştır. Bütün insanlığı kucaklayan, kâinatla bütünleşmiş "biz" kavramını, "ben" kavramıyla değiştirmekle ötekileştirme bir husumete dönüşür. Ötekileştirmenin bir sınırı yoktur. Renk, ırk, dil, din, cinsiyet, bölge, meslek, yaş, iş gibi sayılamayacak kadar konu ötekileştirmenin nedeni olabilir. Biz-siz, kadınlar-erkekler, beyaz-zenci, çalışkan-tembel, zengin-fakir gibi birçok kavram bilinçaltımıza yerleştirdiğimiz ötekileştirmenin dilimizdeki yansımasıdır.

James'e göre "din kelimesi tek bir ilke veya özü içermez, daha ziyade o, kolektif bir isimdir." Din kelimesini bu şekilde tanımladığımızda, dinler arasında ya da dini kurumlarda ötekileştirmenin olmayacağı düşünülmektedir. Walraff'ın Ali'nin Hristiyan olma çabalarını anlattığı bölüme bağlı kalarak dinde ötekileştirmenin olup olmadığı incelenecektir bu başlık altında.

Wallraff, kitabın “Die Umtaufefe” bölümünde karşımıza Alman bir kızla evlenmek isteyen ve bunun için Hristiyan olması koşuluyla karşı karşıya kalan Ali'nin hikâyesini bizlere sunar. İnsanlara dinlerini seçmesi konusunda kendilerinden sorumlu oldukları, neye inanmak isterlerse, nereye aitlerse bunu yaşamakta özgür oldukları hep söylenir. Ancak 80'li yılların Almanyasında Ali'nin dine kabul edilmede muhataplarının değiştiği ve bürokratik işleyişlerin bahane edilerek dışarıda tutulduğu gözlemlenmiştir. 20. yüzyılda insanlar hangi dine mensup olmak istiyorlarsa olabilirlerdi. Ne toplum ne de din kuralları bu konuda bir hükme sahiptir. Ancak Ali'nin durumunda din seçmek kolay fakat o dine kabul edilmek bürokratik birçok engelle takıldığı için mücadele gerektiren bir durumdur. Eskiden cennetten tapular veren anlayış, 1960'lı yıllarda Tanrı ve kişi arasındaki ilişkinin düzenlenebilmesi için belgeler ve bazı şartlar istemektedir. Dinin tanrı ile kişi arasında olması gerektiğini yok sayan bu zihniyet " [...] mit einem geringschätzigen Blick auf mein abgerissenes Außeres: "Wir nehmen auch nicht jeden in unseren Gemeinde auf" (Wallraff, 2011: 51)" ifadesi ile dini düzenleme de kendini yetkilendirdiğini ele veriyor.

Kendi aralarına herkesi almadıkları gibi, kilise gibi ibadethanelerde insanları alırken önyargılı davranırlar. Yaşam standartlarının biraz üstünde yaşayan bir semtin papazıyla görüşmek isteyen Ali, önce dış görünüşünden ve giyim kuşamından dolayı yanlış anlaşılır, sonrasında da kapıdan kovulur. Wallraff kitabında bu olayı şu şekilde ifade etmiştir:

"[...] "Hier ist nichts zu holen, geh zum Sozialamt." Damit habe ich nicht gerechnet. Der Pfarrer hat meine Bestürzung bemerkt - und bevor ich mein Anliegen vorbringen kann, wiederholt er unmissverständlich: "Weil mich so viele ausnehmen wollen, gibt's hier grundsätzlich nichts. Wir sind hier ein Pfarramt und kein (Wallraff, 2011: 51)"

Bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu toplumun en önemli niteliği de ahlak ve vicdan sınırlarını hatırlatan din kurallarıdır. Gelenek ve göreneklerimiz bile etkileyebilecek güce sahip olan bu mekanizmanın insanı kabul etmeyişi, toplumda çıkan ya da çıkması muhtemel her olayın dolaylı ya da dolaysız sebebidir. Çünkü din, bir insanın nereli olduğuyla, nasıl giyindiğiyle, ne iş yaptığıyla ilgilenmemelidir. Din görevlilerinin ya da dini kurumlarının asli görevi, sorgulama

yapmaksızın Mevlana'nın "Ne olursan ol gel" anlayışıyla bireyleri kurumlarına kabul etmek olmalıdır. Bu anlayıştan uzaklaşan dini kurumların boşluğu, Wallraff tarafından *"Die Kirche ist menschenleer. Die Glocken laeuten vollautomatisch zur Andacht. Aber kein Glaubiger hat sich zum Gottesdienst eingefunden (Wallraff, 2011: 52) "* şeklinde dile getirilmiştir.

Hristiyan olmak isteyen Ali'ye bu işin olmayacağını söyleyen rahipler, Ali'yi birçok protokol ile uğraştırırsa da din değiştirmesinin neden olmayacağını açıklayamazlar. Wallraff da Ali'nin gözleriyle almış olduğu "hayır" cevabının soğukluğunu şu satırlarla dile getirir:

"Das scheint nicht der Fall zu sein. "Das nicht, das nicht, aber..." Das aber bleibt so in der frostigen Kälte der Kirche stehen, es folgt keine weitere Erklärung (Wallraff, 2011: 54)."

Din değiştirmek isteyen birinin ısrarı ile rolüne devam eden Wallraff, rahibin bu derece zorluk çıkarması karşısında din karşılaştırması yapmıştır. Bir Alman olarak İslam'ı savunan Wallraff, rahibe karşı vermiş olduğu mücadeleyi kazanır. Din, toplum düzenini ortaya koyan, insanların hoşgörü ile birbirlerine davranmasını isteyen, yaradani bir olan dünyanın eleme ile uğraşmaktansa yaradana gitme yollarının öğretisidir. Bu nedenle bir dini seçerken ona ait olmak, kendini bu dinde rahat hissetmek tek zorunluluk olmalıdır. Wallraff kilise görevlisiyle geçen bu din karşılaştırmasını bize şu şekilde aktarır:

"Ich (Ali): Da is aber bei Mohammed einfach. Der sagt bei jede, der will Mohammedaner werde, erstmal ja dazu.

Pfarrer (nicht ohne Verachtung): Mohammed hat es euch ach verdammt leicht gemacht.

Ich (Ali): Der irgendwie mehr tolerant.

Pfarrer überholt den Vorwurf und schweigt (Wallraff, 2011: 59)"

Burada rahibin susması bir kabul ediliş olarak düşünölmeli çünkü daha öncesinde ileri sürdüğü birçok protokolün hoşgörüden üstün olmadığını anlamıştır. Kilisede kimsenin olmaması da bu hoşgörüsüzlüğün bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Toplumda çoğunlukçu 'bizi' oluşturanlar, öteki tanımlamasıyla belirtilen insanların kendilerine ait olan dini kimliğe de sahip olmalarını kabul etmemektedir. Öteki

olarak tanımlanan kişi, herhangi bir benzerliği olmayan, genellikle aşağı görülen olduğu için kendilerinin sahip olduğu tüm haklardan mahrum bırakılmalı anlayışı Ali'nin uğradığı her rahipte göze çarpmaktadır. Rahiplerden bir tanesi “*Da wird jemand wie Sie gar nicht vorgelassen (Wallraff, 2011: 63)*” ifadesiyle sınıf ayrımı yapar ve Ali'yi aşağı görür. Bu durum karşısında savunduğu İsa felsefesinden uzaklaştığını, onunla zıtlığını ve biraz da olsa kendi yaşadığı sıkıntıları anlatmak için Ali bu sefer de Hazreti İsa'nın öğretisinden bahseder:

“Christus sag, liebe alle Mensch, auch die nich sind bei de Kirch, sogar die Feind solle die Christe liebe, nur sie sie mache nich bei de Türk. Ich sag, Christus für de Verfolgte. De Kurd bei uns, so wie de Frühe Christe auch, komm in Gefängnis, weil sie wolle ihr eigen Kultur. Und Christus für sie auch is (Wallraff, 2011: 64).”

Dinin çıkarları doğrultusunda değişmemesi gerektiği gibi, insan merkezli olup onun ihtiyaçlarına hizmet etmesi gerekir. Her yerde şansını deneyen Ali, gittiği her yerden kovulur. Din değiştirmek için iki dudak arasındaki “evet” sözcüğüne ihtiyaç duyulmasına rağmen kilise görevlileri tarafından bunun mümkün olmadığını, Hristiyan olmak için belli bir birikim ve ön bilgiye sahip olmak gerektiği söylenir. Sözcükler değişse de cümle anlamı sabit kalır.

En son şehrin 100 km ötesinde fakir bir kasabanın kilisesinde şansını denemek isteyen Ali, kapıyı açan görevlinin hiçbir şartı yerine getirmediğini, kendi kimliğini açık ettiğini ve insanları ötelemediğini görür. Gömleği açık olan ve klasik din görevlisi formundan uzak duran rahip, aslında dinde yaratana giden yolda şekilciliğin ya da makam vurgusunun olmaması gerektiğini bize tekrardan hatırlatıyor. Ali durumunu anlatınca rahibin hemen ertesi gün vaftiz işlemlerini yapabileceğini söylemesi Ali'yi şaşırtır. Daha sonra Polonya kökenli olduğunu öğrenilen papazın, aslında geçmişte deneyimlerinden dolayı ülkelerinden sürgün edilen, ezilmiş ve ötekileştirilmiş gruplarla empati kurabildiği söylenebilir.

Sonuç olarak Wallraff'ın bu vaftiz sürecinde dini kurumların ve din görevlilerinin belli çıkarlar doğrultusunda hareket ettiğini, bu kurumların insanları dışlamaya devam ederek aşırı sağ kesimi kendi yanlarına çektiği ve ötekileştirmeyi ırkçılık boyutuna taşıdığı görülebilir. Genellikle sömürgelerde aynı dine mensup olmak büyük sorunlar yaratır. Çünkü insanların herhangi bir konudan dolayı eşit olmaları, sömürgeciliğin

üretkenlik ruhuna ters düşer. Bu bağlamda yerelde hakim olunan din anlayışı ile insanları öteleyen, dışlayan tutum ve davranışlar arasında zıtlık olduğunu söyleyebiliriz.

5.5.3.Kapitalizmin Ortasında Öteki Olmak

Kapitalizm kelimesi Karl Max tarafından para ve sermaye kelimelerinin karşılığı olan “das Kapital” kelimesinden türetilmiştir. Her şeyin değerinin parayla ölçüldüğü, her şeyi parayla satın alınabildiği, hayatın devam ettirilmesi için gerekli olan her şeyin para denenen meta üzerine kurulduğu sistemin kapitalizm olduğu göz önünde bulundurulduğunda aslında Marx’ın tanımlamasının doğruluğunu görmekteyiz.

Kapitalizm, insanların doyumsuz tüketim isteğinin sonucunda yayılan ve kişileri sadece iş yapan, tüketen olarak etiketleyen bir yapıdır. Kapitalist sistem, tamamen güçlü olan kazansın odağında olduğundan işçi sınıfını ötekileştirir ve her zaman bu sınıfın ezilmesini ister. Bu bağlamda bakıldığında yıllar geçtikçe işçi sınıfının katlanması gereken ağır şartlarının değişmediğini görmekteyiz. II. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında silah üretiminde ve çeşitli işlerde çok düşük ücretlere çalışan Yahudiler, 60’lı yıllarda yerini göçle Türklere bırakmıştır. Normal bir işçinin alması gereken ücret yerine daha düşük ücret karşılığında birçok yabancı işçinin bu tür işlerde çalışması kapitalizmi beslemiştir. Birçok kişi, gece gündüz emek vererek ülkeyi kalkındırmak için çabalarken çalışan kesimin sadece iş yapan kol ve ellerden ibaret sayılması da bu sistemin bireyi soyutladığının ve işçiyi bir meta olarak gördüğünün en belirgin kanıtıdır. Wallraff, “ *Doch niemand fragt mich (Ali) nach meinem Arbeitspapieren, nicht mal den Namen brauche ich zu nennen (Wallraff, 2011: 37).*” ifadelerini kullanarak kapitalist sistemin en iyi uygulandığı ülkelerden bir tanesi olan Almanya’nın, çalışanları birey olmaktan uzak tuttuğunu ve önemsenmediğini vurgulamıştır. Bu bağlamda incelediğimizde kapitalizmin ana meselesi olan sermaye için gerekli olan emek gücü, işçi göçü ile Almanya’ya gelmiştir. Bu durumda kapitalist sistemin başında olanlar kendi lehine bir öteki yaratarak işçi sınıfında rekabet yaratmayı ve kişilerin bu çoğunlukta metalaşmasını sağladığını söyleyebiliriz.

Göç ile gelen ve gereksinim duyulan iş gücünü karşılayan yabancı işçiler, farklı kurum ve kişiler tarafından usulsüz şekilde çalıştırılır ve kurallar göz ardı edilir. İş güvenliğinden yoksun olan iş yerleri, işçilerin sağlık sigortalarını ya da işçi

menfaatini düşünen herhangi bir şeyi yapmaz. İşçilerinin kahvehanelerin önünden bir otobüse bindirilip götürülmesi sahnesi, 1980'li yıllardaki Almanya'da Wallraff'ın anlatımıyla aşağıdaki gibidir:

“So einfach erfolgt eine Einstellung in einem der modernsten Hüttenwerke Europas. Keine Papiere, nicht mal nach meinem Namen wird gefragt, auch meine Staatsbürgerschaft scheint vorerst keinen in diesem internationalen Unternehmen von Weltrang zu interessieren. Mir ist es nur recht so (Wallraff, 2011: 86).”

Hitler döneminde özellikle toplama kamplarının kapılarına asılan “Arbeit macht frei“ (Çalışmak özgürleştirir) söyleminden kopamayan zihniyetler 80ler Almanyasında bu kez aynı zulmü yine kendilerinden olmayanlara karşı kullanırlar. Yabancı işçiler gece-gündüz, bayram, tatil, hafta sonu demeden çalışan, sadece işlevselliği ve üretkenliği önemsenen birer makine gibi görülür. Çalışan kişi de herkes gibi ihtiyaçları olan bireylerdir. Bu kişilere de tıpkı diğer çalışanlar gibi normal standartlarda bir çalışma planı ve saati ayarlanmalıdır. Ancak normal koşullar ne yazık ki yabancı işçiler için söz konusu bile değildir. Wallraff, iş temposundaki yoğunluğu şöyle anlatır. “*Jeden Tag 16 Stunden, 12 Stunden, 13 Stunden, jeden Samstag und jeden Sonntag, jeden Feiertag – immerdurch. Ostern und Pfingsten waren wir auch noch da, da ging das vielleicht rund* (Wallraff, 2011: 103).” Yaratılan öteki imgesi, toplumsal yaşantıda yeni olan göçmen işçilerin işverenler tarafından sömürülmesini sağlamıştır.

Kapitalizm büyüdükçe büyümek isteyenlerin, varlığının sınırsızlığını keşfetmek isteyenlerin elinde olduğu zaman hiçbir şey yerli yerinde ve gerektiği gibi yapılmamaktadır. Kendi çıkarları için işçilerin çalışma saatlerinde adaletsiz bir düzen oturtan işverenler, çalışma sahalarında gerekli olan sorumluluklarını da yerine getirmezler. İş güvenliği açısından gerekli önlemler çalışanlara göre değişmektedir. Yurt dışında çalışan göçmen işçiler hak ettikleri gibi bir değerle karşılaşmadıkları gibi bir de iş güvenliği açısından gerekli olan birçok kural ve hüküm yabancı işçilere Almanlardan sonra ulaşır. Örneğin; gerekli kask ve eldivenler göçmen işçilere verilmez, onlar da bu ekipmanları Wallraff'ın “*Die Arbeitshandschuhe suchen wir uns in Abfalleimern oder Müllcontainern zusammen* (Wallraff, 2011; 96).” ifadesindeki gibi çöpten tedarik ederler. Kapitalist güç zenginleşirken diğerlerini de yani kendinden alttakileri de her anlamda fakirleştirmeye ve çalışanların fizyolojik

güçlerini üretmeye kadar varmıştır. Wallraff arkadaşının sekiz saat aralıksız çalışmasını bize şu şekilde aktarır:

“Eine junge Kollegin erzählt mir, dass ihr in der achtstündigen Arbeitszeit sehr oft keine Pause zugestanden wurde. Als sie fragte, bekam sie nur die Antwort :“Weiter! Weiter!” (Wallraff, 2011: 36).”

Kapitalist sistem içerisinde ortaya çıkan burjuva sınıfının temsilcileri daha fazla kazanmak için işçi sınıfını ezmektedir. İşveren, kendine yüklemiş olduğu anlamlardan dolayı işçiyle insani ilişkiler kurmayı bırakın yukarıda alıntılanan cümledeki gibi insanların çalışmaya ara vermelerine dahi izin vermez. Eski çağlardan kalma efendi-köle ilişkisi modernizmle gitmiş, yerine işçi- işveren sahnesi gelmiştir. Marx anlatmış olduğum efendi-köle ikilisini, kapitalist ve işçi ilişkisini “*Kapitalist, emeği ötekinin emeği olarak üretir; emek, ürünü ötekinin ürünü olarak üretir. Kapitalist işçiyi üretir ve işçi kapitalisti üretir* (Marx, 1999: 356) olarak tanımlar. İşverenler, sistemde sağlam kalmak için işçileri özellikle de yabancı işçileri ötekileyerek onları önemsemeyerek dışlayıcı bir tutum sergilerler. Ötekileştirmeye maruz kalan işçilerin daha fazla çalışması ya da sunulan her işi kabul etmesi yine en çok işverene yaramaktadır.

1980 yılında ekonomideki krizden dolayı göçmenler başta olmak üzere dini, rengi ne olursa olsun herkes ikinci sınıf işlerde çalışmak zorunda kalıyordu. Çünkü birçok kişi iş bulmada problem yaşıyordu. Yabancı işçiler Avrupalıların ilgi göstermediği, yüksek teknolojinin girmediği, ağır ve fiziksel disiplin isteyen işlerde ucuza çalışmaktadır. Bu durum yasal bir zorunluluktan kaynaklanmamaktadır. Yabancı işçiler de tıpkı toplumu oluşturan diğer bireyler gibi daha iyi işlerde çalışmak isteyebilirler ve bu özgürlüğe de sahiplerdir. Ancak işverenlerin önyargılı ve ırkçı tavırları, kendi vatandaşı ile öteki arasındaki yarışta ötekini geride kalmasına neden olur. Yabancı diye dışlayıcı bir tavır sergilenen işçilere işverenlerinin tutumu Wallraff tarafından bize aşağıdaki gibi aktarılır:

“[...] Der Bruttolohn für Facharbeiter liegt heute eigentlich bei 16 Mark. Ausländer werden immer ausgequetscht, die arbeiten für billiges Geld, aber kein Deutscher. Deutsche wissen ihre Rechte,

ungefähr. Aber Ausländer... zehn Mark... acht Mark... egal
(Wallraff, 2011: 49).”

Bir iş karşılığında alınacak ücret de, çalışma saatleri de yasal olarak belirlenir. Bunun kişiden kişiye değişiklik göstermesi adaletsizlik yaratır. Yukarıda da belirtildiği gibi haklarını biliyorlar diye gerçekte verilmesi gereken ücretin ödendiği Alman işçilere karşın bir de hak ettiğini dahi alamayan yabancı işçiler vardır. Bu adaletsiz ödeme sistemi, yabancı işçilere karşı dışlayıcı ve ötekileştirici bir unsur olarak değerlendirilir. Çünkü özellikle ekonomik anlamda gelişmekte olan ülkelerde işsizlik oranları yüksektir ve insanlar normal bir yaşam sürebilmek için çalışmak, geçimini sağlamak zorundadırlar. O dönemde Almanya’da işsizlikten şikâyet eden birçok insan varken göçmen işçilerin her alanı az ücretle doldurması toplumda dışlanmalarına sebep olur. Yabancı işçilerin çok az ücretler karşılığında çalışmaları, işverenler tarafından çokça tercih edilmelerini sağlar. Ancak bu düzen işsizlikten şikâyet eden insanlar için kinlenecek bir düşman yaratmaya neden olur. Normal şartlarda bir kişinin alacağı ücreti üç ya da dört kişiye yettiren sistemde, bu seferde ötekilenen kendi ulusundan insanlar olur. Bunların sonucunda da toplumsal hayatta ırkçılık gibi anti-seminizm en üst seviyeye ulaşarak tehlikeli bir boyut kazanır.

Kırık Almanca diye adlandırılan günlük yaşamında işlerini halletmeye az çok yarayan bir dil seviyesindeyken göçmenler, onlardan haklarını savunmalarını beklemek gerçekçi bir tutum değildir. İşverenler dürüst ve iyi niyetli hareket etmedikleri için kapitalist patronlar paraya doymazken işçiler de karınları aç kalkar sofradan. İşverenin işçiyle olan ilişkisi sömürüye dönüşmüştür. En az ücretle en çok çalışanların sömürülmesiyle artık işveren daha da açgözlü olur. Wallraff, firmaların bu aç gözlülüğünü ve az ücretle ne kadar kar yaptıklarının hesabını bize kitabı aracılığıyla iletir:

Paranın sıcaklığına alışan üsttekiler, ne yazık ki alttakilerden haberdar değildir. Çalışan insanların şartlarında yaşamadıkları için biraz daha fazla kazanayım derken, zaten altta bulunanları daha da çok ezerler.

Bir insanın bir işi yapabilmesi için fizyolojik yeterliliğin olması ve bünyesinin bunu kaldırabilmesi gerekir. Gece gündüz çalışan insanlar artık tatil yapmak istediklerinde ya da ara vermek istediklerinde duymazdan gelinirler. Ancak kapitalizmin olduğu bir yerde patrondan ziyade modernizmle çevrili bir efendi vardır. Çünkü “büyük balık,

küçük balığı yer” misali en üstteki sürekli bir şeyler talep eder, onun altında kalanlar ise bu istekleri yapmaya çalışırlar. “En Alttakiler” romanında üsttekilerin beklentileri, en alttakiler tarafından yapılmayınca kendini kapitalist sanan patronlar, ellerindeki en büyük koz olan geçmişi kullanırlar. Wallraff, patronların ısrarını aşağıdaki gibi bize aktarır:

“[...] Ich brauch' vierzig Mann, morgen auch! Verlangt Thyssen von uns! Ich möchte auch Feierabend machen, ich muss, mich fragt man auch nicht. Ich hab' heute nachmittag einen Termin für meine Jacket- Kronen. Das geht auch nicht. Ende. Was wollt ihr überhaupt? Im Krieg, da ist alles noch viel schlimmer (Wallraff, 2011:104).”

Kapitalizm, insanların en hassas noktalarından yararlanarak ayakta kalır. Kapitalizm için “öteki”nin öteki olması sömürünün devamı ve üretimin artması anlamına gelir. Geçmişin, savaşın hatırlatılması ile eski günlerin insan zihnindeki gel-gidi sağlanmış ve kendi kültüründen olan Alman işçiler dahi bu sistem içerisinde ötelenmiş ve dışarıda tutulmuştur. Zamanında Yahudi ayrımı ile ülkeyi savaşa iten liderlerinin hırsları sonucunda ortaya çıkan enkazdan kurtulanlar ve kendilerini böyle bir geçmişe ait hissetmeyenler muhtemelen tekrar işlerine döner. Kapitalizm yine kazanırken işçi ve kendilerini patron sanan işverenler, büyük patron için köle gibi çalışır.

Az ücrete çalışan göçmen işçiler zaman zaman ücretlerini alamaz duruma gelirler. Ödeme yapılınsın diye ilgili kişileri aradığında ise firmalar işi uzatabildikleri kadar uzatırlar. Wallraff, Ali'nin emeğinin hakkını isterken firma yetkilisinin işi uzatmasını aşağıdaki gibi anlatır:

“[...] Als ich (Ali) ihm die Situation am Telefon schildere, erklärt er: “Macht gar nichts. Meld' dich morgen 5 Uhr früh wieder in der Thyssen- Kolonne.” Und auf Alis Frage nach der Bezahlung fürs Geländerstreichen meint er: “ Wir rechnen ab, sobald ich mein Geld dafür von Remmert bekommen habe.” Und: “ Du kannst ja dann an den Wochenenden immer weiter Geländerstreichen gehen (Wallraff, 2011: 129).”

Göçmen işçileri gibi sömürebildikleri herkesi az ücretle çalıştıran Remmert firması kapitalist sistem içerisinde en büyüklerinden olmak istediği içindir ki rakiplerini de elemek ve zirveye tek başlarına çıkmak istemektedir. Firmanın sahip olduğu iş ahlakı, duvarda asılı olan bir yazıda aşağıdaki gibi açığa çıkar:

“ Es gibt Leute, die halten den Unternehmer für einen räudigen Wolf, den man totschiagen müsse. Andere wiederum meinen der Unternehmer sei eine Kuh, die man ununterbrochen melken könne. Nur wenige sehen in ihm den Mann, der den Karren zieht (Wallraff, 2011: 130).”

Yukarıdaki metnin Remmert gibi büyümek isteyen bir firmada olmasından dolayı değerlendirmek gerektiğini, yorumlamanın 80'li yıllarla başlayan o sömürü sisteminin ve gücü olanın güçleneceği düşüncesini anlamak açısından yararlı olacağı kanısındayım. Burada öldürülmesi gereken kötü kurt olarak tanımlananın Almanlar olduğunu düşünmekteyim. Çünkü haklarını savundukları takdirde daha az ücretle çalışan göçmenler ile korkutulularak ya daha çok çalışmaları istenir ya da yerlerini daha ucuza çalışan yabancı işçilere bırakmaları istenilir. Para kazanmak zorunda olanın sadece Türkler ya da göçmenler olmadığı bilinmektedir. Ancak Almanların haklarını aramadan onları çaresizlik içinde bırakmak, dışlayıcı bir tavidir. Bu tutumlarda 'biz' kavramından atılanların "öteki" olmasına sebep olur, bununla birlikte toplumda yabancı düşmanlığı ve ırkçılık artabilir. Yukarıdaki alıntıda sistemin işleyişinin anlatıldığı da dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir. Nitekim göç ile gelen yabancı işçiler, devlet kontrolü ile çalışmaktadır. Ancak kiralık işçi bulma gibi bir amaçla açılan firmaların çalışanlara hak ettiğini vermedikleri ve sistemi sadece kendi lehlerine kullandıkları açıkça ortadadır. Yukarıdaki alıntıda arabasını iten kişi ile bu kiralık firmaların ifade edildiğini söyleyebiliriz.

Remmert gibi kendini fark ettirmediğini düşünen, başka firmalar aracılığıyla zaten az ücretle çalışan işçilerin daha da düşük ücretlere çalışmasını kendine kar olarak çeviren birçok firma vardır. Remmert gibi kurnaz bir firma, kurallardan ve standartlardan haberdar olmayan göçmenlere karşı bu durumu kullanır. Göçmen işçilere normal bir çalışma ortamı sunulmadığı gibi, 6-7 Marka çalıştırılan işçilerin paralarını alamamaları da söz konusudur.

Wallraff bu durumu Ali üzerinden kitabında ele almıştır. Parmaklık boyamak ile görevlendirilen Ali'nin ücreti çeşitli bahaneler ile ödenmemiştir. Ülkedeki çalışma prensiplerine hâkim olmayan göçmen işçilerin patronlar tarafından önemsenmeyişiini Wallraff şu şekilde dile getirir:

“[...]Er erstarrt, als er mich (Ali) hereinkommen sieht.“Was ist mit Muh?“ stell' ich (Ali) ihn zur Rede. “Hab' mein' Arbeit gemacht, Meister sagt o.k., und jetzt kein Geld.” - Sie meinen “My”, das ist die Dicke der Farbe.” korrigiert er Ali, “weiß ich nichts von, geh zu Adler, der soll dir dein Geld geben (Wallraff, 2011: 130-131).”

“[...] Er weiß nichts von “ Muh” oder “My” . Er sagt: “ Das ist doch scheißegal, Hauptsache, das Geländer steht.” - Noch mal Beschwerde bei Adler (telefonisch): “Ja, noch mal der Ali. Meister sagen, mit de Muh egal. Geländer steht, und keiner kann mehr 'runterfalle.” [...] Wie auch immer für diesen Sondereinsatz gab's bis zuletzt für Ali keinen Pfennig (Wallraff, 2011: 131).”

Bavullarının toplayıp Almanya yoluna düşen tüm göçmen işçiler az çok gerçeklerin farkındadır. Yoğun tempoda çalışmaya, kendi ülkelerinde aldıklarında fazla fakat içinde buldukları ülke kriterlerine göre daha az ücrete, ağır ve pis işlere, kültürel farklılıklara hatta ırkçı tutumlara bile hazırlıklı gelmiştir insanlar. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkmış bir ülke olan Almanya'ya gelen göçmenleri daha da fazlası beklemektedir. Birçok yabancı uyruklu insanı ya ilaçların yan etkilerini araştırmak için denek olarak kullanmışlardır ya da kimyasal maddelerin yoğun olduğu ortamda çalıştırmışlardır. Kimyasal ortamda çalışmanın ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmadıkları gibi bir de çalışanlara kullanmaları gereken maskeleri de ne yazık ki vermemişlerdir. Modernizm bunu kapitalizmin suçu olarak nitelendirse de bu aslında tamamen bireyi yok sayan, ötekilerin ezilmesini ve ırkçı davranışların devam etmesi isteyen ‘biz’ anlayışından kaynaklanmaktadır.

Ağır şartlarda çalışmaya razı olsalar bile yabancı işçilere yaptıkları işin tüm detaylarının verilmesi gereklidir. İnsanlara tehlikeli çalışma şartlarının üzerlerinde ne gibi etkiler bırakabileceği söylenmelidir. Wallraff, roman karakterinden biri olan Yüksel aracılığıyla işverenlerin insan sağlığını nasıl yok saydığını aşağıdaki gibi ifade eder:

“Ein Thyssenmeister hat einmal im Aufzug Yüksel auf die Frage nach einer Staubmaske geantwortet, nachdem er ihn in die Oxygen- Anlage eingewiesen hatte: “Das ist gut für die Lunge. Da sind Mineralien drin. Eisen und so.” Und: “Wenn du lange genug Eisenstaub schluckst, kannst du dir einen Magnet auf die Brust setzen, und der bleibt garantiert haengen.” (Wallraff, 2011: 141).”

Zararlı olan şeylerin alaycı bir tavırla iyimiş gibi anlatılması ve yalan söyleyerek kasti olarak yanlış bilgilendirme yapmak iş etiğine uygun olmayan davranışlardır. Bu durumu aslında ötekileştirmenin en önemli sonucu olarak değerlendirebiliriz. Öyle ki zaten topluma sonradan dahil olan, kuralların farkında olmayan ve gerek sınıf bakımından gerekse kültür bakımından en altta olan “öteki”ye karşı sergilenen bu davranışlar, yakın zaman öncesinde toplama kamplarında Yahudilere cellatlık etmiş olanların hiç bir vicdani rahatsızlık yaşamadığını çok açık bir şekilde göstermektedir. Vicdan muhasebesi yaparken şu sorulara cevap vermeliyiz: Bir insanı bir silahla öldürmek mi? Yoksa diri diri toprağa gömmek mi? Burada iki seçimde yanlıştır. Çünkü bir insanı öldürmenin şekil olarak bir açıklaması yoktur ve hiç bir zaman bu iki seçenek birbirinden üstün olamaz. Kitapta adı geçen Remmert Firması, güç arzulayan ve bu uğurda milyonlarca insanın ölmesine sebep olan Hitler gibi doyumсу ve acımasızdır. Kapitalist ya da sömürü gücü elinde tutanlar, bu gücü kaybetmeme uğruna kendilerinden farklı gördüklerini ezmeye ve zamanla tüketmeye başlarlar.

Para hırsın gözlerini bürüdüğü Remmert Firması, çalışanlara herhangi bir açıklama yapmayınca Wallraff, bu durumun ciddiyetini belgelerle ortaya koyar. Kimyasalın yoğun olduğu bir ortamda herhangi bir tedbir alınmadan çalışılması durumunda hemen kendini gösteren hastalıkların yanında, kronik olarak nesilden nesile ulaşabilecek hastalıklar da mevcuttur. Bremen Üniversitesinin yapmış olduğu araştırmada bu şartlarda çalışanların hangi durumlarla karşılaştığı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Blei ist ein Summationsgift, das heißt, es reichert sich auch dann im Körper an, wenn es in kleineren Mengen aufgenommen wird. Durch diese Anreicherung kann es zu einer chronischen Bleivergiftung kommen... Persönlichkeitsveränderungen, psychische Störungen, Lähmungen und Erbschäden sind nicht

ausgeschlossen. [...]Gleichzeitig treten Schädigung des Sehentrums mit Einschränkungen des Seh winkels auf. Es folgen Schädigung des Zentralnervensystems, welche eine verminderte Muskelbeweglichkeit und mangelnde Koordination der Bewegung zur Folge haben, so daß es zu starken Gleichgewichtsstörungen kommt, Arme und Beine werden oft spastisch und durch Muskelverkrampfungen deformiert. Das Gehirn schrumpft bis zu 35 Prozent (Wallraff, 2011: 149).”

Civa ve kurşunun insana verdiği zarar raporda da belirtildiği gibi olumsuz sonuçlara ve ölüme yol açabilecek kadar tehlikelidir. Ancak kapitalizmin tutsağı olan hırslı gözler için insanların sağlıklarını hatta yaşamlarını kaybetmeleri bir anlam ifade etmez. Gözünü hırs bürüyen bu insanlar sadece cebine ne kadar gireceğiyle ilgilenirler.

Gözlerini para hırsı bürümüş güç sahipleri, ulaşabilecekleri en üst seviyeye insanları denek olarak kullandıklarında ulaşmışlardır. Kitabın bu kısmına kadar Wallraff, ötekilenen Ali rolüyle her ortama tereddüt etmeden girebiliyordu. Ancak Neu- Ulm'de ilaçların insanlar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı kuruma girerken çekimser ve korku doludur. Çünkü bu kurumda artık hayvanlar kobay olarak kullanılmıyor, bunun yerine dayanıklı olan Türkler denek olarak kullanılmak isteniyordu. “*Stopp Tierversuche- nehmt Türken!* (Wallraff, 2011: 151)” ifadesiyle klinik duvarlarında bulunan bu yazı Hitler döneminden kalma yabancıların benimsenmeyişi ve toplumda kabul görmediğini açıkça ifade eder. Bu durumda toplumla aidiyetlik duygusu olmayan Türklerin bir hayvandan daha değersiz görüldüğü göze çarpmaktadır. Tüm insanlığı kurtarmak adına hastalıklara çare bulunmaya çalışılması takdir edilmesi gerek bir durum olsa bile insanlığa yardımcı olan bir eylemin, insanları yok sayıp sadece sayısal verilere önem vermesi ne yazık ki doğru değildir. Belli bir süre klinikte kalan Wallraff da bu durumdan endişe etmiştir.

Kliniklerde yapılan deneyler başta Türkler olmak üzere genellikle göçmen işçiler üzerinde denenmiştir. Çünkü tam da kapitalizmin istediği gibi şikâyet etmeden üreten yabancı işçiler, yabancı dil problemi de yaşadıkları için kendilerini ifade etmekte zorlanmaktadırlar. Bu tür deneylerin özellikle yabancılar üzerinde yapıldığını ise Wallraff arkadaşı Osman aracılığıyla bize iletir: “ *Osman sagt, daß für diese besondere Arbeit Türken und auch andere Ausländer, wie Indonesier,*

lateinamerikanische Asylanten und Pakistan zum Beispiel, sehr gefragt seien: als menschliche Versuchskaninchen für die Pharmaindustrie (Wallraff, 2011: 152)”. Öyle ki artık toplumun yararına olsun olmasın her iş alanında yabancılara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Yabancı işçiler de artık emek sürecine yabancılaşmıştır.

Birey artık yaptığı işin niteliğine bakmaktan vazgeçmiş, kapitalizmin yaratmaya çalıştığı gibi sadece alacağı ücrete odaklanmıştır. Ağır işlerde hırpalanan, yaşadıkları ülkede varlıklarını gösterdikleri zaman dışlanan ve aşağılanan “öteki”ler sistemin kölesi olmuşlardır. Klinikte denek olarak çalışan Osman'ın iş hakkında düşündüklerini Wallraff aşağıdaki gibi dile getirir:

“ Osman erzählt, dass er einen Onkel in Ulm besuchen will. Dort kann er wohnen und eine Arbeit bekommen, die mindestens genauso ungesund ist wie bei Thyssen, aber wenigstens bezahlt wird. Er will zuerst nicht recht mit der Sprache raus, um was es sich da handeln: “bei Thyssen müssen wir Staub schlucken und viel schwer arbeiten. Bei ander Arbeit müssen wir nur schlucken und von unser Blut geben (Wallraff, 2011; 152).”

Kapitalizm üretkenliğin en üst seviyelere ulaşması için acımasızca insanların kullanıldığı, ezilenin umursanmadığı sadece paranın değerli olduğu amansız yarış olmuştur. Tehlikeli bir iş olduğu kurum tarafından anlatılmadığı için insanlar, konforlu rahat bir iş diye tavsiyeler üzerine klinikte denek olarak çalışmak isterler. Osman gibi nicelerinin olduğu Almanya'da insanlar paraları olsa bile ırkçı tutumlar yüzünden açlıkla savaşmış veya evsiz kalmıştır. Durumları içler acısı olan “öteki”ler bedenlerini başkalarını iyileştirmeye yarayan ilaçlar için kiraladıklarında artık daha da üst bir evreye geçerek kendilerini ötekileştirirler. Thyssen'de kimyasala maruz kalmaktansa, klinikte ilaç içip kan vermeyi tercih eden Türk işçilerden vatanına dönenler olunca sektördeki dengeler de bozulmuştur. Özellikle Türk işçilerinin acıdan çok şikâyet etmemeleri, onları diğerlerinden ayıran özellikler arasında gösterilmiştir. Göç sürecinin sadece iş odaklı olmadığını, bununla birlikte politik sebeplerinde olduğu göz önünde tutulduğunda Türklerin iğneye ya da ilaca karşı hassasiyetlerinin olmamasının maneviyatta yaşamış oldukların yıkımlardan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bireyleri iş yapan kol ve bacaklardan ibaret sayan kapitalist anlayışta insan sağlığının bir yeri yoktur. Kimsenin yorgun ya da sakat olması önemsenmiyor, sadece kanı emen bu zihniyet en son noktaya kadar insanları kullanıp tükettiklerinde yerine başka birini arıyor. İş yerlerinde kimse gerekli özeni göstermediği için birçok yaralanma, sakatlanma meydana geliyor. Bunlardan bir de Mehmet'in hikayesidir. Üç çocuğu ve eşine bakmak zorunda olan Mehmet'in hikayesini anlatan kısa kesitler aşağıdaki gibidir:

“ ... eine Mauer runterkommt. Da hat der den Kollegen rausgezogen, sonst wäre der vielleicht tot gewesen, aber Mehmet hat die Mauer noch voll der linken Schulter abgekriegt: Der Arzt röntgt die zersplitterten Knochen und bescheinigte Mehmet eine 46prozentige Schwerbehinderung[...] Eine Entschädigung oder eine Rente erhielt er von Remmert nicht. [...] Bei Smogalarm und eisiger Kälte wird Mehmet im Februar wieder eingesetzt: in der Nachtschicht. In der Sinteranlage rutscht er bei Glatteis aus und fällt unglücklich, weil er instinktiv versucht, sich mit dem gesunden Arm abzustützen. [...] In einem Kellergewölbe reinigt Mehmet Kanäle, in die immer wieder glühendes Eisen fällt und dabei einen Dampf verursacht bei dem die eigene Hand vor den Augen nicht mehr zu sehen ist. [...] Auch nach zwei Operationen ist Mehmet Bein noch nicht wieder in Ordnung. Trotzdem arbeitet er weiter (Wallraff, 2011: 115).”

Hasta da olsa, ayağa kalkamayacak ya da iş göremeyecek olsa dahi sürekli üretim halinde olması gerektiği anlayışı, kapitalizm ile ülkede yaşayan göçmenlere bile bulaştığını açıkça gösteriyor. İş göremez belgesi olmasına rağmen hala çalışmaya devam etmesi doyumsuzluk ya da çaresizlik gibi iki tezat kelimeyle ancak ve ancak anlatılır. Çünkü eğer ki Mehmet'in bakmak zorunda olması gereken bir ailesi olmasaydı sakat haliyle çalışmayabilirdi. Mehmet gibi olmasa da Almanya'ya büyük umutlarla gelen birçok göçmen işçi de aynı sıkıntıları yaşar. Para göndermek zorunda oldukları aileleri, akşamleyin ekmek götürmek zorunda oldukları evleri vardır bu insanların. Konuk işçi olduğu için kendi vatanına dönmek yerine Almanya'da çalışmaya devam etmesi de doyumsuzluk olarak değerlendirilebilir. Nasıl ki kapitalistler ellerindeki güçlerden vazgeçmek istemezler, Mehmet de tıpkı

onlar gibi aldığı ücretin doyumsuzluğunu yaşar.

Bireylerin meta olarak değerlendirilmesi, kapitalist sistem içerisinde beklenen bir sondur. Bu zamana kadar çok ağır şartlarda iş güvenliği olmadan çalışan yabancı işçiler sağlıklarını da kaybetmek üzere olduğunu bilmeden bu sömürünün bir parçası olmaya devam eder. Bu durumu Wallraff aşağıdaki gibi dile getirmiştir:

“Normalerweise ist es so: Wenn die ausländischen Arbeiter kommen, dann wissen die gar nicht, warum sie nach zwei Tagen oder nach zwei Stunden schon wieder aufhören müssen. Da wird denen nur gesagt: Sie sind gesperrt. Dann müssen die weg und fahren nach Hause (Wallraff, 2011: 210).”

Santralde radyoaktif ışınlarla çalışan ve sağlıklarını ne kadar tehlikeye attıklarından haberdar olmayan yabancı işçilerin çoğunluğunu Türkler oluşturur. Bu işçilere hiçbir açıklama yapılmaz ancak maksimum radyoaktif ışınlarla ulaşana kadar santralde çalıştırılıp sonrasında hiç bir şeyi fark etmeden ülkelerine gönderilirler. Wallraff, santralde özellikle Türklerin çalıştırıldığını şu şekilde anlatmıştır:

“Bei Pannen müssen die Türken in der Regel ran. Sie werden dann als Springer in der verstrahlten, heißen Bereich geschickt und müssen da so lange aushalten, bis sie ihre Jahresdosis von 5000 Millirem weghaben. Das kann über Stunden gehen, in Extremfällen aber auch nur über Minuten oder sogar Sekunden. Die Kollegen nennen das Verheizen¹¹. Regulär sind die Betroffenen damit für den Rest des Jahres gesperrt (Wallraff, 2011: 207).”

Sonuç olarak, tüketim malzemesi haline dönen “öteki”ler kapitalist sistemin çarklarının oluşmasını sağlamışlardır. Farklı olanların öncelikle gücüne ve üretkenliğine göz diken sistem istediği gibi sadece patronların, üstlerin çıkarları için işler hale gelir. Bu işi 80'lerin Almanyasında göçmen işçiler üzerinden yaptığı söylenebilir. Çünkü göçle beraber zenginliği olan ülkelere gelen işçi sınıfı hem tek başına üretmek hem de yaşamak için gerekli araçlardan yoksundur. İşçi sınıfının yaşamını sürdürebilmesi için iş gücünü kapitalist patronlara satma zorunluluğu vardır. Kapitalist sistemin devam

¹¹ Verheizen olarak Almancası ifade edilen ısıtıcılar nükleer santral endüstrisinde kullanılmaktadır. Bağımsız bilim adamlarına göre kısa sürede yıllık dozajın alınması uzun vadede radyasyon kanserini tetiklemektedir (Wallraff, 2011: 207).”

edebilmesi için ulusal kutuplaşma bir malzeme olarak kullanılmıştır. Almanlar kendi haklarını savundukça ya da hak ettikleri ücreti istedikçe yabancı işçiler karşısına çıkmış, bu da toplumda bir kutuplaşma oluşturmuştur. Daha sonrasında da ırkçı tavırlara kadar yükselmiştir. Yabancı işçiler de bu baskılar altında emeği daha da sömürülen, hak aramayan ve sunulan her şeye rıza gösteren olarak daha fazla “öteki” olmak istememiştir.

5.5.4.Ötekileştirmenin Irkçılık Boyutunun Eserde İncelenmesi

Ötekileştirmenin en tehlikeli görünümünden biri olan ırkçılık, toplum içerisinde “öteki”lerin barındırılmak istenmesi ile tehlike yaratacak boyutlara ulaşabilir. Bir zamana kadar “biz” içerisinde yer alan kişiler, özellikle yabancı diye nitelendirildiği kişilerin gelmesiyle sahip oldukları haklardan yoksun kalmaya başlamıştır. Bununla birlikte “biz”den uzak tutulanlar, kendi topluluğundan ötelenenler için “öteki” bir düzen bozucu olarak görülmüştür. Çünkü “öteki” bir topluma geldiğinde, ülke topraklarında yaşayanlarla aynı haklara sahip olabilir ya da o ülke topraklarında yaşayanlar için bir tehdit olarak kullanılabilir. Yabancı işçilerin iş beğenmemezi yapmaması ya da daha düşük ücretlerle çalışması, ülkede yaşayan yerliler için bir sorun olmuştur. Konuk işçi döneminde yabancı işçilerin Almanlardan daha çok tercih edilmesinin toplumda çok farklı görünümü olmuştur.

Konuk işçilerin işleri çok zordur. Ülke kalkınmasına yardım için gelen işçiler bir Alman ile aynı işi yapsalar dahi hiç bir zaman işveren gözünde değer kazanmaz, hatta birçok zorlukla uğraştırılırlar. İş sahasındaki yabancı işçiler, aşağılama ve ırkçı bir tavırlarla karşı karşıya kalırlar. Wallraff da çok iyi çalışmasına rağmen hakaretlere ve mobinge uğrayan iş arkadaşını aşağıdaki gibi anlatmıştır:

“Ein etwas fünfzig Jahre alter türkischer Kollege wird von unserem WTB- polier besonders schikaniert. Obwohl er seine Arbeit mindestens doppelt so schnell wie die deutschen Kollegen erledigt, beschimpft ihn unser Arbeitsanweiser als “Kümmeltürken”:
“Wenn du nicht schneller arbeiten kannst, lasse ich dich beim nächsten Mal zusammen mit dem Bauschutt abtransportieren (Wallraff, 2011: 38).”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi “öteki” imgesinin oluşmasıyla bir üst boyuta geçilmiş, hakaretler ve aşağılamalar başlamıştır. Özellikle bir ulusa mal edilen hakaretler ulusların birbiriyle olan etkileşimine de zarar vermektedir.

Farklı uluslara karşı takınılan düşmanca tutumlar yaşamın her alanında olduğu gibi 80'lerin başında Türklere karşı da gösterilmiştir. Türklere karşı gösterilen aşırı ırkçı tutumun tuvalet gibi ummumi yerlerin duvarlarına yansımaya şahit olan Wallraff, bu durumu şöyle ifade eder:

“ SCHEISSE AM STIEL= EIN TÜRKE MIT HOLZBEIN

TÜRKEN RAUS. DEUTSCHLAND BLEIBT DEUTSCH! TOD ALLEN TÜRKEN!

LIEBER 1000 RATTEN IM BETT ALS EINEN TÜRKEN IM KELLER HÄNGT ALLE TÜRKEN AUF UNF ALLE DEUTSCHE MÄDCHEN, DIE SICH MIT IHNEN ABGEBEN (Wallraff, 2011: 107).”

İrkçılığın bu denli uç noktalarda yaşanmasının sebeplerinden bir tanesi de göçmen işçilerin gelip Hitler'in arı ırkının rızkını çalmasıyla ilişkilendirilebilir. Çünkü birçok Alman, o dönemde Türkler gibi birçok kişiye karşı aynı tutumu sergilemiştir. İrkçılığın Hitler zamanındaki gibi ölümlerle sonlanmamasının sebeplerinden bir tanesi de ötekilerin toplumda her ne kadar düzen bozan ve hak yiyen olarak imgelenseler de aslında toplumun ihtiyacı olan, kapitalizmin aç gözlülüğüyle tek başına mücadele edebilmesi olduğu anlaşılır.

Ancak her ne kadar büyük bir yıkımdan çıkan Almanya'nın savaşa doymuş olacağı ya da insanların zor şartlarla mücadele içerisinde olduğu düşünülse de, az da olsa hala kana susayan, ırkçı düşüncelerini saplandıkları ideolojilerle doğrulama çalışan insanların varlığından bahsedilir. Kitapta karşımıza çıkan Alfred tam da ırkçı düşüncelerinin yaptırımlarını düşünmeden, ideolojisine taptığı siyasi gücün nasıl bir felakete sebep olduğundan habersiz ve ırkçı fikirlerini mahcup olmadan besleyen bir karakterdir. Alfred, iş arkadaşlarıyla mola sırasında iken tüm Yahudileri öldürmeden gittiği için Hitler'i suçlu bulduğunu aşağıdaki gibi dile getirmiştir.

“ Ich (Ali): “Hör'ma warum habt ihr alle Jude mord?”

Udo (will Alfred das Stichwort geben): “Weil se Ausländer war'n.”

Alfred: “Weisst du warum- weisst du warum?”

Ich (Ali) (stellt sich darum) : “Nee, nee.”

Alfred: “Einen Fehler hat Hitler gemacht. Der hätte noch fünf Jahre länger existieren müssen, daß keiner von denen mehr leben würde, nicht einer (Wallraff, 2011: 110)”

Tarihi okuması, yorumlaması kolay ancak tarihi yaşamak; tarihe tanıklık etmek gerçekten zor bir süreçtir. İkinci Dünya Savaşı gibi büyük bir yıkımın ardından insanların hala böyle bir kıyımı haklı buluyor olmaları açıkçası insanın tüylerini ürpertiyor. Ekolojik dengeyi kurmaya çalıştığımız evren üzerinde bir karıncanın, kelebeğin ya da herhangi bir canlının istemli ya da istemsiz öldürülmesi tüm dengeleri, kısır döngüyü bozar. Hal böyleyken biz insanların, tüm dünyaya yayılan son derece vahim olan bu şiddete alkış tutması kabul edilemez. Öyle ki Alfred'in ırkçı tavrı sadece Yahudilere değildir. Yahudiler ve Türkler arasındaki tek farkı “*Die Juden haben's schon hinter sich* (Wallraff, 2011: 110)” cümlesiyle ifade eden Alfred, Türklerin de Yahudiler gibi bir kıyıma uğrayacağını iddia eder.

Toplum içerisinde iş görürken horlanmaya alışan “öteki”ler artık hayvandan bile değersiz görülmeye başlanmıştır toplumda. Bizi diğer canlılardan ayırt eden düşünme ve konuşma becerimizi ne yazık ki farklılıkların egemen olduğu ortamlarda gerçekleştiremeyiz. Alfred konuşmalar arasında konuyu Auschwitz-Birkenau'da yaptığı ölümcül deneylerle bilinen Nazi doktoru Josef Mengele'ye getirir ve onu deneylerinde Türkleri kullanmamasında aşağılayıcı bir tavır sergiler Wallraff, Ali ve Alfred arasında geçen bu konuşmayı aşağıdaki gibi aktarır okuyucuya:

Alfred: »Kennst du den Dr. Mengele? «

Ich (Ali): »Ja, der Mörder- Doktor aus KZ. «

Alfred: »Ach, der Mengele, der war gar nicht mal so doof. Jedenfalls für seine Versuche hat er sich keine Türken genommen. Willste wissen, weshalb nich? «

Ich ziehe es vor zu schweigen.

»Weil«, blickt er mich haßerfüllt an, »weil ihr rein gar nichts taugt und nicht mal für seine Menschenversuche zu gebrauchen gewesen wärt« (Wallraff, 2011: 112)”

Farklı bir ulustan oldukları için aşağılamalar bununla sınırlı kalmıyor. Hareket boyutuna ulaşan konuşmalar aynı kültürden, aynı yaşantıdan gelenleri rahatsız etmez. Alfred ve Udo yine öğle arasında Ali ile konuşurken onu aşağılamaktan asla vazgeçmezler hatta bu durum onlara keyif verir. Wallraff, Alfred ve Udo'nun Türkleri aşağılayan konuşmasını aşağıdaki gibi aktarır:

“Udo zu mir (Ali): »Wieviele Türken gehen in einen VW?«

Ich (Ali): »Weiß nich.«

Udo: »Zwanzigtausend. Glaubste nicht?«

Ich (Ali): »Wird schon stimme, wenn du sags.«

Udo: »Willste wissen, wieso?«

Ich (Ali): »Lieber nich.«

Udo: »Ganz einfach. Vorne zwei, hinten zwei, die anderen in den Aschenbecher.«

Alfred (trocken): »Haha. Da kann ich schon lange nicht mehr drüber lachen.

Der hat so'n Bart... (Wallraff, 2011: 111).”

Konuk işçilerin Almanya'ya gelmesiyle sosyal ortamlarda çokkültürlülüğün olumlu bir hava yaratması ne yazık ki sağlanamamıştır. Bunun yerine bu tür sosyal ortamlarda ırkları aşağılayan ifadelerin kullanılması ötekileştirme eyleminin devam ettiğini göstermektedir. Ali'nin başından geçen bir olayı anlatan Wallraff, “öteki”nin hiyerarşik tabloda hayvanlardan bile aşağıda tutulduğunu aşağıdaki gibi dile getirir:

“Da trifft ein Türkenjunge- der geht gerade mit einem deutschen Schäferhund spazieren- einen erwachsenen Deutschen. Der fragt: “ Wohin willst du denn mit dem Schwein?”- der Türkenjunge: “Das ist doch gar kein Schwein, das ist ein echter deutscher Schäferhund, hat sogar'n Stammbaum.” - Sagt der Mann: “Halt's Maul, dich hab ich doch gar nichts gefragt (Wallraff, 2011: 112).”

Bu durum artık ötekinin bile ötekileştirme sürecine alındığının en önemli göstergesidir. Çünkü varlığını ortaya koyamaması sonucunda yaşayacağı acı, ötekinin tükenmesine sebep olacaktır. Çokkültürlülüğünün, hoşgörünün olmadığı topraklarda insanlara fazla yüklenilmesi birçok insanda yetersizlik duygusu ve kimlik arayışı başlamasına sebep olur.

Bu başlık altında “öteki” imgesi incelendiğinde Almanya’da Hitler döneminde artan antisemitizmin yön değiştirdiği göze çarpmaktadır. 1980’lerde göze çarpan duvar yazılarından olan “*en iyi Alman Adolf Hitler’dir*” ifadesi Hitler’e karşı bitmeyen bir sempatinin yabancıların gelmesiyle orta çıkışını gösterir. Ulusunda bir kere kıyıma müsaade edenlerin çeşitli bahanelerle ırkçı tutumlarını normalleştirmeye çalıştığı görülmektedir

5.5.5. Bireyin Kendini Ötekileştirmesi

Çokkültürlüğün var olduğu bir toplumda insanların bir arada yaşamaları, birbirlerinin yaşam tarzlarına, gelenek göreneklerine saygı gösterme gibi manevi zorunlulukları da beraberinde getirir. Wallraff’ın Almanya’ya giden Türk işçisi rolünde hiç sıkıntı yaşamamasın ya da insanların ondan şüphe duymamalarının başlıca sebeplerinden biri de çokkültürlülüktür.

Ancak çokkültürlülüğün kendisiyle beraber bazı sıkıntıları da getirdiği söylenebilir. Bunlardan biri kimlik bunalımıdır. Kimlik bunalımı, bu eser içerisinde ötekinin kendine yabancılaşması olarak değerlendirilebilir. “En Alttakiler” eserinde karşımıza çıkan Osman karakteri kimlik bunalımı yaşayan ve bu duyguyu en iyi anlatan karakterlerdendir. Wallraff, Osman hakkında düşündüklerini aşağıda belirtildiği gibi okura aktarır:

“Er will nicht in die Türkei zurück. Dort war er nur hin und wieder zu Besuch, und in der kalten Fremde in Deutschland fühlt er sich mehr zuhause als in dem Heimatland seiner Eltern, wo er nur seine ersten zwei Lebensjahre verbrachte. Er spricht etwas besser Deutsch als Türkisch, beide Sprachen sind für ihn jedoch Fremdsprachen geblieben. Er weiß nicht, wo er wirklich hingehört, und ihm ist, als ob man ihm (Wallraff, 2011:151).”

Uzun yıllar Almanya’da yaşamış olan Osman Türkiye’ye dönmek istememektedir ancak Almanya’da da kalacak yeri yoktur. Kendini ne Almanya’ya ne de Türkiye’ye ait hissediyordur. Bir Türk olmasına rağmen kendi kökeninden yozlaşmış bir birey olarak okuyucu ile buluşan Osman karakteri, iki üç yıl çocukken kaldığı ebeveynlerinin büyüdüğü Türkiye’dense yabancılaşmayı iliklerine kadar hissettiği Almanya’da kalmayı tercih eder. Kimlik bunalımı, yaşamasının sebepleri arasında iki

farklı ülkede de farklı şekilde ötekileştirilmesi gösterilebiliriz. Çünkü Türkiye'ye gelince "Alamancı", Almanya'da ise Türk olarak ötekilenen Osman, aidiyetlik duygusunu geliştirememiş, yabancı vurgusu ile kendini herhangi bir toprağa ait hissetmemiştir.

Almanya'ya yapılan işçi göçü ile insanların yaşam tarzlarındaki değişiklikler kişilerin zihinlerinde ikilemler sebep olmuştur. Günlük yaşantısını normal bir Alman gibi sürdüren biri, kendi milliyetinden insanlarla bir araya geldiğinde hemen geleneksel ben'e geri döner. Bir kereye mahsus olmayan bu durumlar insanı sınırlarına ulaşamayacağı bir kargaşa ortamına sürükler. "En Alttakiler" eserinde de Wallraff, Yüksel'den bahsederek bu sıkıntıyı yaşayan birçok insanın sorununa değinmektedir:

"Zu Hause bei uns wird türkisch gesprochen, so die einfachen Dinge. Aber richtig gut kann ich das nicht. Bei einem richtigen Thema, da würde ich nicht mitkommen. Zeitung, also türkische Zeitung, da versteh' ich auch nur die Hälfte. Aber meine Eltern, die sprechen perfekt Türkisch, die verständigen sich nur auf türkisch. Nur gut Deutsch, das können die wieder nicht. Ich fühle mich mehr als Deutscher wie als Türke (Wallraff, 2011: 138)".

Yüksel'in anlattıklarına kitabında yer vererek Wallraff, bu durumu yaşayan birçok göçmen işçinin olduğunu ve artık kimlik arayışını sonlandırarak öteki olduklarını anlatmak istemiştir. Kimliği oluşturan temel bileşenler olan tanınma ve aidiyetlik duygusunun yoksunluğundan dolayı birey kimlik kargaşasına girmektedir. Kimlik arayışı sürecinde dil ve kültür insana yardımcı olur.

Aydın (1999) kimliğin, bireyin kendini herhangi bir toplumsal gruba dâhil hissetmesiyle yani aidiyet duygusu ile oluşabileceğinden bahseder. Ona göre her ne kadar toplum bireyi belli bir kimlikle tanımlıyorsa da, birey kendini söz konusu kimliği oluşturan topluluğa dâhil hissetmiyorsa, o kimliğe sahip olduğu söylenemez (Aydın, 1999: 12). Yüksel'in Türk kimliğine karşılık kendini bir Alman gibi görmesi de aidiyet duygusu ile ilgilidir.

Bu bağlamda incelendiğinde ülkesinin geçmişinden dolayı utanç duyan Michael kendini toplumdan ötekileştirir. "Aber weißte, wenn ich die Berichte seh und hör, dann schäm ich mich, ein Deutscher zu sein, so was, ehrlich (Wallraff, 2011: 112)" cümlesiyle

duygularını ifade eden Michael bir Alman olmaktan utandığını ifade eder.

Sonuç olarak toplumda dışarıda tutulan öteki, kendini sorgulama sürecinde bir aidiyetlik duygusu ve bununla birlikte bir kimlik arayışına girmektedir. Eğer teki kendiyle olan bu mücadelesinde başarılı olursa, sadece toplumda kabul görmeyi bekler. Ancak kimlik bunalımı ile kendini bir yere hissetmeyen öteki varlığını sürdürmekte zorlanır ve tam da kapitalist düzenin istediği gibi metalaşarak yaşamına devam eder.

SONUÇ

“En Alttakiler” eseri, Belgesel Yazın türü içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu eserin Belgesel Edebiyat kavramının açıklamasından sonrasında işlenmesi, eserin edebi boyutunun anlamlandırılmasında önemli role sahiptir. Belgesel Edebiyat kavramı ile edebi eserlerin nesnel, tarihi, felsefi ve kültürel değerlere dayandırılması, eserin toplumda nasıl algılandığı konusunda bilgi vermektedir. İlk baskılarında sadece Türk işçisi Ali'nin hikâyesini anlatan Wallraff, kendisinin toplumdaki dışlanışını da hakkında yayınlanan haberleri, kendisine açılmış davaları kitabın ikinci kısmında paylaşarak göstermektedir. Bu bağlamda eserin oluşum sürecinin ve sonrasında edebiyat aracılığıyla insanlara ulaşması, edebiyat kavramının önemini bir kez daha vurgulamıştır.

Edebiyatın toplumdaki birçok problemi dile getirmek için bir araç olarak kullanılması önemini artırır. Bu bağlamda artan işçi problemlerinin sonrasında işçi yazınının oluştuğu gözlenmiştir. Dortmund Gruppe 61 ve Gruppe 47 içerisinde yapılan çalışmalar sonrasında Belgesel Edebiyat kavramının oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Belgesel Edebiyat kavramının derinlemesine işlenmesi, yazın türünde başta tiyatro olmak üzere şiir ve nesir alanlarında da eserlerin ortaya konulduğunu ispatlamakta yardımcı olmuştur. Bu yazın türünün özellikle gerçeklik vurgusu eserlerin konusunun da halk tabanlı olmasının sağlamıştır.

Edebiyatın bir diğer önemli işlevi de kültürel etkileşimin sağlanması için kültürler arası köprüler kurmasıdır. Bu bağlamda edebiyat aracılığıyla birçok kültürün birbirinden haberdar olması örnek gösterilir. Ancak edebiyat aracılığıyla birbirleriyle iletişim kuran insanların zihinlerinde kalıp yargıların oluşması da önlenememiştir. Oluşan önyargılar ve yanlış aktarımlar, kültürler arasında “öteki” kavramının ortaya çıkmasında neden olmuştur. Özellikle zihinlerde bir kültüre ait oluşan yargılar çokkültürlüğün merkezi sayılabilecek 60'lar Almanyasında kutuplaşmalara ve ırkçılığa zemin hazırladığı literatür taraması sonrasında görülmüştür.

Babasını bir iş kazasında kaybettikten sonra maddi imkânsızlıklardan dolayı yetimhanede kalan Günter Wallraff, çocukluğundan beri farklı kılıklara girerek insanların davranışlarını ve tutumlarını inceler. Çocukluğunda belki de oyun olarak başladığı kılık değiştirme huyu, daha sonrasında Wallraff'ın edebiyatta bir stil

geliştirmesini sağlamıştır. Eserlerinde farklı karakterlerle karşımıza çıkan Wallraff'ın Belgesel Edebiyat alanında en önemli isimlerden biri olmasının nedeni toplumdaki düzensizlikler ve işleyişlerle ilgili eleştirel çalışmalar yapmasıdır.

Türk işçisi Ali Levent Sınırlıoğlu kılığında Almanya'da iki yıl yabancı rolünde olan Günter Wallraff, “En Alttakiler” eserinde yabancı düşmanlığını, işçi ve sınıf sorunlarını dile getirmiştir. Alıntılama yapılarak değerlendirilmesi yapılan “En Alttakiler” eserinde toplumda yalnız bırakılanın göç ile gelen misafir işçiler olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda misafir işçilerin sorunlarını ve sosyal çevrelerindeki iletişimin yansımaları üzerinde durulmuştur. Yabancı işçilere karşı toplum nezdinde istenmeyen, düzen bozan tanımlamalarının nedenleri Almanya'ya göç başlığı altında ele alınıp sosyolojik, tarihi ve felsefi zemini incelenmiştir.

Yabancı işçilere “öteki” olarak bakılmasının bir başka sebebi de toplumda farklı kutupların oluşturulmasının istenmesidir. Kutuplaşmalar rekabeti de beraberinde getireceği için işverenlerin emek sömürüsü kolaylaşacaktır. Kendi ülkesinden ayrılan misafir işçiler, geldikleri ülkede kendilerini savunamaz ve bu da beraberinde birçok farklı durumda suistimale uğramalarına sebep olur. Ali'nin parmaklıkları boyadıktan sonra bir türlü parasını alamamasını ya da Remmert gibi kiralık firmaların işçiler arasında ücret adaletsizliği yaratmasına karşı konulamamasını bu durumlar örnek gösterebiliriz.

İkinci Dünya Savaşı'nın üstünden 40 yıl geçse de Ali'nin iş arkadaşlarında hala Hitler'i ve onun ari ırk felsefesinin savunuların olduğunu öğrenmek günümüzde Almanya'da yaşanan Neonazi olaylarının değerlendirilmesinde önemli ipuçları vermektedir. Birçok Almanın zihninde “tek devlet, tek millet ve tek bayrak” vurgusu yapan Hitler aforizmaları, ülkeye gelen misafir işçilerin kabul edilmeyişine sebep olarak gösterilir. 80'ler Almanya'sında belgelerle yabancı düşmanlığını özellikle Türk düşmanlığını kanıtlayan Wallraff, antisemitizmin varlığını sürdürdüğünü de göstermiştir.

İrkçi tutumların sonrasında üretimde aktif rol oynayan “öteki” ve “biz”topluluklarının oluşması kapitalist sistem için önemlidir. Toplumda ötekilenen ve dışlanan yabancı işçilerin sosyal ortamda kendi dillerini konuşamaması ve etkileşim sürecini yaşayamaması, onları sadece üretimin bir parçası olmaya iter. Küresel bir güç haline gelen kapitalizm, hedeflediği gibi sadece üretimde rol sahibi olan metalaşmış yabancı işçilerine kavuşur. İnsani değerleri yok saymasının yanı sıra onları değersizleştiren,

haklarını vermeyen ve sağlıklarını tehlikeye atan sistem, G¼nter Wallraff'ın “En Alttakiler” (Ganz Unten) eserinde t¼m y¼nleriyle ele alınmıştır.

“*Kardeşlerimden birine ne yaparsanız bana da yapmış olursunuz (Wallraff, 2011: 50)*”¹² gibi bir İsa ¼ğretisini yok sayan Alman toplumunun yaşamın her alanında ¼tekileřtirmeyi amaçları doğrultusunda kullandığı alıntılamar ile kanıtlanmıştır. Dini kurumlar başta olmak ¼zere toplumda yer edinemeyen yabancı işçiler, geçici olduklarını duvar yazılarında, iş yerlerinde, kafelerde açıkça g¼rmektedirler. Kitabının satır aralarında “Ali olsam daha fazla dayanamazdım” itirafında bulunan Wallraff, kendi toplumuna yapmış olduğu eleştiri bombardımanı ile “¼teki” olmayı da g¼ze almıştır. İsimler, uluslar, hikayeler değişse de sistem içerisinde bir kazananın da kaybedenin de belli olmadığı bir sistem de birliktelik vurgusu yapılmalıdır. İnsanları dinlerine, dillerine, renklerine ya da etnik k¼kenlerine g¼re ayırt etmek sadece tarihe utanç olarak işlenebilecek olaylara sebep olur. Nelson Mandela'nın da dediği gibi “ Nefret ¼ğrenilir ve eğer nefreti ¼ğrenebiliyorsak sevmeyi de ¼ğrenebiliriz.”

¹² Kendi tarafımdan çevrilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR DELLAL, Nevide (2000), “*Karşılaştırmalı Yazınbilim: İmgebilim-II*”, Evrensel Kültür Dergisi, Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi, Sayı 104, s. 12-15 (Ağustos 2000)
- AKTAŞ, Şerif (1984), “*Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*”, Birlik Yayınları, Ankara, s.14.
- ARDA, Prof. Dr. Zeki Cemil (2003), “*Dokumentarliteratur- Belgesel Edebiyat*”, İçinde I. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Kongresi : 15 – 17, Sayfa 179-185.
- ARNOLD, Heinz Ludwig & REINHARDT Stephan (1973), “*Dokumentarliteratur*“, München, S. 7.
- ASUTAY, Hikmet (2014), “*Göçmen Edebiyatı*”, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- ASUTAY, Hikmet (2014), “*Göçün Ellinci Yılında Almanya’da Yükselen Değer: Türk-Alman Göçmen Yazını*”, Humanitas Dergisi, Sayı 5, S. 17-32, Tekirdağ
- AVCI, Gamze (2006), “*Comparing Integration Policies and Outcomes: Turks in the Netherlands and Germany*”, Turkish Studies 7 (1) S.67 – 84.
- AYDIN, Suavi (1999), “*Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*” ,Öteki Yayınları, Ankara
- AYTAÇ, Gürsel (2005), “*Çağdaş Alman Edebiyatı*”, Babil Yayıncılık, Ankara
- AYTAÇ, Gürsel (1990), “*Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*”, Gündoğan Yayınları, Ankara, , s.36
- AYTAÇ, Gürsel (1997), “*Karşılaştırmalı Edebiyatbilimi*“, Gündoğan Yayınları, Ankara
- AYTAÇ, Gürsel (2001), “*Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*”, Kültür Bakanlığı, Ankara
- BAHAR, Halil İbrahim (2009), “*Sosyoloji*”, Usak yayınevi Ankara, 259-260
- BANDET, Jean-Louis (2006), “*Alman Edebiyatı*”, Dost Kitapevi, Ankara
- BAYTEKİN, Binnaz (2006), “*Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilim*”, Sakarya Yayıncılık, Sakarya
- BERGHAHN K.L. (1979), “*Dokumentarische Literatur. Jost Hermand (Ed.). Neues Handbuch Der Literaturwissenschaft*“, Bd. 22: Literatur Nach 1945 Wiesbaden: Akademische Verlagsanstalt Athenaion

- BRAUN, Ina (2007), “*Günter Wallraff: Leben, Werk, Wirken, Methode*”. Würzburg
- BRITANNICA, Ana (1988), “*Genel Kültür Ansiklopedisi*”, Cilt 11, Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünlerini Pazarlama A.Ş, Baskı: Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1986
- BÜLBÜL, Melike (2005), “*İMGEBİLİMSEL İLETİŞİM*“, ÇİZGİ, Konya
- CARL, Peter (1971), “*Dokumentarisches Theater*“, Manfred Durzak (Ed.). Die Deutsche Literatur Der Gegenwart. Aspekte Und Tendenzen, 99-127. Stuttgart: Reclam.
- CRUL, Maurice (2007), “*Pathways to Success for the Second Generation in Europe*” Migration Information Center 2007 [08.12.2013. Available from <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=592>
- CÜCELOĞLU, Doğan (2011), “*Yeniden İnsandan İnsana*”, Remzi Kitap Evi, İstanbul
- ÇIKLA, Selçuk (2002), “*Romanda Kurmaca ve Gerçeklik*” Hece Dergisi, Sayı: 65/66/67 Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, S. 111-129
- DITHMAR, Reinhard (1977), “*Industrieliteratur*“, 2. Auflage, München
- DOĞAN, İsmail (2008), “*Sosyoloji-Kavramlar ve Sorunlar*”, 8. Baskı, Pegem Yay., Ankara, s. 441.
- DOĞAN, Mehmet (1996), “*Büyük Türkçe Sözlük*”, 11. Baskı, İz Yay., İstanbul, s. 1123.
- DÖHL, Reinhard (1994), “*Dokumentarliteratur*“, In: *Moderne Literatur In Grundbegriffen*. Hg. V. Dieter Borchmeyer Und Viktor Zmegac. – 2., Neu Bearb. Aufl. – Tübingen, s. 82–88
- DÖNMEZER, Sulhi (1984), “*Sosyoloji*”, 9. Baskı, Savaş Yay., Ankara, s. 202.
- ECO, Umberto (1995), “*Anlatı Ormanında Altı Gezinti*”, çev. Kemal Atalay, Can Yayınları, İstanbul, s.140-157.
- EVECEN G., CAN A. (2017), “*Belgesel Filmde Anlatı-Anlatıcı İlişkisi: “Grizzly Man” Belgesel Fimi Örneği*”, Selçuk İletişim, 10 (1), s.282-294 <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/328662>
- FRITZSCHE, Walter (1972), “*Werkkreis Und Literatur*“, In: *Kürbiskern* 1., s. 69–78.
- GOCH, Stefan (1996), “*Politik Zur Ökonomischen, Sozialen Und Ökologischen Bewältigung Des Strukturwandels Im Ruhrgebiet – Ein Überblick*”. – In: Rainer Bovermann, Stefan Goch Und Heinz-Jürgen Priamus (Hg.): *Das Ruhrgebiet –Ein Starkes Stück Nordrhein-Westfalen. Politik In Der Region 1946–1996*. Essen

- GOTTSCHLICH, Jürgen (2009), “*Der Mann, der Wallraff ist*”, Köln, Verlag Kieperheuer&Witsch
- GÜLTEKİN Ali (2006), “*Türkiye’de Karşılaştırmalı Edebiyat ve İmgebilim Araştırmaları*”, S. Ulağlı (Editör), Uluslararası İmgebilim Sempozyumu. Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, s.47-55
- HABERMAS, Jürgen (2010), “*“Öteki” olmak, “öteki”yle yaşamak*” (Çev: İlknur Aka). İstanbul: YKY.
- HAHN, Ulla (1978), “*Literatur In Der Aktion. Zur Entwicklung Operativer Literaturformen In Der Bundesrepublik*”, Wiesbaden, s. 21
- HUYSSSEN, Andreas(1980) “*The Politics Of Identification: Holocaust And West German Drama*” New German Critique, No: 19, Special Issue 1, , s.132.
- JAMES, William (1952), “*The Varieties of Religious Experience*”, Longmans Green, s. 27
- KARADUMAN, Sibel (2010), “*Modernizimden postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü*”, Journal of Yaşar University S 17(5), s.2886-2899
- KEFELİ, Emel (2000), “*Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmaları*“, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- KEYMAN F., MUTMAN M., YEĞENOĞLU M. (1996), “*Oryantalizm,Hegemonya ve Kültürel Fark*“, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 77-78
- KOCADORU, Yüksel (1993), “*Avrupa ve Türk İmajı*”. Türk Dünyası Tarih Dergisi. Sayı:84, s. 15-17. İstanbul: Etam A. Ş.
- KOCAMAN, Asuman (2014), “*Vasıf Öngören’in Almanya Defterinde Göç Olgusu*” , KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Ekim 2014, Cilt 11, Sayı 2, s. 147-161
- KOÇTÜRK, Milazim (2008), “*Almanya’ya Göçün Tarihi*”, Die Gaste, Sayı:2, Temmuz-Ağustos, <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi210.html> e.t.: 26.04.2019
- KURAN, BURÇOĞLU Nedret (2005), “*Disiplinlerarası Bir Bilimdali Olarak İmgebilim*“, Edebiyat ve Eleştri, n.81. s.105-107
- KURUYAZICI, Nilüfer (2006), “*Bellek, Mekan, İmge*”, MULTİLİNGUAL BASKI MATBAA, İSTANBUL
- KURUYAZICI, Nilüfer (2001), “*Deutschsprachige Literatur fremdkultureller Autoren und ihr Beitrag zum Fremdverstehen*”, İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi 12, İstanbul, s.19-27
- KÜÇÜKKALAY, Abdullah Mesud(1998), “*Planlı Dönemde Yurtdışı İşgücü İstihdamı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri*”, DTM Dergisi.

- KÜHNE, Peter (1972), “*Arbeiterklasse Und Literatur. Dortmunder Gruppe 61 – Werkkreis Literatur Der Arbeitswelt*“. – Frankfurt/M.. (= Texte Zur Politischen Theorie Und Praxis. Fischertb.6506.)
- LINGIS, Alphonso(1997), “*Ortak Bir şeyleri Olmayanların Ortaklığı*“, Çev: Aslı Biçen, Ayrıntı Yay., İstanbul, s. 30
- LİNDER, Christian (1975), “*In Sachen Wallraff. Berichte, Analysen Und Dokumente*“, Köln
- LUCASSEN, Leo (2005) “*The immigrant threat: the integration of old and new migrants in western Europe since 1850*”, Studies of world migrations, Urbana: University of Illinois Press
- MARX, Karl (1999), “*Grundrisse I*”, (Çev.Arif Gelen), Sol Yayınları,Ankara.
- MILES, Robert (2000), “*İrkçılık*” (Çev. Sibel Yaman). Sarmal Yayınevi, İstanbul,S.102
- MILLER, Nikolaus (2000), “*Dokumentarische Literatur*“, In: Sachlexikon Literatur. Hg.Von Volker Meid. – München S. 183
- MORA, Necla (2009), „*Alman Kültüründe Düşman İmgesi*“, saat http://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/alman_kulturunde_dusman_imge_si.pdf E.T: 17.04.2019 - 15.13
- MORAN, Berna (2011), “*Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*”, İletişim Yayınlar, İstanbul.
- NAHYA, Nilüfer (2011), “*İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar*“, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi 2011, Cilt1, Sayı ..., s.27-38
- OLDENQUIST, A. & ROSNER M., (1991), “*The Search for De-Alienation Strategies*”, Alienation, Community and Work, ed. Andrew Oldenquist and Menaclem Rosner, Greenwood Press içinde, s. 3-15.
- OVEREND, Tronn (1975), “*Alienation: A Conceptual Analysis,*” Philosophy and Phenomenological Research, Cilt: 35, Sayı: 3, s. 301–322.
- PEKÖZ, Mustafa (2002), “*Avrupa Birliğinde Göçmenler Almanyada Türkler Kürtler*”, Gün yayıncılık, İstanbul.
- SALERNO, Roger A. (2003), “*Landscapes of Abandonment Capitalism, Modernity and Estrangement*”, State University of New York Press, New York.
- SCHLUNK, Jürgen E. (1987), “*Auschwitz And Its Function In Peter Weiss' Search For Identity*” German Studies Review, Vol. 10, No. 1, P. 19.
- SCHNAPPER, Dominique (2005), “*Öteki ile İlişki*“, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, S.154
- SCHNEİDER, Jost (2008), “*Einführung in die moderne Literaturwissenschaft*”, Aisthesis Verlag, Bielefeld.

- SCHONAUER, Franz (1977), “*Die Dortmunder Gruppe 61. Ein Kapitel Neuester Westdeutscher Literaturgeschichte*“, In: Handbuch Zur Deutschen Arbeiterliteratur, Hg. V. Heinz Ludwig Arnold. Bd. 1, München, S. 123– 147.
- SUĞANLI, Mehmet (2003), “*Almanya’da Yaşayan ve TC Merkez Bankasında Hesabı Bulunan Türklerin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve İşçi Dövizleri*”, TC Merkez Bankası Yayını, Ankara
- TAŞ, Mehmet (1999), “*Avrupa’da Irkçılık*” İmge Yay, Ankara.
- TDK SÖZLÜĞÜ (1998), “*Türkçe Sözlük*”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, S. 1076
- TİMMERMAN, Christiane (2006) “*Gender Dynamics in the Context of Turkish Marriage Migration: The Case of Belgium*”. Turkish Studies 7 (1):125 – 143
- TOLA , Barlas (1981), “*Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*”, 2. Baskı, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:166, Ankara.
- ULAĞLI, Serhat (2006), „*İmgebilim ‘Öteki ’ nin Bilimine Giriş*“ ,Sinemis Yayınları, Ankara.
- WALLRAFF, Günter (2012), “*Aus der schönen neuen Welt*”, Verlag Kieperheuer&Witsch, Köln
- WALLRAFF, Günter (2012), “*Ihr da oben - wir da unten*”, Verlag Kieperheuer&Witsch, Köln
- WALLRAFF, Günter (2011), “*Ganz Unten*”, Kiwi Paperback, Köln
- WEIMAR, Klaus (2010), “*Reallexikon Der Deutschen Literaturwissenschaft: Neubearbeitung Des Reallexikons Der Deutschen Literaturgeschichte*“, Berlin, S. 383
- WEISS, Peter (1971), “*The Material And The Models: Notes Towards A Definition Of Documentary Theatre*” Trans. Heinz Bernard, Theatre Quarterly, P. 41
- WEST, Edwin G. (1969), “*The Political Economy of Alienation: Karl Marx and Adam Smith*,” Oxford Economic Papers, Cilt: 21, Sayı: 1, s. 1–23.
- WILPERT, Gero (2001), “*Sachwörter Der Literatur*“, 8. Verb. U. Erw. Aufl, Stuttgart S. 182
- WINTER, Hans Gerd (1986), “*Dokumentarliteratur*“ In: Ludwig Fischer (Hg.): Literatur In Der Bundesrepublik Deutschland Bis 1967. – München, Wien 1986. (= Hansers Sozialgeschichte Der Deutschen Literatur Vom 16. Jahrhundert Bis Zur Gegenwart. Bd. 10.), S. 379–402
- YILMAZ, Fatma. (2008), “*Avrupa Birliği’nde Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele*”, Ankara Usak yayınları (101)

ZIMMER, Von Dieter E, "*Die Sogenannte Dokumentar Literatur*" , In DIE ZEIT Nr. 48, 28. November 1969 - Seite 71

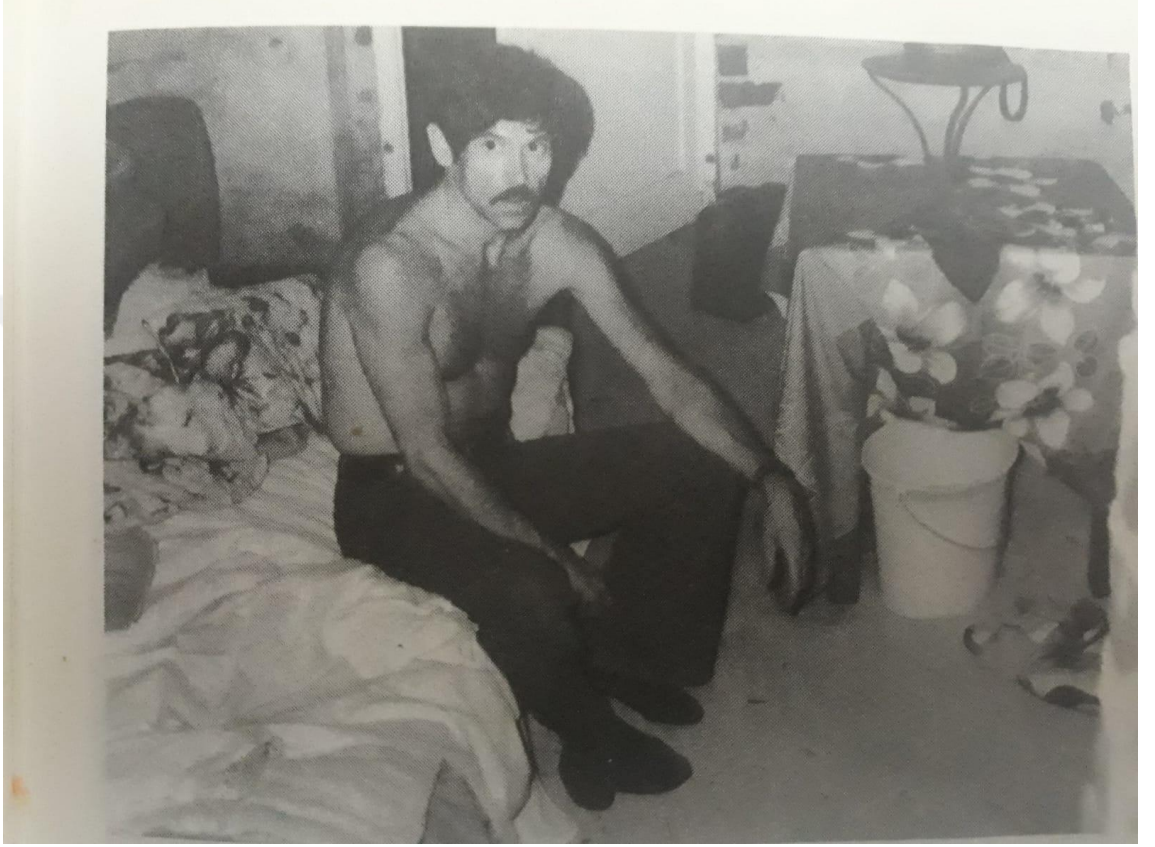
<http://www.guenter-wallraff.com/biographie.html> e.t.: 04.01.2018

https://www.welt.de/print/die_welt/literatur/article162956345/Guenter-Wallraff-Reporter.html e.t.:13.01.2018)

EKLER

EK 1:Ali'nin Kasabada Kaldığı Ev

EK 2:Ali'nin Sokakta Dışlanması

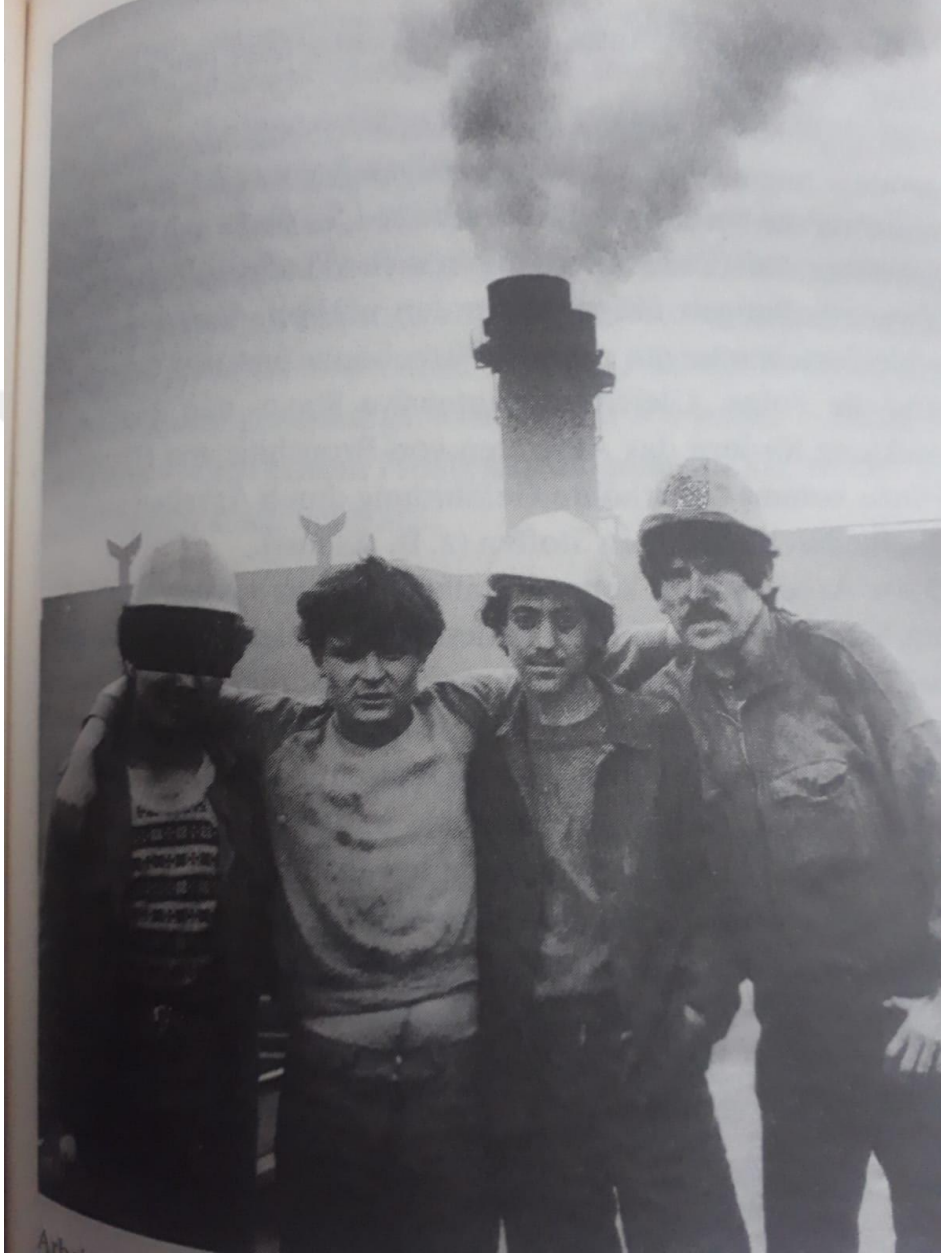
EK 3: Ali'nin Almanya- Türkiye Maçında Dışlanması

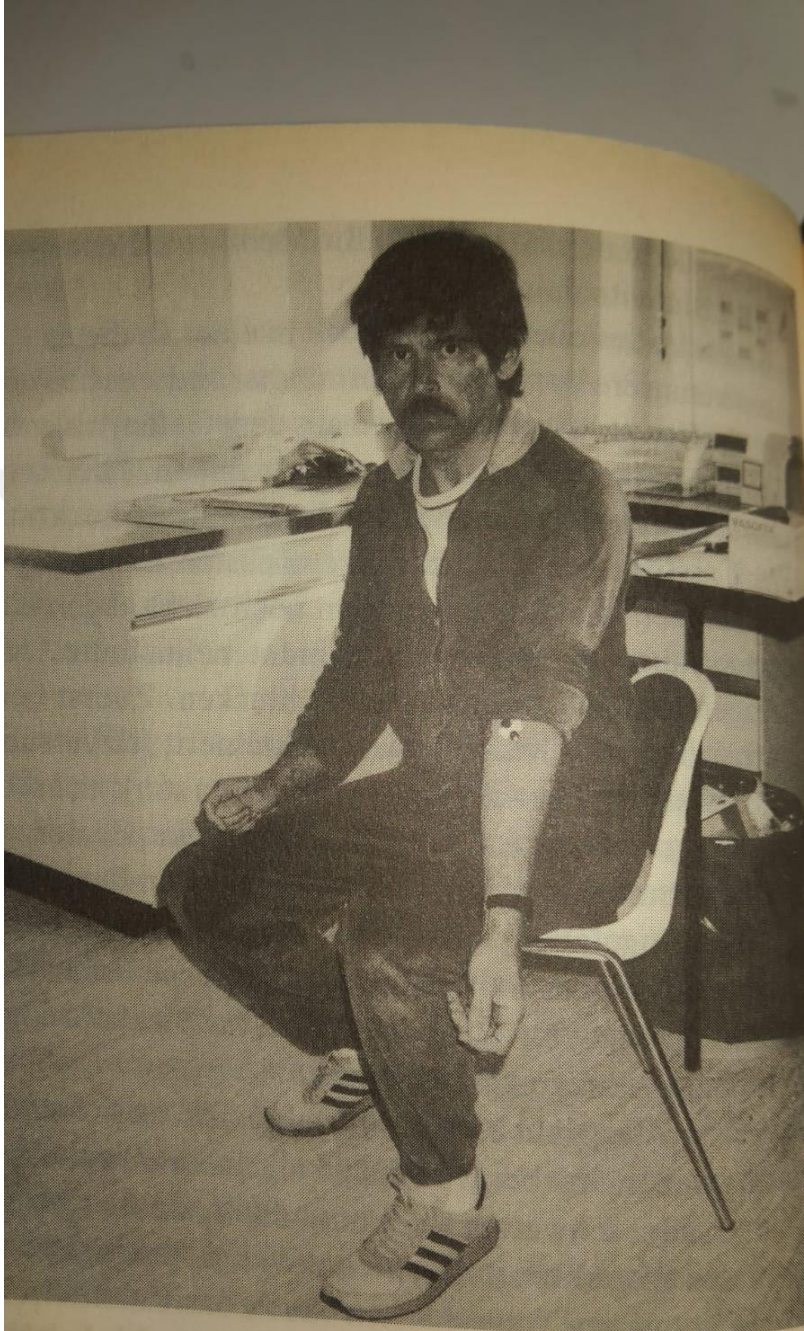
EK 4:Ali'nin Sosyal Ortamlarda Dışlanması

EK 5: Ali ve Çalışma Arkadaşları

Ek 6: Ali'nin Denek Olarak Çalıştığı Klinik

den.« Er berichtet von einem Münchener Institut, V
ars gefährliche V

Nach Wallraff-Buch verschärfte Maßnahmen

„Leiharbeiter“ jetzt kontrolliert

In letzter Zeit keine Negativ-Vorfälle mit Verleihfirmen bekannt

HATTINGEN. (ib) „Alles, was in Sachen Kontrolle früher nicht ging, geht jetzt plötzlich“, sagt Betriebsratsvorsitzender Rolf Bäcker, Henrichshütte. Seit Günter Wallraffs „Enthüllungen“ über Verleiharbeiter-Praktiken bei Thyssen findet der Betriebsrat in der Vorstandsetage ein offenes Ohr für seine jahrelangen Bemühungen: Jetzt müssen die „Leiharbeiter“, die vorübergehend auf der Hütte arbeiten, vor Schichtbeginn am Werkstor zwecks Überprüfung ihren Transportbus verlassen.

Weitergehende Vorstellungen gehen dahin, durch Stempelkarten die Arbeitszeit der eingesetzten Leiharbeiter zu kontrollieren. Sein hauptsächlichste Interesse richtet sich allerdings auf das generelle Verbot von Leiharbeit. Erst durch gesetzliche Maßnahmen sei es möglich, dem Abbau von Stammelegschaften zu begegnen und Verleih-Firmen auszubluten.

Ob Verleih-Firmen mit fragwürdiger Praktik überhaupt auf der Henrichshütte tätig waren, ist noch offen. Nach Auskunft der Presseabteilung von Thyssen Stahl AG Duisburg sind dem Konzern Wallraff-Unterlagen erst nach den laufenden gerichtlichen Verhandlungen zugänglich.

Im Hattinger Raum sind in letzter Zeit nach Auskunft des Landesarbeitsamtes Düsseldorf keine Negativ-Vorfälle beim Einsatz von Leiharbeitern bekanntgeworden.

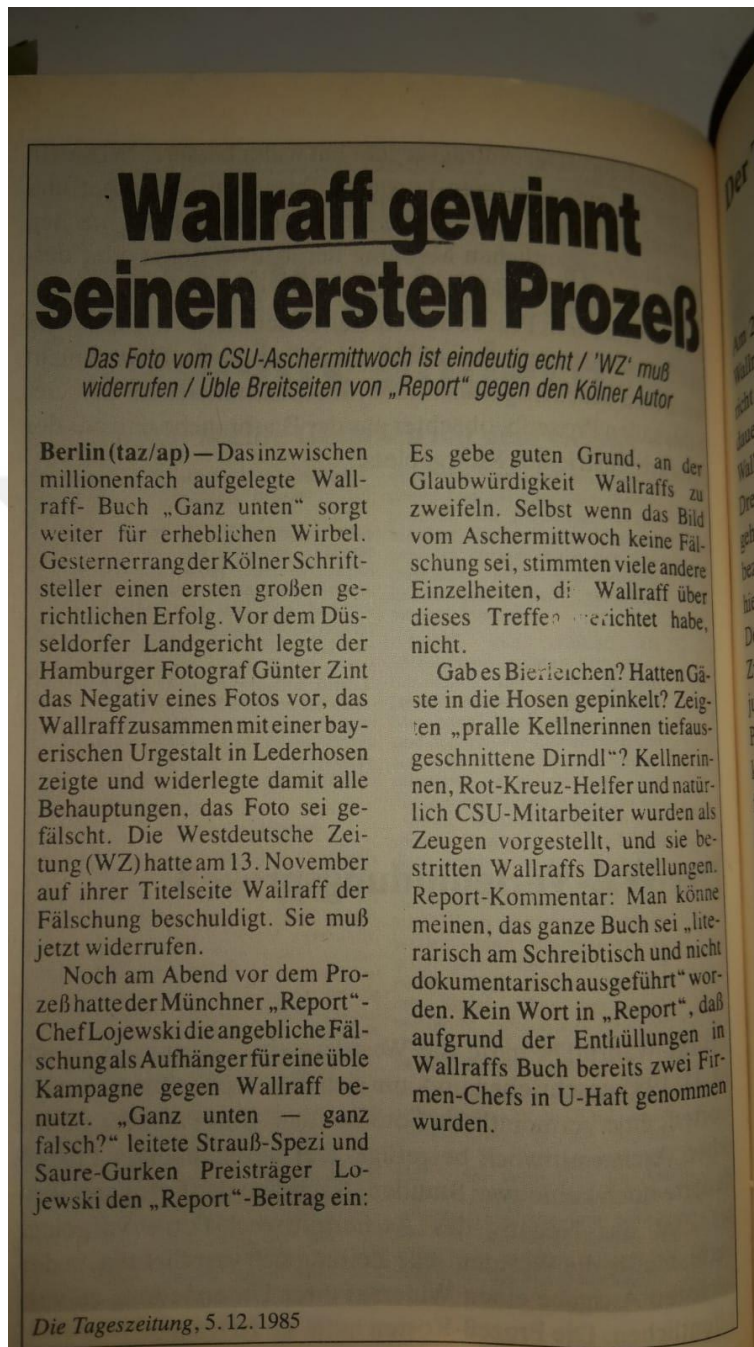
Natürlich gäbe es in jeder Branche schwarze Schafe,

räumt Persona-Service ein, ein Verleih-Unternehmen mit 30 Niederlassungen im Bundesgebiet. Die Firma begann vor 20 Jahren mit ihrem Geschäft, für Maschinenbau-Anlagen Facharbeiter zu verleihen. Sie berichtet von strengsten Kontrollen, denen das Geschäft unterliegt, aber auch von vielen Vertragspartnern. Dazu gehören auch verschiedene Hattinger Firmen. Nach einem Boom bis 1980, einem geschäftlichen Niedergang, einer langsamen „Erholung“ ließen sich neue Geschäfte nach den Wallraff-Enthüllungen nur schwer an.

Die Firma Muckenhaupt als eine von mehreren Firmen, die sich hin und wieder der „Gastarbeiter“ bedienen, hat gute und schlechte Erfahrungen gemacht. Es gebe mehr schlechte als gute Verleihfirmen und man müsse schon höllisch aufpassen, beim Einsatz rechtzeitig und vollständig die Arbeitsunterlagen der Leute zu bekommen.

Ruhr-Anzeiger, 21. 12. 1985

EK 8: Kazanılan Davaların Gazetede Yayınlanması

ÖZGEÇMİŞ

Ece Özgül, 1989 yılında Tunceli'nin Ovacık ilçesinde dünyaya geldi. İlkokul ve lise yıllarını İstanbul'da tamamlayan Özgül, 2007 yılında Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı. 2009-2010 eğitim- öğretim yıllarında Erasmus Eğitim Hareketliliğine katılarak Almanya Technische Universität Chemnitz'de öğrenim gördü. 2012 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Alman Dili ve Edebiyatı anabilim dalında yüksek lisans yapmaya başladı. Özgül, 2014 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Almanca Öğretmenliği yapmaktadır.

